

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

OSMANLI HUKÛK-I AİLE KARARNÂMESİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLERİN TÜRK MEDENİ KANUNU İLE MUKAYESESİ

Ümmü Gülsüm ŞENEL

ŞANLIURFA- 2021

T.C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

OSMANLI HUKÛK-I AİLE KARARNÂMESİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLERİN TÜRK MEDENİ KANUNU İLE MUKAYESESİ

Ümmü Gülsüm ŞENEL

Danışman

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM

ŞANLIURFA- 2021

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM danışmanlığında, Ümmü Gülsüm ŞENEL 'in hazırladığı **"Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin Getirdiği Yeniliklerin Türk Medeni Kanunu İle Mukayesesi"** konulu bu çalışma 28/06/2021 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

X Oybirliğiyle / ☐ Oy çokluğu ile

İmza

Danışman	Prof. Dr. Recep ÇIGDEM	
Üye	Prof. Dr. Murat AKGÜNDÜZ	
Üye	Dr. Öğretim Üyesi Ömer KORKMAZ	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri İslam Hukuku Ana Bilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

Bu çalışma: ..... Tarafından Desteklenmiştir.

Proje No: .....

	T.C. HARRAN ÜNİVERSİTESİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS ORİJİNALLİK RAPORU ve BEYAN FORMU	Doküman No : HRU-KYS-FRM-015 YayınTarihi : 03/06/2021 Revizyon No : RevizyonTarihi : Sayfa No : 1 / 1

ÖĞRENCİNİN	
Öğrenci No	175230025
Adı / Soyadı	Ümmü Gülsüm ŞENEL
Anabilim Dalı/Programı	Temel İslam Bilimleri / Tezli Yüksek Lisans
Tez Konusu	Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesinin Getirdiği Yeniliklerin Türk Medeni Kanunu İle Mukayesesi

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin Getirdiği Yeniliklerin Türk Medeni Kanunu ile Mukayesesi çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 109 sayfalık kısmına ilişkin, 03/06/2021 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından **Turnitin** adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 33'tür. Ayrıca Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin Getirdiği Yeniliklerin Türk Medeni Kanunu İle Mukayesesi çalışması hiçbir blok kopyalama içermemektedir.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
2- Kaynakça hariç
3- Alıntılar hariç/dâhil
4- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi, Harran Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesini ve Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesinin Getirdiği Yeniliklerin Türk Medeni Kanunu İle Mukayesesi** çalışması Orijinallik Raporu alınması ve kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim. Etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

03/06/2021
Ümmü Gülsüm ŞENEL

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 03/06/2021

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
(Danışman)

ÖZET

OSMANLI HUKÛK-İ AİLE KARARNÂMESİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLERİN TÜRK MEDENİ KANUNU İLE MUKAYESESİ

ŞENEL, Ümmü Gülsüm

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM

Bu tezde, Osmanlı Hukûki Âile Kararnâmesi hükümleri ile Türk Medeni Kanununun Aile hukukuna dair hükümleri karşılaştırılmalı olarak ele alınmıştır. Her iki düzenlemenin benzer ve farklı yönlerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada, 1917 tarihli Hukûk-i Aile Kararnâmesinin eklektik metotla hazırlandığı, hukukta çoklu hukuk sistemini sonlandırmak için Yahudi ve Hristiyanlara ait hükümleri de içerdiği belirlenmiştir. Her iki düzenlemenin evlenme engellerinde benzer hükümler içerdiği, ancak Türk Medeni Kanununun süt hısımlığı ile Müslüman kadının gayri müslim bir erkekle evliliğini engel olarak görmediği tespit edilmiştir. Türk Medeni Kanununun tek eşliliği esas aldığı, Kararnâmenin ise tek eşliliği teşvik edici hükümler içerdiği görülmüştür. Türk aile hukukunun mahkeme dışında boşanmayı kabul etmediği, Kararnâmenin ise mahkeme dışı boşanma olan *talâk'*ı kabul ettiği saptanmıştır. Ayrıca Kararnâmenin Osmanlı İmparatorluğunun hukuku olan Hanefi mezhebinden farklı olarak kadına daha geniş boşanma hakkı tanıdığı belirlenmiştir. Kararnamenin 1919'da yürürlükten kaldırılmasına rağmen uzun yıllar Müslüman ülkelerde yürürlükte kaldığına işaret edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1917 tarihli Hukûk-i Aile Kararnâmesi, Türk Medeni Kanunu, Nikâh, Talâk, İddet, Nafaka.

ABSTRACT

A COMPARISON BETWEEN THE INNOVATIONS OF THE OTTOMAN FAMILY LAW DECREE AND THE TURKISH CIVIL CODE

ŞENEL, Ümmü Gülsüm

Master's Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM

In this thesis, the provisions of the Ottoman family law decree and the family law of the Turkish Civil Code are comparatively examined. It aimed to find out the similarities and the differences between these two laws.

In this study, it has been found out that the Ottoman family law decree which is dated 1917 was prepared with an eclectic method and it contained the laws related to Jews and to Christians in order to end the plurality of legal systems. It has been revealed that both laws include similar provisions regarding the impediments to marriage except for the milk kinship and the marriage of a Muslim woman to a non-Muslim man whom the Turkish Civil Code does not see as impediments to marriage. It has been underlined that while the Turkish Civil Code is based on monogamy, the Decree promotes monogamy. It has also been underscored that while the Turkish family law does not recognise extra judicial divorce, the Decree recognises it (*talâq*). In addition, it has been found out that unlike the Hanafi school of law which was the law of the Ottoman Empire, the Decree enlarged the divorce rights of women. It has been pointed out that while the Decree was repealed in 1919 in the Ottoman Empire, it remained in force in other Muslim countries for longer periods.

Keywords: Family Law Decree dated 1917, Turkish Civil Code, marriage, *talâq* (unilateral divorce of wife by husband), *iddat* (waiting period of women), *nafaqa* (alimony).

OSMANLI HUKÛK-İ AİLE KARARNÂMESİNİN GETİRDİĞİ YENİLİKLERİN TÜRK MEDENİ KANUNU İLE MUKAYESESİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI II

ORİJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ III

ÖZET IV

ABSTRACT V

İÇİNDEKİLER VI

KISALTMALAR IX

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

KARARNÂMEDE EVLENME VE BOŞANMA

1.1. EVLENME İLE İLGİLİ HÜKÜMLER(MÜNÂKEHÂT) 10

1.1.1. Nişanlanma 10

1.1.2.Evlenme Ehliyeti 12

1.1.3.Evlenme Engelleri 14

1.1.4.Nikâh Âkdi 18

1.1.5. Tescil 21

1.1.6.Nikâhta Kefâet 22

1.1.7. Nikâhın Fesadı ve Butlan 24

1.1.8. Nikâhın Hükümleri 27

1.1.8.1.Mehir 28

1.1.8.2.Nafaka 33

1.2. BOŞANMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER(MÜFÂRAKAT) 37

1.2.1. Genel Hükümler 37

1.2.2. Boşanma çeşitleri 40

1.2.2.1.Talâk-ı Ric'i 40

1.2.2.2.Talâk-ı Bâin 41

1.2.2.3. Hâkimin Tefriki 43

1.2.2.4.İddet 53

1.2.2.5.İddet Nafakası 56

1.3. GAYRİMÜSLİMLERE AİT HÜKÜMLER 57

1.3.1.Nikâh 58

1.3.2.Boşanma 65

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MEDENİ KANUNUNDA EVLENME VE BOŞANMA

2.1.EVLENME İLE İLGİLİ HÜKÜMLER 70

2.1.1. Nişanlanma 70

2.1.2. Evlenme Ehliyeti 73

2.1.3 Evlenme Engelleri 74

2.1.4. Evlenme Akdi 77

2.1.5. Evliliğin Genel Hükümleri 80

2.1.6. Yokluk 82

2.1.7. Butlan 82

2.1.7.1.Mutlak Butlan 83

2.1.7.2. Nisbi Butlan 84

2.2. BOŞANMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER 85

2.2.1. Özel Boşanma Nedenleri 85

2.2.2. Genel Boşanma Nedenleri 88

2.3. BOŞANMANIN SONUÇLARI 90
2.4. MUKAYESE 94
2.4.1.Evlenme ile İlgili Hükümler 94
2.4.1.1.Nişanlanma 95
2.4.1.2.Evlenme Ehliyeti 96
2.4.1.3.Evlenme Engelleri 96
2.4.1.4.Nikah Akdi 97
2.4.1.5.Evliliğin Genel Hükümleri 98
2.4.1.6.Nikahın Fesadı ve Butlanı 98
2.4.2.Boşanma ile İlgili Hükümler 99
2.4.3.Boşanmanın Sonucu 101
SONUÇ 101
KAYNAKÇA 103

KISALTMALAR

Bs. : Basım

Çev. : Çeviren

DİA. : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Ed: Editör

EKEV: Erzurum Kültür Eğitim Vakfı

HAK: Hukûk-i Âile Kararnâmesi

HGK: Hukuk Genel Kurulu

KTO: Konya Ticaret Odası

Md. : Madde

MK: Medeni Kanun

v: Vefatı

GİRİŞ

Tanzimat öncesi Osmanlı devletinde aile hukuku alanında kanun metni bulunmamaktaydı. Mahkemelerde büyük oranda Hanefî mezhebi fıkıh kitapları esas alınmaktaydı. Zamanla davaların çoğalması, hâkimlerin davaların çözümünde yetersiz kalmaları başta olmak üzere birçok siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel etken bu alanda hissedilen ihtiyacı artırmış ve Kararnâmenin hazırlanmasında etkili olmuştur.

Tanzimat sonrası başlayan kanunlaştırma hareketinin en önemli halkasını Hukûk-i Âile Kararnâmesi oluşturmuştur. 1917 tarihli Âile Kararnâmesi aile hukuku alanındaki ilk kanunlaştırma hareketi olmuş, birçok yenilik ve ilkleri kendinde barındırmıştır. İlk kanun olması, yargı birliğini temin etmesi, eklektik metotla hazırlanması, evlenme ve boşanmaya devlet kontrolü getirmesi gibi birçok özellik içermektedir.

Tezimizin konusunu "Osmanlı Hukûk-i Âile Kararnâme'si" ile "Türk Medeni Kanunu"nun aile hukukuna dair hükümleri oluşturmaktadır. Tezimiz genel olarak iki bölüm halinde incelenecektir. İlk bölümde Kararnâmenin düzenlediği evlilik ve boşanma hükümleri ele alınacaktır. Bu bölümde Kararnâmenin hangi mezhep ve görüşlerden yararlandığına değinilecektir. İkinci bölümde Türk medeni kanununun aile hukukuna dair hükümleri maddeler halinde verilip açıklanacaktır. Mukayese kısmında ise her iki kanunun benzer ve farklı yönleri karşılaştırmalı olarak verilecektir.

Hanefi fıkhından Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr el-Mergīnânî'nin (v. 593) *el-Hidâye Şerhu Bidâyeti'l-mübtedî*'si, Muhammed b. Ahmed b. Mustafa Ebû Zehra'nın (v. 1974) *el-Ahvâlü'ş-Şahsiyye fi Şeriat'il-İslamiyye*'si, Vehbe ez-Zuhaylî'nin (v. 2015) *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi* çalışmamızda başvurulan önemli kaynaklardandır.

Ömer Nasuhi Bilmen'in (v. 1971) *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu,* Hayreddin Karaman'ın *Mukayeseli Medeni Hukuk*'u ve M. Akif Aydın'ın *İslâm- Osmanlı Aile Hukuku* adlı eserleri ile Diyanet İslam Ansiklopedisi istifade ettiğimiz kaynaklar arasında bulunmaktadır.

Bu alanda yazılmış olan yüksek lisans ve doktora çalışmalarından da yararlanılmıştır. Mehmet Gayretli'nin *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları,* Gökhan Erdoğan'ın *İslâm ve Osmanlı Aile Hukûkunda Boşanma ve Sonuçları,* Pehlul Düzenli'nin *Osmanlı Hukûkçusu Şeyhülislâm Ebûsuûd Efendi Ve Fetvâları* adlı doktora çalışmaları, Ensar Durmuş'un *1917 Tarihli Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'ne Yöneltilen Eleştiriler* adlı makalesi ve Hafize Çınar'ın *İslam Hukukunda ve Medeni Hukukta Evlenme Engelleri* ve Ebru Kayabaş'ın *Hukûk-ı Aile Kararnâmesi* adlı yüksek lisans çalışmaları sayılabilir.

Türk Medeni Kanunu ile mukayese tarzında bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu çalışmanın bu alana katkı sağlayacağı ümit edilmektedir.

Tarihi Gelişim

İslâm hukûkunun oluşum sürecinde değişik bölgelerde, toplumların içinde bulunduğu sosyokültürel şartlara bağlı olarak farklı mezhep uygulamaları görülmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak Osmanlı devletinde baskın görüş olarak Hanefi mezhebi uygulamaları esas alınmış ve hâkimler buna göre hüküm vermişlerdir. Başlangıçta tek bir mezhebin esas alınması tartışmaya sebep olmakla birlikte hukûkî istikrarın oluşması için bu uygulama gerekli görülmüştür.[1]

Osmanlı devletinde örfi hukûk ve İslâm hukûkuna göre hüküm veriliyordu. Ancak İslâm hukûku alanında müstakil bir hukûk kitabı mevcut değildi. Hâkimler bir konuda hüküm verirken kaynak olarak fıkıh kitaplarına, fetvâ mecmualarına, kanunnâmelere başvuruyorlardı. Bu süreçte Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulan Molla Hüsrev'e (v.885/1480) ait *Dürer ve Gurer* ile İbrahim el-Halebî (v.956/1549)'ye ait *Mülteka'l-Ebhur* adlı kitaplar mahkemelerde kanun mecmuası gibi kullanılmıştır. Aynı şekilde fetva kitapları da kadıların hüküm verirken başvurdukları bir diğer önemli kaynak mahiyetindeydi.[2]

Tanzimat'ın ilanıyla birlikte Batıdan ticaret ve ceza hukûku alanında bazı kanunlar alınmıştır. Ancak borçlar hukûku ile aile hukûku bu kanunlaştırma

[1]M. Akif Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 1.bs. (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1985), 71, 73.
[2]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 79-82; Ahmet Yasin Küçüktiryaki*, Osmanlı Aile Hukuku*, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2017), 16-25; M. Akif Aydın," Mecelle-i Ahkâmı Adliye", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2003), 28: 233.

hareketine dahil edilmemiştir. Çoğunlukla Fransa'dan alınan yabancı kanunlar şu şekildedir:

-1266/1850 Ticaret Kânunnâmesi,

-1280/1863 Ticaret-i Bahriyye Kânunnâmesi,

-1278/1862 Usûl-ü Muhâkeme-i Ticaret Nizamnâmesi,

-1274/1858 Ceza Kânunnâme-i Hümayunu,

-1297/1880 Usûl-ü Muhakemât-ı Hukûkiyye Kanunu,

-1296/1879 Usûl-ü Muhakemât-ı Cezâiyye Kanunu,[3]

Bu dönemde hukûk alanında yerli olarak hazırlanmış kanunlar da mevcuttu. Bunlar arasında şunlar sayılabilir:

-1274/1858 Tarihli Arazi Kânunnâmesi,

-1868-1876 Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye.

Hukûk-ı Âile Kararnâmesini ortaya çıkaran olgular hukûkî, iktisadî ve sosyal hayattaki değişimlerdir. Kararnâmeyi doğuran hukûkî sebepler arasında Şer'iyye mahkemelerinde, fıkhi kaynaklara göre hüküm veren hâkimlerin hukûki açıdan yetersiz olması ve zamanla mahkemelere gelen olayların sayısında artışın olması bulunmaktadır.[4] Hâkimlerin sadece Hanefi mezhebini dikkate almaları, diğer görüşlerden yararlanılmaması ve yargı alanında birliği sağlama isteği Kararnâmenin hazırlanmasına etki eden hukûkî sebepler arasında sayılmaktadır.[5]

Kararnâmenin hazırlanmasına etki eden sebeplerden bir diğeri ise art arda gelen balkan ve dünya savaşı sonrası erkeklerin oluşturduğu boşluğun kadınlar tarafından doldurulmasıdır. İktisadi alanda kadının hâkim konuma gelmesi, doğal

[3]Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku*, 20-22.
[4]Küçüktiryaki, Osmanlı Aile Hukuku, 28; Mehmet Gayretli, *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları, (*Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 230; Ahmet Yasin Küçüktiryaki, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler ve Hukûk-ı Âile Kararnâmesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/26, (Şubat 2014), 183.
[5]Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 155; Gayretli, *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları*, 230.

olarak onları ilgilendiren aile hukûku alanını etkilemiş ve kanunlaştırma ihtiyacını doğurmuştur.[6]

Kararnâmenin hazırlanmasında etkili olan bir başka etken, kanunlaştırma döneminde özellikle kadının toplumda daha fazla ön plana çıkması gerektiği fikrini savunanların eşitçilik vurgusudur. Ülkenin içinde bulunduğu savaş durumu neticesinde oluşan boşluğun, kadınlar tarafından doldurulması kadınların taleplerini artırmıştır. Toplumun üst tabakasındaki kadınların sosyal hayatta ön plana çıkmaları, dernekler kurmaları, hayır işlerinde bulunmaları ve çağdaş bir kimlik kazanmaları teşvik ediliyordu. Bu durum da yeni bir kanunun yapılmasına etki etmiştir.[7]

Ayrıca dönemin hukûkçu ve mütefekkirleri aile hukûkunun oluşturulması yönünde görüşler bildirmişlerdir. Kararnâmenin hazırlanmasında etkisi olan Celal Nuri'nin (v. 1936) bu yöndeki taleplerini şöyle sıralayabiliriz:

- Nikâhların bizzat nikâh memûrunun huzurunda ve tarafların şahsen katılımıyla akdedilmesi gerekir.
- Küçüklerin evliliğine belli bir yaş sınırı getirilmelidir.
- Çok evlilik yasaklanabilir.
- Boşama yetkisi tamamen erkeğin isteğine bırakılmayıp, mahkemece uygun görülme şartı getirilmeli ve kadın mahkemeye başvurup boşanabilmelidir.[8]

Bu dönemde, aile hukûkunun kanunlaştırılmasını isteyen fikir adamları bu düşüncelerini gazete ve dergilerde yayınladıkları makaleler ile dile getirmişlerdir. Özellikle Ziya Gökalp'ın (v. 1924) İttihat ve Terakki Fırkasına sunduğu tebliğde, aile hukûkunun ciddi bir reform hareketine ihtiyacı olduğunu bildirmesi devlet yöneticilerini bu alanda çeşitli çalışmalar yapmaya yöneltmiştir.[9]

Başkanlığını Ahmed Cevdet Paşa'nın (v. 1895) yaptığı bir komisyon tarafından hazırlanmış olan Mecelle, daha çok borçlar, eşya ve yargılama hükümlerini ihtiva eden kanun kitabı niteliğindeydi. Mecelle'nin medeni kanun

[6] Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku,* 29.
[7]Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 157; Zafer Toprak, "Yüzüncü Yılında Hukuk-ı Aile Kararnamesi", *Toplumsal Tarih*, 288, (Aralık 2017), 53.
[8]Celal Nuri, *Kadınlarımız*, 1.bs. (Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 88-103.
[9]Yılmaz Yurtseven, "1917 Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2, (2003), 207.

olmasına rağmen aile hukûkuna yer vermemesi bir eksiklik olarak hem toplumda hem de mahkemelerde hissedilmekteydi. Bu eksikliği gidermek ve yukarıda yer alan talepleri karşılamak için Âile Hukûku Komisyonu kuruldu.[10] Komisyon ilk toplantısını 22 Mayıs 1916 tarihinde yapmıştır. Başkanlığını Mahmud Esad Efendi'nin yaptığı komisyonda, Kararnâme'yi hazırlayanlar alanında uzman kişilerden oluşmaktaydı. Bu kişiler şunlardı:

1. Isparta mebusu Mahmud Esad Efendi(v.1856/1918)
2. Fetvâhâne mümeyyizlerinden Hafız Şevket Efendi (v. 1878/1951)
3. Menteşe mebusu Mansurizâde Said Bey (v. 1864/1923)
4. Şurâ-yı Devlet Azâsından Ali Baş Hanbe Efendi (v.1887/1918)
5. Mahkeme-i Evkaf Kadısı Mustafa Efendi (v.1851/1926)[11]

Kararnâmenin Önemi

1917 tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi Müslüman ve gayri müslimlere ait aile hukûku kurallarını bir araya getirmek suretiyle alanında ilk kanunlaştırma örneğidir.[12]

Kararnâmenin uyguladığı eklektik metot (telfik) yani farklı mezheplerden ve ferdi görüşlerden yararlanması da alanında önemli diğer bir yeniliktir.[13] Bu konu, döneminde ciddi eleştirilere konu olsa da İslâm dünyasındaki kanunlara öncülük etmiştir.

Kararnâmenin Özellikleri

157 maddeden oluşan ve 25 Ekim 1917 tarihinde yürürlüğe giren Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, evlenme ve boşanma konuları olmak üzere iki ayrı kitap şeklinde hazırlanmıştır. Kararnâme, Kitâb-ı Evvel ve Kitâb-ı Sânî olarak iki ayrı kitaptan oluşmaktadır. Kitâb-ı Evvel, altı bâb ve yüz bir maddeden, Kitâb-ı Sânî üç bâb ve elli

[10]Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, 18; Abdurrahman Yazıcı, "İslam Hukukunda Gayri müslimlerin Hukukî Özerkliği: Osmanlı Aile Hukuku Kararnamesi Örneği", *Erzurum Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi,* 62, (2015), 10.
[11]Mehmet Akif Aydın, *Osmanlılarda Aile Hukukunun Tarihi Tekamülü, Sosyokültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi,* (Ankara: Türk Aile Kurumu Yayını, 1992), 449.
[12]Mehmet Ünal, "Medenî Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 34/1(Mayıs 1977), 227.
[13] Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku,* 34.

altı maddeden meydana gelmektedir. Kararnâme toplamda dokuz bâb ve yüz elli yedi maddeden oluşmaktadır.

Kitâb-ı Evvel nişanlanma, nikâh ehliyeti, evlenme yasakları, Müslüman ve Musevilerden nikâhı yasak olanlar, nikâh hakkı, kefâet, mehir ve nafaka konularından oluşmaktadır. Kitâb-ı sânîde ise genel olarak talâk, iddet, Musevi ve Hristiyanların müferakâtı ele alınmıştır.[14]

Âile Hukûku alanında öncü niteliğe sahip olan Kararnâme bir takım önemli özellikleri barındırmaktadır. Bunları şu şekilde sıralayabiliriz:

İlk kanun olması: Âile Kararnâmesi, diğer İslâm ülkelerinde bulunmayan, aile hukûku alanında ilk olma özelliğini barındırmaktadır. Daha önce Mısır ve Sudan gibi İslâm ülkelerinde bu alanda çalışmalar yapılmış olsa da bunlar kanun niteliği taşımamaktadır.

Üçlü karakter özelliğine sahip olması: Kararnâme'ye ayırt edici özellik kazandıran bir diğer sebep ise Müslümanlar, Yahudiler ve Hristiyanlar için farklı hükümler barındırmasıdır.

Eklektik özellikte olması: Kararnâme'yi önemli hale getiren bir diğer özelliği, daha önce sadece Hanefi mezhebine göre hüküm verilirken bundan vazgeçilip, diğer mezheplerin hükümlerine hatta âlimlerin şahsi görüşlerine de yer verilmesidir.

Kazâi birliğin sağlanması: Kararnâme öncesi Osmanlı devletinde, Müslümanlar için şer'iyye mahkemeleri, gayri müslimler için cemaat mahkemeleri ve bunun yanı sıra konsolosluk mahkemeleri mevcuttu. Bu durumun varlığı yargı alanındaki birliği bozmakta ve zamanla birtakım sorunlar oluşturmaktaydı. Yargı alanındaki yeknesaklığı inşa etmek amacıyla Kararnâme ile bu üç mahkeme tek bir merci altında birleştirilmiştir. Ayrıca kolaylık olması için gayri müslimlere ait hükümler de Kararnâme metni içerisinde toplanmıştır.

Evlenme ve boşanma alanlarında devlet kontrolünün sağlanması: Evlenecek olan kişilerin evlenmelerine bir engel olmadığının ilan edilip nikâhın hâkim ya da onun görevlendirdiği bir kişi tarafından kıyılmasının şart koşulması evlilik müessesesine devlet kontrolü getirmiştir. Yine erkek tarafından yapılan boşamanın

[14]Ünal, "Medenî Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi", 224.

belirli bir süre içerisinde mahkemeye bildirmesi şartını getirerek boşanma alanına da müdahalede bulunmuştur.

Çok eşliliği sınırlandırması: Kararnâmenin getirdiği bir diğer yenilik ise çok eşlilik için kadının rızasını aramasıdır. Buna göre, kadın kocasının başka bir kadınla evlenmemesini ve evlendiği takdirde kendisi ya da ikinci kadının boş olması şartını koşabilmektedir.

Evlilik için yaş sınırının getirilmesi: Kararnâmeyi önemli kılan bir diğer özelliği erkeklerde ve kızlarda evlenme yaşına bir alt sınır getirmesidir. Mezheplerde bir alt sınır olmamasına rağmen Kararnâme, küçük yaşta evliliğin birtakım problemlere yol açması sebebiyle İbn Şübrüme'nin (v. 144/761) görüşünü tercih ederek evlilik yaşına alt sınır getirmiştir.

Mahkeme yoluyla boşanma izni: Kadının belirli durumlarda mahkemeye başvurarak boşanmayı talep edebilmesi de Kararnâmenin âile hukûku alanında getirdiği önemli bir yenilik olarak görülmektedir. Buna göre kadın, kocasının iktidarsızlığı, cüzzam, baras, zührevi hastalık, terk gibi sebeplerden dolayı mahkemeye başvurup evliliği bitirme talebinde bulunabilmektedir.[15]

Kararnâmeye Yöneltilen Eleştiriler

Hz. Peygamber döneminden itibaren gayri müslimlere tanınan hukûkî muhtariyetin kaldırılması büyük bir tepkiyle karşılanmıştır. Gayri müslim liderler bunun iptal edilmesi ve hukûkî muhtâriyet yetkilerinin yeniden verilmesi için Osmanlı devlet yetkilileri yanı sıra Avrupa devletlerinin İstanbul'da bulunan büyükelçiliklerine başvurmuşlardır. Gayri müslimlerin yoğun tepkileri ve özellikle itilaf devletleri yüksek komiserliğinin etkisi, Kararnâme'nin ilga edilme sebeplerinden biri haline gelmiştir.[16]

Kararnâme'nin yürürlükten kaldırılmasında gayri müslimlerin tepkisi etkili olmakla birlikte tek sebep olarak görülmez. Kararnâme'nin kaldırılmasının belki de en önemli nedeni, muhafazakâr kesim tarafından aldığı eleştiri ve tepkilerdir.[17] O

[15]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 207-217; Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku, 3*2-36.
[16]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 221-223; Ensar Durmuş, "1917 Tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'ne Yöneltilen Eleştiriler*", Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 15 (2019):316.
[17]Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku,* 41.

zamana kadar devletin resmi mezhebi Hanefi mezhebiydi, ancak Kararnâmede Hanefi mezhebi dışında diğer mezheplerden de istifade edilmiştir. Bu konu başta olmak üzere birçok konu eleştiriye tabi tutulmuştur. Kararnâme'nin dinin kaynakları olan kitap ve sünnete aykırı hükümler ihtiva ettiği, halkın maslahatına uygun olmadığı, Kararnâmede ihtilaflı konulara yer verilmiş olup delillerinin açıklanmamış olması, çağın problemleriyle ilgili bazı maddelerin Kararnâmeye eklenip, bunlarla alakalı olarak fakihlerin görüşlerinin ikinci plana atıldığı, mezhep ve âlimlerin görüşü alınırken hata yapıldığı şeklinde çeşitli eleştirilerde bulunulmuştur. [18]

Sadreddin Efendi (v. 1855/1931) başta olmak üzere pek çok hukûkçu eklektik bir şekilde hazırlanmış olan Kararnâme'ye çok ağır eleştirilerde bulunmuşlardır. Sadreddin Efendi'nin yaptığı bazı önemli eleştiriler şu şekilde sıralanabilir:

1-Küçüklerin evlendirilmesi: Sadreddin Efendi Kararnâmenin 7. Maddesinde geçen küçüklerin evliliğinin geçersiz olduğu maddesini, nass ve icmâya aykırı olduğu ve fuhuş, zina ya da bazı hastalıkların ortaya çıkabilme ihtimaline binaen uygun olmadığını belirtmiş ve eleştiriye tabi tutmuştur.[19]

2-Akıl sağlığı yerinde olmayan kişilerin evliliği: Kararnâme bu gibi şahısların zaruret halinde hâkimin izniyle velilerinin evlendirebileceğini düzenlemiştir. Ancak Sadreddin Efendi bu hususta Hanefi mezhebi dışına çıkılarak Şâfii mezhebinin görüşünün alındığını ve bu durumda olan kişilerin yapacağı evliliğin sonraki süreçte pek sağlıklı olmayacağı yönünde eleştiride bulunmuştur.[20]

3-Çok eşlilik için eşten izin alma: İslâm hukûkuna göre erkeğin aynı anda dört kadınla evlenmesi helal iken, Kararnâme'nin 38. Maddesinde kadının kocasını kendi üzerine evlenilmemesini şart koşması muteber görülmektedir. Sadreddin Efendi'ye göre, Osmanlı da hiçbir kadın ya da erkek bu hükmü uygun görmez. Zira Hanbelî Mezhebi dışındaki diğer mezhepler kadının kocasına böyle bir şart koşmasını uygun görmemektedir. [21]

[18]Abdurrahman Yazıcı, **"**Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi (1917) ve Sadreddin Efendi'nin Eleştirileri", *EKEV Akademi Dergisi,* 19/62, (Mart 2015), 583.
[19]Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku,* 56.
[20]Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku*, 57.
[21]Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku,* 67; Recep Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 2.bs. (Şanlıurfa: Şanlıurfa İlahiyat Vakfı Yayınları, 2015), 65.

Kararnâmenin Yürürlükten Kaldırılması

25 Ekim 1917'de yürürlüğe giren Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi muhafazakâr kesimin eleştirisi ve gayri müslimlerin çabaları neticesinde bir buçuk yıllık gibi kısa bir dönemin ardından 19 Haziran 1919'da yürürlükten kaldırılmıştır.

1919' da Osmanlı devletinde yürürlükten kaldırılmasına rağmen uzun yıllar Irak, Lübnan ve Suriye'de varlığını korumuştur.[22]

[22]Küçüktiryaki, *Osmanlı Aile Hukuku*, 41, 42; Ünal, "Medenî Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukukuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi", 212;. Durmuş, *1917 Tarihli Hukûk-ı Âile Kararnâmesi'ne Yöneltilen Eleştiriler,* 29, 30.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARARNÂMEDE EVLENME VE BOŞANMA

Bu bölümde Kararnâmede geçen evlenme ve boşanma hükümlerine dair konular ele alınarak İslâm hukûku açısından değerlendirilmesi yapılacaktır.

1.1. EVLENME İLE İLGİLİ HÜKÜMLER (MÜNÂKEHÂT)

Bu başlık altında, nişan, nikâh, evlenme ehliyeti gibi münâkehâta ait konular ele alınacaktır.

1.1.1. Nişanlanma

Nişan; işaret, belirti, iz gibi anlamlara gelen Türkçeleşmiş Farsça bir kelimedir.[23] Fıkıh kaynaklarında ise nişanlılık kavramını ifade etmek için "hıtbe" kelimesi kullanılmaktadır.[24] Hıtbe, erkeğin kendisine helal olan bir kadından hoşlanmasına bağlı olarak evlilik talebinde bulunması anlamına gelmektedir. Bu açıdan bakıldığı zaman nişanlanma evlilik değil, evlilik vaadinde bulunmaktır.[25]

Nişan konusu Kararnâmede şu şekilde ifade edilmiştir: ***Md.****1 Nişanlanmakla veya va'd ile nikâh münakid olmaz.*[26]

İslâm hukûkunda evlilik öncesi bir uygulama olan "nişanlanma", genel manada evlenmelerinde herhangi bir sakınca bulunmayan, farklı cinsiyetlere sahip olan kişilerin evlilik isteklerini karşılıklı olarak birbirlerine bildirmeleri anlamında kullanılan bir kavramdır.

Kararnâmede nişan yasakları yer almamasına rağmen İslâm hukûkunda şu sebepler nişan yasakları olarak sayılmaktadır:

- Soy ya da süt yönünden nikâh düşmeyecek akrabayla yapılacak evlilik caiz görülmemektedir, dolayısıyla nişanı da geçersizdir.
- Mevcut bir nikâh altında bulunan kadınla nişanlanmak caiz değildir.

[23]Büyük Türkçe Sözlük, *Türk Dil Kurumu*, Ankara, 2673.
[24] H. İbrahim Acar, "Nişan", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2007), 33: 153.
[25]Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 1. bs(İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967), 127; Karaman, *Mukayeseli İslam HukukuI,* 307..
[26] Orhan Çeker, *Osmanlı Hukuk-ı Âile Kararnâmesi*, 3.bs (Konya: Mehir Vakfı Yayınları, 2016), 23.

- Ric'i ya da bâin talâkla boşanmış olup iddet bekleyen kadına evlilik teklifi yapılması caiz görülmezken, İmam Şâfii (v. 204/820) bâin talâkta üstü kapalı teklifi caiz kabul eder.
- Ölüm iddeti bekleyen kadınlara açık nişan teklifi yapılamaz, ancak üstü kapalı bir şekilde teklif yapılabilir.
- Başkasının evlilik teklifinde bulunduğu kadınlara evlilik teklifinde bulunmak uygun görülmemektedir. Diğer maddelerden farklı olarak burada, nişan sonunda evlilik gerçekleşirse bu evlilik sahih kabul edilmiştir. Ancak imam Mâlik (v. 179/795) bu konuda farklı düşünmektedir. Ona göre nikâha yakın bir zamanda yapılan ikinci bir evlilik teklifi ve nikâh geçerli değildir.[27]

Nişanlılık taraflara evlenme zorunluluğu getirmediğinden dolayı, vefat ya da başka sebeplere bağlı olarak bozulabilir.[28] Âile Kararnâmesinde nişanın bozulması halinde mehrin ve verilmiş olan hediyelerin durumu şu şekilde düzenlenmiştir:

Md.2 *Söz kesildikten sonra tarafeynden biri nikâhtan imtina' veya vefat etse hâtıbın mehre mahsûben vermiş olduğu şeyler mevcud ise aynen ve telef olmuş ise bedelen istirdâd olunabilir. Amma hediye olarak tarafeynin yekdiğerine verdiği şeyler hakkında hibe ahkâmı cereyan eder.*

Görüldüğü üzere Kararnâmede söz kesildikten sonra taraflardan birinin nikâhtan vazgeçmesi ya da vefat etmesi halinde erkeğin vermiş olduğu mehir mevcut ise aynen, kullanılmış ve mevcut değilse bedelinin verilmesi gerekmektedir. Hediye olarak taraflardan birinin diğerine verdiği şeyler hakkında ise hibe hükümleri geçerlidir.[29] Yani hediyeler karşı tarafta aynen verildiği şekilde veya şekil değiştirerek mevcut ise iade edilir, tüketilmiş ise iade edilmez. Bu madde, Hanefi mezhebine uygun düzenlenmiştir.[30]

[27]Hamdi Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukuku*, 2. bs. (İstanbul: İslâm Hukuku Külliyatı Yayınları, 1983),169-171; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 45,46.
[28]Yurtseven, "1917 Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", 199-250.
[29]Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Madde, 2.
[30]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 48.

1.1.2. Evlenme Ehliyeti

Kararnâmede evlenme ehliyeti şu şekilde düzenlenmiştir:

Md.4 *Ehliyet-i nikâhı hâiz olmak için hâtıbın 18 ve mahtûbenin 17 yaşını itmâm etmiş olmaları şarttır.*

Md.5 *18 yaşını itmâm etmemiş olan mürâhik, bâliğ olduğunu beyan ile mürâcaat ettiğinde hâli mütehammil ise hâkim izdivâcına müsaade edebilir.*

Md.6 *17 yaşını itmâm etmemiş olan mürâhika, bâliğa olduğunu beyan ile mürâcaat ettikde hâli mütehammil ve velisinin izni munzam ise hâkim izdivâcına müsaade edebilir.*

Md.7 *12 yaşını itmâm etmemiş olan sağîr ile 9 yaşını itmâm etmemiş olan sağîre hiçbir kimse tarafından tezvîc edilemez.*

Md.8 *17 yaşını itmâm etmiş olan kebîre, bir şahıs ile tezevvüc etmek üzere mürâcaat ettikde hâkim keyfiyeti velisine tebliğ eder ve veli i'tiraz etmediği veya i'tirazı vârid görülmediği halde izdivâcına müsâade eyler.*

İslâm âile hukûkunda ehliyet kavramı kişinin bir başkasının iznine gerek duymadan, özgür iradesiyle evlenebilmesini ifade etmektedir.[31] Kişinin bir başkasının icazetine ihtiyaç duymadan evlenebilmesi için akıl, bulûğ ve hürriyet gibi şartları taşıması gerekmektedir.[32]

Hanefilerden Ebû Hanife (v.150/767) ve Ebû Yûsuf'a (v. 182/798) göre, erkek ya da kadın fark etmeksizin akıl ve bulûğ sahibi olan kişiler tam ehliyet sahibidir ve yapmış oldukları evlilik geçerlidir. Ancak Hanefi âlimlerden İmâm Muhammed (v.189/805) bu konuda faklı düşünmekte ve veli iznini gerekli görmektedir.[33] Hanefi mezhebi dışında kalan üç mezhebe göre ise akıl bâliğ olan erkeğin ve dul kadının yapmış olduğu nikâh geçerli olup veli izni aranmazken, bekar kadınlar için aynı hüküm geçerli olmayıp veli izni şartı aranır.[34]

---

[31]H. İbrahim Acar, "İslam Hukukunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi", *Dini Araştırmalar,* 6/16, (Haziran 2003): 125.
[32]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 22.
[33]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 57; Muhammed Ali Danışman, "İslam Hukukuna Göre Evlilikte Velâyet ve Kapsamı", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 4/8, (2006), 247.
[34]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 22-23.

Evlenme yaşıyla ilgili olarak fukahanın çoğunluğu bâliğ olmayı ölçüt almaktadır. Ebu Hanife buluğ yaşının sonunu erkekte 18, kızda ise 17 olarak kabul etmektedir. Ebu Yusuf ve İmâm Muhammed ise Ebû Hanife'den farklı olarak 15 yaşına ulaşmayı bâliğ olmak için yeterli görmüşlerdir.[35]

Hukûk-ı Âile Kararnâmesine göre, nikâh ehliyetine sahip olmak için erkeğin 18, kızın ise 17 yaşını tamamlamış olması şarttır.[36] Kararnâmede Ebû Hanife'nin görüşü tercih edilip, bulûğa erme alametleri gözükmeyen kişilerde yaş sınırını 15 olarak belirleyen Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'e ait görüş dikkate alınmamıştır.[37] 18 yaşını tamamlamış erkekler ile 17 yaşını tamamlamış olan kızlar bulûğa erdiklerini belirterek hâkime mürâcaat eder, şartları taşıyorlarsa hâkim evlenmelerine izin verebilir. Âile Kararnâmesi, 17 yaşını ikmal etmemiş bekâr kızlarda veliye haber verilmesi gerektiğini düzenleyerek İmâm Muhammed'in görüşüne yaklaşmıştır.[38] Buna göre 17 yaşını doldurmamış erkeğin evliliğinde hâkim, veli izni aramazken kızlarda aynı durum söz konusu olmayıp, durumu velisine bildirir ve herhangi bir itiraz yoksa evliliğe müsaade eder.[39] Kararnâme evlilik yaşına alt sınır getirerek 12 yaşını tamamlamamış erkek ile 9 yaşını tamamlamamış kız çocuklarının hiç kimse tarafından evlendirilemeyeceğini belirtmiştir.[40] Bu madde ile Kararnâme küçüklerin evlendirilmesini yasaklamıştır. Bu maddenin düzenlenmesinde Abdullah b. Şübrüme'nin görüşünden faydalanılmıştır.[41]

Md.10 *Nikâhda velî, ale't-tertib binefsihi asabe olan kimselerdir.*

Kararnâmenin nikâh ehliyetiyle ilgili son kısmında ise nikâhta veliden kastın, binefsihi asabe (ölen ile aralarına kadın girmeyen erkek hısım)[42] olduğu bildirilmektedir.[43] Burada Ebû Hanife'nin görüşü terk edilerek, İmâm Muhammed'in görüşü tercih edilmiştir. Nitekim Ebû Hanife'ye göre asabeyle birlikte "zevi'l-

[35]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku I*, 313; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 184.
[36]HAK. Md. 4.
[37]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 184; Yurtseven, *1917 Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler*, 227.
[38]HAK. Md. 5-6.
[39]HAK. Md.8.
[40]HAK. Md.7.
[41]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 271.
[42]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku I*, 462.
[43]HAK. Md. 10.

erhâm" olarak bilinen bir kısım yakın akraba da velâyet hakkına sahiptir. Ancak İmâm Muhammed bunu asabe ile sınırlandırmıştır. [44]

1.1.3. Evlenme Engelleri

Md.16 *Neseben veya radâan yekdiğerine mahrem olan iki kadını nikâhta cem' etmek memnûdur. İki kadının yek diğere mahrem olması ikisinden hangisi erkek farz edilirse diğeriyle tezevvücü müebbeden memnû olmakla mâlum olur: İki hemşire (kız kardeş) gibi…*

Md.17 *Bir erkek ile beynlerinde karâbet-i nesebiyye bulunan zî-rahm mahrem kadınların nikâhı müebbeden memnûdur. Bu kadınlar 4 sınıftır:*

Birincisi erkeğin validesi ve ceddeleri; İkincisi kız evlâd ve ahfâd, üçüncüsü ale'l-ıtlâk kız kardeşleri ve kardeşlerinin kız evlâd ve ahfâdı; dördüncüsü ale'l-ıtlâk ammeleri ve teyzeleridir.

Md.18 *Bir erkek ile beynlerinde radâan karâbet bulunan kadınların tezevvücü madde-i sabıkada muharrer zî-rahm mahrem kadınlar gibi müebbeden memnûdur.*

Md.19 *Bir erkek ile beynlerinde musâheret bulunan kadınların tezevvücü müebbeden memnûdur. Bu kadınlar dört sınıftır: Birincisi gelinlerdir ki erkeğin evlâd ve ahfâdının zevceleridir; İkincisi kayın valideleridir ki zevcesinin anası ve ale'l-ıtlâk ceddâtıdır; üçüncüsü üvey validelerdir ki babasının ve ceddlerinin zevceleridir; dördüncüsü üvey kızlarıdır ki zevcesinin kızları ve zevcesinin evlâd ve ahfâdının kızlarıdır. Lâkin bu dördüncü sınıfta memnûiyyet için zevceye takarrûb lâzımdır. Nikâh-ı fâsid üzerine takarrûb memnûiyyet-i musâhere husûle getirir.*

İslâm hukukunda *Muharremât* kavramıyla ifade edilen evlenme yasakları mevcuttur.[45] Bu yasaklardan bir kısmı mutlak evlenme engelleri olup ebedi olarak evliliği mümkün kılmazken, bir kısmı ise bazı durumlarda ortadan kalkabilen geçici engellerdir.[46] Mevcut evlenme engellerini şu şekilde sıralayabiliriz:

---

[44]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku, 1*87; H. Yunus Apaydın, "Velâyet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013), 43: 18.
[45]Fahrettin Atar, "Muharremât", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), 31: 6.
[46] Döndüren, *Delilleriyle İslâm Hukuku*, 211.

Mutlak (kesin) evlenme engelleri: Bu engeller Nisâ suresinde açıklanmış olup; kan hısımlığı, sıhrî hısımlık ve süt hısımlığı olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır.

Kan hısımlığı yoluyla oluşan evlenme engelleri dört grupta ele alınmaktadır:

- Kişinin usûlü (annesi, babası, dedesi, ninesi…)
- Kişinin fürûu (oğlu, kızı ve bunların çocukları...)
- Kişinin anne ve babasının fürûu ve bunların çocukları (kardeşler, yeğenler)
- Kişinin nine ve dedesinin fürûu (amca, hala, dayı, teyze gibi) ancak bu gruptan olan kişilerin çocuklarıyla evlenmede bir yasak yoktur.[47]

Mutlak evlenme yasaklarından bir diğeri ise evlenme yoluyla oluşan sıhrî hısımlıktır. Sıhrî hısımlık sebebiyle oluşan yasaklar da dört grupta ele alınmaktadır:

- Kişinin usûlünün eşleri (yani anne ya da babanın eşleri)
- Kişinin fürûunun eşleri (oğlun eşi ya da gelin; burada cinsel ilişki şart olmayıp nikâh yeterlidir.)
- Kişinin karısının usûlü (kaynana ve onun üst soyudur, burada da nikâh yeterli olup, ilişki şart değildir.)
- Kişinin karısının fürûu (burada nikâh yeterli olmayıp cinsel ilişki şartı bulunmaktadır.)[48]

İslâm hukukunda şahısların mutlak surette evlenme yasaklarından bir diğeri, süt hısımlığıdır. Aralarında bir kan bağı mevcut olmasa da emen çocuk ile emziren kadın arasında sütten kaynaklanan bir bağ oluşmakta ve bu durum evlenme engeli oluşturmaktadır.[49] Süt hısımlığı sebebiyle oluşan evlenme yasağıyla geride sayılan sekiz sınıf haram kılınmaktadır. Buna göre, süt emmiş olan bir çocuk sütkardeşleri,

[47]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 324-325.
[48]Halil Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1974), 40.
[49]Şamil Dağcı, "İslam Aile Hukukunda Evlenme Engelleri-I (Geçici Evlenme Engelleri)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 41/1-4, (2000), 215.

sütanne veya babasına haram olur.[50] Fakîhlerin çoğunluğuna göre, süt hısımlığının oluşabilmesi için emilen sütün çocuğun ilk iki yılında verilmiş olması gerekmektedir. Hanefî ve Mâlikî mezheplerine göre sütün az veya çok olması arasında bir fark yok iken, Şâfiîlere göre bunun beş farklı zamanda doyurucu şekilde olması gerekmektedir. Hukûk-ı Âile Kararnâmesinde mezheplerin değindiği bu ayrıma değinilmemiştir.[51] *"Bir erkek ile beynlerinde radâan karâbet bulunan"* ifadesi her türlü süt içmenin yasağı oluşturacağına işaret etmektedir.

Nisbî (geçici) evlenme engelleri: Mutlak evlenme engelleri hiçbir şekilde ortadan kalkmaz iken, nisbî engeller belirli durumlarda ortadan kalkabilir ve evlenme gerçekleşebilir. Kararnâme bunu şöyle düzenlenmiştir.

Md.9 *Mecnûn ile mecnûnenin bir zarûrete mebnî olmadıkça nikâhları câiz değildir. Zaruret bulunduğu takdirde hâkimin izniyle nikâhları velîleri tarafından akdolunur.*

Md.13 *Başkasının menkûhe ve mu'teddesiyle izdivâc memnûdur.*

Md.14 *Menkûhe veya mu'tedde olarak dört zevcesi bulunan kimsenin diğer bir kadın ile izdivâcı memnûdur.*

Md.58 *Gayri müslîmin bir müslimeyi tezevvücü bâtıldır.*

Md.15 *Bir kimse üç talâk ile tatlîk eylediği kadını beynûnet-i kat'iyye bâki oldukça tezevvüc edemez.*

Kararnâmedeki geçici evlenme engellerini şu şekilde sıralayabiliriz:

Üç defa boşama: Kocası tarafından üç defa boşanmış olan kadın tekrar eşiyle evlenemez. Kadının eşine tekrar dönebilmesi için başka birisiyle evlenip cinsel birliktelik yaşaması gerekmektedir. Ayrıca ölüm ya da boşanma suretiyle biten ikinci evlilik sonunda eski kocaya tekrar dönebilmesi için, kadının iddet beklemesi gerekmektedir.[52]

Mevcut dört evlilik: Geçici evlenme engellerinden bir diğeri ise kişinin aynı anda dört kadınla evli bulunmasıdır. İslâm dini tek eşle evliliği uygun görmekle

[50]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 62.
[51]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 326.
[52]İbn Rüşd el- Hâfid, Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l- Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, (Beyrut: Dar'ul Fikr), 2/44;* Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku,* 228-229.

birlikte, aralarında eşitliği sağlamak şartıyla erkeğe dört kadınla evlenme ruhsatı vermiştir. Erkeğin başka bir evlilik yapabilmesi için eşlerden birisinin ölmesi ya da boşanması ve iddetinin dolması gerekmektedir.[53]

İddet: Evliliğin boşanma, ölüm ya da fesih gibi bir durum ile sona ermesi halinde kadının başka biriyle evlenebilmesi için beklemesi gereken süre iddet kavramıyla ifade edilmiştir. İslâm hukukunda kadının beklemesi gereken iddet süresi evliliğin sona erme sebebine göre farklılık arz etmektedir. Var olan evlilik eşin ölümü sebebiyle sona ermiş ise kadının bekleme süresi 4 ay 10 gün kabul edilir, boşanma durumunda iddet süresi Hanefîlere göre 3 hayız dönemi kabul edilirken, diğer üç mezhebe göre 3 temizlik dönemidir. Hayız görmeyen kadınlarda bu süre 3 ay, hamile olan kadınlarda ise hamileliğin sona ermesidir.[54]

Aynı anda iki mahremle evlenmek: Geçici evlenme engellerinden bir diğeri ise kadının kız kardeşi, teyzesi, halası veya kız yeğeni gibi evlenmesi sürekli yasak olan bir kadınla aynı nikâh altında bulunmasıdır.[55]

Din farkı: Âile Kararnâmesi, evlenmesi yasak olanlar başlığı altında bunu düzenlememiş, nikâhın fesad ve butlânı başlığında 58. madde olarak düzenlemiştir. Müslüman kadının gayri müslim bir erkekle evliliğini bâtıl kabul etmiştir. Ebû Hanîfe ise bu nikâhı fâsit sayarak, doğması muhtemel çocukların nesepsiz kalmamasını sağlamıştır.[56]

Erkek ya da kadın fark etmeksizin Müslümanın müşrik ile evliliği yasaklanmıştır. Genel olarak Müslüman erkeğin, ehl-i kitap kadınlarla evliliğinde bir yasak yoktur. Mâlikîlere göre, ehl-i kitap kadınla yapılan evlilik mekruhtur. Müslüman kadının ise Müslüman erkek dışında yaptığı evlilik câiz görülmemektedir. Günümüzde gayri müslim erkekle yapılan evliliği câiz görenler de bulunmaktadır. Süleyman Ateş gibi bazı ilahiyatçılar, ehl-i kitap kadınların, müşrik kategorisinde olmadığını, Kur'an-ı Kerim'de bununla alakalı net bir hüküm bulunmadığını, dolayısıyla bu tür evliliklerin geçerli olduğunu belirtmektedir. Bu konuda sünnî

[53]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 112.
[54]Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku*, 231-234.
[55]Bilmen, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 101.
[56]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*,187; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 97.

mezhepler aynı fikirde olmakla birlikte Şîa, erkeğin de kadında olduğu gibi ehl-i kitap ile evliliğini kabul etmemektedir.[57]

Kararnâme, zinayı sıhrıyyet ilişkisi için bir neden olarak düzenlemeyerek Şâfiî mezhebini tercih etmiştir. Kararnâmeye göre kişi zina ettiği kadının kendinden olma kızıyla yani biyolojik kızıyla evlenebilir. Hanefîlere göre zina sıhrıyyet oluşturur ve bir kimse zina ettiği kişinin usûl ve fürûu ile evlenemez.[58]

Kararnâmenin 9. Maddesinde akıl hastası olan kişilerin herhangi bir zorunluluk olmadıkça evlendirilmemesi gerektiği ancak bir zorunluluk varsa hâkimin izniyle velileri tarafından evlendirilebilecekleri hükmü bulunmaktadır.[59] Bu maddede Şâfiî mezhebinin görüşü kabul edilmiştir. Kararnâme gerekçesinde bu tercihin sebebi şöyle ifade edilmiştir: "*Bu re'y zamanımızın efkâr-ı hukûkiyye ve ictimâ'ıyyesine daha muvâfık görülmekle 9.ncu madde bu esas üzerine kaleme alınmıştır."*[60]*"Mezheb-i Hanefî'de mecnûn ve mecnûnenin velileri tarafından tezvîcleri tecvîz edilmiş ise de nikâhtan maksad mücerred bir arzu-yı cismâniyi tatmînden ibaret olmayıp onun üzerine nice mekâsıd-ı maddiyye ve ma'neviyye terettüb etmektedir."*[61] Kararnâmede zaruret hallerinin neler olduğu hakkında ise bir açıklama bulunmamaktadır.[62] Bu konu, hâkimin takdir yetkisine bırakılmıştır.

1.1.4. Nikâh Akdi

Kararnâme nikâh akdini şöyle düzenlemiştir:

Md.*33 Akd-i nikâhın icrâsından evvel keyfiyyet ilan olunur.*

Md.*34 Akd-i nikâh esnasında, mükellef iki şâhidin huzuru nikâhın sıhhatında şarttır. Hâtıb ile mahtûbenin usûl ve furûu da şahid ittihâz edilebilir.*

Md.35 *Nikâh, meclis-i nikâhta tarafeynin veya vekillerinin icâb ve kabûlüyle akdolunur.*

Md.36 *Nikâhda îcâb ve kabûl, tenkîh ve tezvîc gibi lafızlarla olur.*

---

[57]Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku,* 225-227; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 67.
[58]Halil Cin ve Ahmet Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, (İstanbul: Timaş yayınları, 1990), 82.
[59]HAK. Madde. 9; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 272.
[60]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 272.
[61]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 272.
[62]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 186.

Md.38 *Üzerine evlenmemek ve evlendiği sûrette kendisi veya ikinci kadın boş olmak şartıyla bir kadını tezevvüc sahîh ve şart mûteberdir*

Evlilik "nikâh" kavramıyla ifade edilmektedir.[63] Sözlükte bir araya getirmek, evlenme,[64] cinsi münasebet gibi anlamlara gelen nikâh fıkhî olarak, "*evlenmeleri helal olan bir erkek ve kadının*[65] *hayatlarını birleştirmek üzere oluşturdukları, karı koca arasında yardımlaşma ve tarafların karşılıklı olarak birbirlerinden istifade edebilecekleri hakları doğuran bir akitten ibarettir"*.[66]

Evlilik şartlarına haiz olan bireylerin bu evlilik akdini gerçekleştirebilmeleri için akdin birtakım şartları barındırması gerekmektedir. Öyle ki, evliliğin gerçekleşebilmesi için öncelikle evlenecek çiftler arasında kabul edilen bir evlenme engelinin olmaması gerekir. Kararnâmeye göre nikâh akdinden önce nikâhın durumunun ilan edilmesi gerekir.[67] Tarafların evliliğine engel bir durum olup olmadığının tespit etme gayesiyle böyle bir hüküm getirilmiştir.[68]

Kararnâmenin aile hukûkuna getirdiği önemli esaslardan bir diğeri ise nikâh anında şart koşulabilmesidir. Buna göre kadın nikâhta eşinin kendi üzerine ikinci bir evlilik yapmamasını ve böyle bir durum gerçekleştiği takdirde kendisi ya da evlendiği ikinci kadının boş olmasını şart koşabilir.[69] Kararnâmenin hazırlanma sürecinde çeşitli fikir akımları bulunuyordu. Nikâhın şarta bağlanması meselesi de bilhassa Türkçüler ve İslâmcılar arasında tartışma yaratan konulardan biri haline gelmiştir. Türkçüler evliliğin, Sultan tarafından sınırlandırılması ya da eşin onayına bağlanması gerektiğini savunurken, İslâmcılar, Şer'î kaynakların buna müsaade ettiğini, çok evliliğin fuhşu engellediği, nüfus artışını sağladığı ayrıca savaş sonrası kadın nüfusunun fazlaca olması hasebiyle toplumun buna ihtiyacı olduğunu belirtmişlerdir. Kararnâme bu konuda Hanbelî mezhebinin görüşünü tercih etmekle, orta bir yol takip etmiştir.[70] Kararnâmenin bu hususta Hanefî mezhebi yerine Hanbelî

[63]Güleray Coşkun, *İslam Aile Hukukunda Nikâh Akdinin Dini Ve Hukuki Boyutları, (*Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009). 25.
[64]Fahreddin Atar, "Nikâh", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi: 2007), 33: 112.
[65]Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme,* 40.
[66]Ebû Zehra, *el- Ahvâlü'ş Şahsiyye*, 18; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 5.
[67]HAK. Madde. 33.
[68]Yurtseven, *1917 Hukûk-ı Aile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukûkuna Getirdiği Yenilikler*, 231.
[69]HAK. Madde. 38.
[70]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 336.

mezhebinin görüşünü tercih etmesinin gerekçesi ise, Hanbelî mezhebinde kadının kocasına böyle bir şart koşmasının mûteber görülmesidir. Zira Hanefîlere göre, bu şekilde şart koşulması fâsittir.[71]

Kararnâme nikâhın tenkih ve tezvic gibi, lafızlarla gerçekleşebileceğini belirterek,[72] Şâfiî ve Hanbelî mezhebinin görüşünü tercih etmiştir.[73] Hanefî mezhebine göre, nikâh açık lafızlarla oluşabileceği gibi, evlenme kastıyla kullanılan kinâyeli lafızlarla da oluşabilmektedir. Kararnâme, nikâh akdinde şüphenin oluşmaması için, sarîh lafızların kullanımını esas almıştır.[74]

Kararnâmeye göre nikâh akdi için aşağıdaki şartların sağlanması gerekir:

1-Taraflar: Burada üzerinde durulması gereken en önemli konu, tarafların iradelerini açıklarken kullanmış oldukları zaman kipidir. Bu konu özellikle Hanefîler tarafından son derece önemsenmiş ve kullanılacak ifadelerden en az bir tanesinin geçmiş zamanı ifade etmesi gerektiği belirtilmiştir. Zira Hanefîlere göre, kişi önceden zihninde vermiş olduğu kararı beyan etmekte olup bu sebepten ötürü kişinin "evleneceğim" veya "evlenirim" ifadeleri yerine "evlendim" ifadesini kullanması gerekir. Ayrıca geçerli bir nikâh akdinin kurulabilmesi için icâp ve kabûlde mekân birliğinin olması, tarafların birbirini yeterince işitip anlaması gerekir.[75]

Kararnâmenin 35. maddesinde nikâhın, nikâh meclisinde tarafların ya da vekillerinin icâp ve kabûlüyle gerçekleşeceği belirtilmektedir.[76] Bu hüküm, mektup yoluyla veya fuzûlî akdi dediğimiz sonradan onay vermeyle gerçekleşen nikâh akdinin kaldırıldığını göstermektedir.[77]

2-Şahitler: Evliliği ortaya çıkarıp, var olan ilişkiyi zinadan ayırt etmek için nikâh akdinde şahit şartı aranmıştır.[78] Mâlikîler dışındaki diğer üç mezhebe göre, akit esnasında şahitlerin bulunması şart iken, Mâlikîler nikâh anında şahitleri şart görmeyip, cinsel birleşmeden önce ilanı gerekli görmektedirler. Yine Hanefîler şahit

[71]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 192, 276; Yurtseven, *1917 Hukûk-ı Aile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukûkuna Getirdiği Yenilikler,* 234.
[72]HAK. Madde. 36.
[73]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 191.
[74]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 273.
[75]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*,329.
[76]HAK. Madde. 35.
[77]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 191.
[78]Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme,* 136.

olacak kişilerin iki erkek veya bir erkek ile iki kadın olması gerektiğini belirtirken, Şâfiî ve Mâlikî mezhebi her iki şahidin de erkek olmasını şart koşmaktadırlar.[79] Ayrıca şahitlik yapacak kimselerin akıl ve bulûğ şartlarını taşımaları, işitme ve idrâk etme kabiliyetlerinin olması gerekmektedir. Görme kabiliyeti ise şart koşulmamıştır.[80] Kararnâmede nikâh akdi esnasında iki mükellef şahidin bulunması gerektiği, bunun nikâhın sıhhati için şart olduğu yönünde hüküm bulunmaktadır. Taraflardan birinin usûl ve fürûu da şahit olabilir.[81] Kararnâmede sadece mükellef yani akıl ve bâliğ iki şahidin bulunması gerektiğinden bahsedilip, şahitlerin erkek ya da kadın mı olacağına değinilmemiştir.[82] Kararnâmenin bu hükmüne göre, iki kadın da şahit olarak yeterli olacaktır. Bu hüküm, mezhep yaklaşımlarının dışındadır. Kararnâme, usûl ve fürûun şahitliğini kabul etmek suretiyle Hanefî mezhebinin görüşünü tercih etmiştir. Çünkü Hanefîlere göre usûl ve fürûun şahitliğiyle nikâh kıyılabilmektedir.[83]

1.1.5. Tescil

Md.37 *Esnâ-yı akidde hâtıb ve mahtûbeden birinin ikâmetgâhı bulunan kazâ hâkimi veya bunun izinnâme-i mahsus ile me'zun kıldığı nâib hazır bulunup akidnâmeyi tanzim ve tescil eder.*

Evliliğin ispatını kolaylaştırmak[84] ve kadının boşama, miras, nafaka gibi konularda çeşitli sıkıntılarla karşılaşmaması için nikâh akdinin kayıt altına alınması gerekmektedir.[85] Osmanlı Devleti'nde nikâhlar çoğunlukla kayıt altına alınmaktaydı. Dönemin Şeyhülislâmı Ebüssuûd Efendinin (v.982/1574), hâkim tarafından kayda geçirilmeyen nikâh akitlerinin geçersiz olduğu yönünde görüşleri mevcuttur.[86] Bu görüş Kararnâmenin ilgili maddesinde dikkate alınmış, hâkim veya onun tayin ettiği bir kimsenin nikâh akdi esnasında bulunup, bunu tanzîm ve tescil etmesi gerektiği belirtilmiştir.[87]

---

[79]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* 20.
[80]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 334.
[81]HAK. Madde. 34.
[82]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* 191.
[83]Charıf Ayrık, *İslâm Fıkhında Nikâh Şahitliği*, (Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016), 73.
[84]Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme* 141.
[85]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*,72.
[86]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 72.
[87] HAK. Madde. 37.

Kayıt altına alınmayan nikâhların fâsit ya da bâtıl olduğu düzenlenmeyerek, tescil edilmeyen nikâhların zımnen sahîh olduğu kabul edilmiştir.[88] Bu hüküm ile Ebüssuûd'un tescil edilmeyen nikâhın geçersiz olduğu görüşünden uzaklaşılmıştır.

1.1.5. Nikâhta Kefâet

Âile Kararnâmesinde kefâet konusu 45 ile 51. maddeler arasında düzenlenmiştir:

Md.*45 Mal ve hırfet gibi hususlarda erkeğin kadına küfv olması nikâhın lüzûmunda şarttır. Malda kefâet zevcin mehr-i muacceli îtâya ve zevcenin nafakasını tedârike muktedir olmasıdır. Hırfetde kefâet zevcin sülük ettiği ticaret veya hizmetin şerefçe zevce velîlerinin ticaret veya hizmetleriyle mütekârib olmasıdır.*

Md.*46 Kefâet ibtidâ-yı akidde aranır. Ba'de'l-akd zâil olsa nikâha zarar vermez.*

Md.*47 Bir kebîre velisini ketm ile rızasını istihsâl etmeksizin nefsini ahara tezvic ettiği sûretde nazar olunur: Eğer küfvüne tezvîc etmiş ise akd lâzım olur, velev ki mehr-i mislinden noksan ile olsun. Amma küfvü olmayan kimseye tezvîc etmiş ise velî hâkime mürâcaatla nikâhı feshettirebilir.*

Md.*48 Velî kebîreyi rızasıyla âdem-i kefâetini ikisinin de bilmedikleri bir erkeğe tezvîc ettikten sonra küfv olmadığı tebeyyün etse hiçbirinin îtiraza selâhiyyeti olmaz. Amma hîn-i akidde kefâet şart kılınmış veya zevc küfv olduğunu kable't-tezvîc ihbar etmiş olup da muahharan adem-i kefâeti sabit olsa her biri hâkime mürâcaatla nikâhı feshettirebilir.*

Md.*49 Dereceleri müsâvi velîlerden birisinin rızası diğerlerinin hakk-ı îtirazın iskât eder. Kezalik velîy-yi akreb ğaib iken dereceten bâîd olan velînin rızası onun hakk-ı îtirazını iskât eder.*

Md.*50 Adem-i kefâet sebebiyle hâkim nikâhı ancak hamlin zuhûrundan âkdem feshedebilir. Velînin delâleten veya sarâhaten rızası hakk-ı feshi iskât eder.*

Md.*51 İşbu faslın ahkâmı gayri müslimler hakkında cârî değildir.*

[88]Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 296.

Sözlükte "denklik", "yeterlilik" gibi anlamları olan kefâet kavramı evlenecek olan kişiler arasındaki dîni, iktisâdi ve içtimâî açıdan var olan denkliği ifade etmektedir.[89] Evlilikte denkliğin aranmasındaki temel gaye, eşler arasında sağlıklı bir evliliğin devamını sağlamaktır. İslâm hukukuna göre evlilikte denklik erkek tarafında aranmaktadır. Kadının evleneceği erkek kendisinden daha aşağı bir durumda olmamalıdır.[90] Kefâetin evlilikte şart olup olmayacağı konusu tartışmalıdır. Üstünlüğün ancak takva ile olacağını ve insanların eşit olduğunu bildiren nassları delil gösteren Hasan el-Basrî (v.110/728), Sevrî (v.161/778) ve Kerhî (v. 340/952) gibi âlimler ile Ahmed bin Hanbel'den nakledilen bir rivayete göre kefâet evlilikte şart değildir ve kefâet olmaksızın gerçekleştirilen evlilik geçerlidir.[91] Fukahânın çoğunluğu ise kefâeti şart olarak görmüş ve farklı kriterler belirlemişlerdir. Ebû Hanîfe erkeğin altı hususta kadına denk olması gerektiğini belirtmiştir. Bu hususlar, soy, İslâma giriş, hürriyet, mal varlığı, dindarlık ve zanaattır.[92]

Ebû Hanîfe'nin altı maddede aramış olduğu kefâet şartı Kararnâmede iki madde ile sınırlandırılmıştır.[93] Erkeğin sanat ve servette kadına denk olması, nikâhın lüzûm şartı olarak görülmüştür. Ebû Hanîfe'nin yanı sıra, Ebû Yûsuf (v. 182/798) ve İmâm Şafiî de kefâeti, nikâhın lüzûmu için gerekli görmüştür.[94] Hanefîlerden Hasan b. Ziyâd (v. 204/819), Mâlikî fakîhlerinden İbn Ferhûn (v.799/1397)[95] ile İbn Selmûn (v.767/1365) ve bir rivayete göre de Ahmed bin Hanbel denkliği, nikâhın sıhhat şartı olarak görmektedirler.[96] Hanefîlerden Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den naklettiği bir rivayete göre, denklik olmaksızın nikâh akdi sahîh olmaz.[97] Malda denklik, erkeğin evleneceği kadına mehr-i muaccelini verme ve nafakasını karşılama olarak

[89]Hamza Aktan, "Kefâet", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002), 15: 166.
[90]Aktan, "Kefâet", 167. Mehmet Dirik, "İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 26, (2015),231. Süheyla Akçay Biçen, "İslam Aile Hukukunda Eşler Arasında Denklik", *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, 1, (2018), 99.
[91]İsmail Hakkı Çatlı, *İslam Hukukuna Göre Evlilikte Denklik*, (Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 46.
[92]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 320-321.
[93]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 193.
[94]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 57; Döndüren, *Delilleriyle İslam Hukuku* 260.
[95]Cengiz Kallek, "İbn Ferhûn", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999, 19: 492.
[96]Şevket Pekdemir, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,*15/1 (2015), 120.
[97]Aktan, "Kefâet" 168.

belirlenmişken, sanatta denklikten gaye ise erkeğin meşgul olduğu ticaret ya da hizmetin, itibarca kadının velilerinin ticaret ya da hizmetlerine yakın olması olarak belirlenmiştir.[98]

Kararnâmeye göre denklik nikâh akdinin başlangıcında aranmaktadır. Akitten sonra denkliğin ortadan kalkması akde zarar vermez.[99] Genel olarak tüm mezhepler de denkliğin nikâhın başlangıcında aranması gerektiği fikrindedirler.[100]

Kararnâmeye göre, belli bir olgunluğa erişmiş olan kız, velisinden izin almadan bir evlilikte bulunursa, veli, erkek ile arasında denklik bulunmadığı takdirde hâkime mürâcaat edip nikâhı feshettirebilir.[101]

Kararnâmede, dereceleri eşit olan velilerin hakları da düzenlenmiştir. Buna göre, dereceleri eşit olan velilerden birinin evliliğe razı olması, diğer velilerin itirazını geçersiz kılmaktadır. Aynı şekilde derece olarak yakın olan veli gaip iken, uzak olan velinin evliliğe onay vermesi, yakın velinin itirazını geçersiz hale getirmektedir.[102]

Kararnâmeye göre, kefâetin yokluğu sebebiyle hâkim, kadının hamileliğinden önce akdi feshetme hakkına sahiptir. Hamilelikle birlikte bu hakkı düşmektedir. Yani, kadın hamile kaldıktan sonra kefâetin yokluğu sebebiyle akit feshedilemeyecektir.[103]

---

[98]HAK. Madde. 45; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 193; Ebru Kayabaş, *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, (Yüksek Lisans Tezi: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002), 88.
[99] HAK. Madde. 46.
[100]Emine Gümüş, *İslam Hukukuna Göre Eşler Arasında Denklik*, (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1999), 93.
[101]HAK. Madde. 47; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 194; Yurtseven, *1917 Hukûk-ı Aile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukûkuna Getirdiği Yenilikler,* 235.
[102]HAK. Madde. 49.
[103]HAK. Madde.50.

1.1.6. Nikâhın Fesâdı ve Butlânı

Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin 52 ve 58. maddeleri arasında, nikâh akdinin fesâdı ve butlânı konularına değinilmiştir.

Md.*52 Hîn-i akidde tarafeynden biri şerâit-i ehliyeti hâiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.*

Md.53 *Onaltıncı maddemûcebince nikâhda cem'leri memnû olan iki kadından biri taht-ı nikâhta iken ikincisinin nikâhı fâsiddir.*

Md. 54 *Nikâhlarının memnûiyyeti 13, 14, 15, 17, 18, 19'uncu maddelerde beyân olunan kadınlardan birinin nikâh fâsiddir.*

Md. 55 *Nikâh-ı müt'a ve muvakkat fâsiddir.*

Md. 56 *Bilâ-şuhûd akd olunan nikâh fâsiddir.*

Md.57 *İkrâh ile vukû bulan nikâh fâsiddir.*

Md.58 *Gayri müslimin bir müslimeyi tezevvücü bâtıldır.*

Evlilik akdinin ana ya da yan unsurlarından bazısının eksik oluşu, akdin sonucunu etkilemekte ve evlilik akdini sakat bir hale getirmektedir. Bir evlilik akdinin sahîh olabilmesi için akdin kuruluş ve sıhhat şartlarının eksiklik taşımaması gerekmektedir.[104] Sahîh bir evlilik akdi mehir, nafaka, mirasçılık ve nesep gibi yükümlülükleri doğurmaktadır.[105]

Sıhhat şartlarına hâiz olmayan evlilikler bâtıl ve fâsit evlilikler olarak kategorize edilir.[106] Bâtıl evlilik, kurucu ana unsurlarından bir veya birkaçının eksik olduğu evlenme akdidir. Gayri müslim erkekle yapılan evlilik, akli dengesi yerinde olmayan kimsenin yaptığı evlilik veya yakın hısım ile yapılan evlilik buna örnek olarak gösterilebilir. Kişinin yakın hısımıyla yaptığı evliliği, Ebû Hanîfe çocuğun nesepsiz kalmaması için fâsit kabul etmiştir. Ebû Yûsuf, İmâm Muhammed, Şâfiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel ise bu evliliği bâtıl kabul etmiştir.[107] Bâtıl akit, hiçbir

[104]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* 29.
[105]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* 29; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 340-341.
[106]Kayabaş, *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi*, 89.
[107]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 343; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 91.

sonuç doğurmamaktadır. Tarafların nikâh akdini feshetmesi gerekir. Aksi halde hâkim nikâhı fesheder.[108]

Fâsit evlilik ise, ana unsurları tam olmakla birlikte, yan unsurlar diyebileceğimiz sıhhat şartlarında eksiklik bulunan evliliklerdir.[109] Şahitsiz, veli izni olmadan ya da ikrâh altında yapılan evlilikler fâsit kabul edilmektedir.[110]

Fâsit bir evliliğin devam etmemesi gerekir. Tarafların veya hâkimin akdi feshetmesi gerekmektedir. Fâsit olarak kurulmuş evlilik, cinsî münasebetten önce hiçbir netice doğurmazken,[111] cinsî münasebet gerçekleşmiş ise, kadın mehri misil ya da anlaştıkları mehirden az olanı alır, İmâm Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre mehri misil verilmelidir. Bu evlilikten doğan çocuğun nesebi sâbit olur.[112]

Kararnâmede, nikâh akdi esnasında taraflardan biri, ehliyet şartlarını taşımıyorsa, bu şekilde gerçekleştirilen nikâhın, fâsit olduğu hükmü bulunmaktadır. Ayrıca Kararnâmede, evlenilmesi yasak olan kadınlarla yapılan evlilikler fâsit sayılmaktadır. Md.16'da değinilen, aynı nikâh altında birleştirilmeleri memnû' kabul edilen iki kadından biriyle evliyken, yapılan ikinci evlilik fâsit görülmüştür. Aynı şekilde belirli bir vakit ile sınırlandırılmış, şahitsiz veya zorlama sonucu gerçekleşen nikâhlar, fasid kabul edilmiştir. Yalnızca Müslüman bir kadının gayri müslim ile yaptığı evlilik bâtıl olarak düzenlenmiştir.[113]

Kararnâme, Hanefi mezhebinin fâsit ve bâtıl ayrımına yer vermiş olup, Müslüman kadının, Müslüman olmayan bir erkekle yaptığı evlilik dışındaki diğer evlenme engellerini, nikâhın fesât sebebi kabul etmiştir. Hanefîler dışındaki âlimler genel olarak fâsit- bâtıl ayrımına yer vermekle birlikte nikâh konusunda bu ayrıma gitmemiştir. Ancak Ebû Hanîfe evlenme akdinde fâsit ve bâtıl kavramlarını

[108]Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, 22 bs.(İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985), 2: 102.
[109]Kayabaş, *Hukûk-ı Âile Kararnâmesi* 91.
[110]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 97.
[111]Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, (İstanbul: Risale Yayınevi, 1994), 9: 89; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 92.
[112]Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi 9*, 89; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 342.
[113]HAK. Madde. 52-58.

birbirinden ayırmıştır.[114] Esbâb-ı mucibe lâyıhası, Ebû Hanîfe'nin görüşünün tercih edildiğini belirtmiştir.[115]

Kararnâme, ikrâh altında yapılan evliliği fâsid kabul ederek İmâm Şâfiî'nin görüşünü tercih etmiştir. Hanefîler zorlama ve baskı sonucu yapılan evliliği sahîh kabul etmektedirler.[116]

1.1.8. Nikâhın Hükümleri

Nikâh akdi, eşlerin birbirlerine karşı birtakım hak ve sorumluluklar doğurmaktadır. Evlilik akdinin neticesi olarak özellikle kocanın yerine getirmekle yükümlü olduğu mehir ve nafaka konusu bu açıdan önem arz etmektedir.[117]

Âile Kararnâmesinde nikâh sonrası erkeğin yerine getirmesi gereken hükümler ele alınmış olup, ilgili maddeler şunlardır:

Md.*69 Nikâhın sahîhan in'ikâdıyla beraber zevc üzerine zevcenin mehir ve nafakası lâzım gelir ve aralarında hakk-ı tevârüs sâbit olur.*

Md.*70 Zevc kendi istediği mahalde zevcesi için bi'l-cümle levâzımıyle bir mesken-i şer'i tedârüküne mecbûrdur.*

Md.*71 Zevce mehr-i muacceli istîfâdan sonra zevcinin mesken-i şer'i olan hânesinde ikâmete ve zevci başka memlekete gitmek istedikte bir mâni bulunmadığı takdîrde birlikte azîmete mecbûrdur.*

Md.*72 Zevc hânesinde gayr-i mümeyyiz veled-i sağîrinden başka ehil ve akâribini zevcesinin rızâsı olmaksızın iskân edemez. Zevce dahi zevci râzı olmadıkça kendi evlâd ve akâribini birlikte iskân edemez.*

Md.*73 Zevc zevcesiyle hüsn-i muâşerete, zevce dahi umûr-ı mubâhada zevcine itâate mecbûrdur.*

Md.*74 Müteaddid zevcesi olan kimse onlar beyninde icrâ-yı adâlet ve müsâvâta mecbûrdur.*

---

[114]H. Mehmet Günay, *Evlenme Akdinde Bâtıl- Fâsit Ayırımı*, 1 bs.(İstanbul: Nun Yayınları, 2008), 168.
[115]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 275.
[116]HAK. Madde. 57; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 194-195.
[117]Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 1 bs.(İstanbul: Erkam Yayınları, 2017), 276.

Md.*75 Takarrub vukû bulsun bulmasın ale'l-ıtlak nikâh-ı bâtıl ile henüz takarrub vukû bulmayan nikâh-ı fâsid asla hüküm ifade etmez. Binâenaleyh beynlerinde nafaka, mehir, neseb, iddet, hürmet-i musâhere ve tevârüs gibi nikâh-ı sahîh ahkâmı sâbit olmaz.*

Md.*76 Nikâh-ı fâsidde takarrüb vukû bulmuş ise işbu takarrub üzerine yalnız mehir ve iddet lâzım ve neseb ve hürmet-i musâhere sâbit olur. Fakat nafaka ve tevârüs gibi ahkâm sâbit olmaz.*

Md.*77 Ale'l-itlâk nikâh-ı bâtıl ve fâsidde tarafeynin zevciyyet üzerine bekâları memnû'dur. Müfârakât etmedikleri sûrette bi'l-muhâkeme beynleri tefrik olunur.*

İlgili maddelerde sahîh bir nikâh sonrasında mehir, nafaka ve miras haklarının tahakkuk ettiği belirtilmiştir. Erkeğin eşi için bir mesken tedarik etmesi gerektiği, kadının şartlara göre, eşiyle aynı yerde yaşamaya mecbûr olduğu ancak kadının, eşinin bulûğa ermeyen küçük çocuğu dışında erkeğin başka akrabasıyla aynı yerde oturmaya zorlanamayacağı, aynı şekilde kadının, eşi râzı olmadıkça yakınlarını oturtmaması gerektiği düzenlenmiştir. Birden fazla eşi olan kocanın, eşleri arasında adâlet ve eşitliği sağlaması gerektiği hüküm altına alınmıştır.[118]

Kararnâmede, fâsit nikâhta cinsel birliktelik olması durumunda sadece mehir ve iddetin gerekli olacağı ancak nafaka ve miras hükümlerinin sâbit olmayacağı düzenlenmiştir.[119]

1.1.8.1. Mehir

Kararnâmedeki mehir ile alakalı hükümler şunlardır:

Md.*80 Mehir ya mehr-i müsemmâdır ki tarafeynin az veya çok tesmiye ettikleri maldır. Veya mehr-i misildir ki zevcenin babası tarafından ve olmadığı takdîrde beldesi ahâlisinden akrân ve emsâli kadınların mehridir.*

Md.*81 Mehr-i müsemmânın tamamen veya kısmen ta'cîl veya te'cîli câizdir.*

[118]HAK. Madde. 69-74.
[119]HAK. Madde. 75-77.

***Md.**82 Mehr-i müeccelde bir müddet ta'yin edilmiş ise hulûlündan evvel mütâlebeye zevcenin hakkı yoktur. Müddet ta'yin edilmemiş ise talâk veya zevceynden birinin vefâtı vukûuna kadar müeccel addolunur.*

***Md.**83 Âkd-i sahîhde mehir tesmiye edildiği takdîrde ehad-ı tarafeynin vefâtı veya ictimâ-ı sahîhden sonra talâk vukûu ile mehr-i müsemma tamamen lâzım gelir. Âmma ictimâ-i sahîhden evvel talâk vukû bulursa mehr-i müsemmânın nısfı ve adem-i kefâet dolayısıyla velînin zevceyi tefrik ettirmesi gibi bir sûretle zevce tarafından iftirâk vukû bulursa tamamı sâkıt olur.*

***Md.**84 Âkd-i sahîhde mehir tesmiye edilmediği veya edilip de işbu tesmiye fâsid olduğu takdîrde ahad-ı tarafeynin vefâ-tı veya ictimâ'-ı sahîhden sonra talâk vukûu ile mehr-i misil lâzım olur. Âmma ictimâ-ı sahîhden evvel talâk vukû bulursa müt'a lâzım gelir. Müt'a mehr-i mislin nısfını tecâvüz etmemek üzere örf ve âdete göre tayin edilir.*

***Md.**85 Âkd-i fâsidde takarrûbdan sonra iftirâk vukûunda eğer mehir tesmiye edilmiş ise mehr-i müsemmâ ile mehr-i misilden akalli ve tesmiye edilmemiş veya fâsid tesmiye edilmiş ise bâliğan mâ belağ mehr-i misil lâzım gelir. Âmma takarrubdan evvel iftirâk vukû bulursa asla mehir lâzım gelmez.*

***Md.**86 Tesmiye-i mehirde ihtilâf olunup da tesmiye sâbit olmadığı takdîrde mehr-i misil lâzım gelir. Şu kadar ki tesmiyeyi iddiâ eden taraf zevce ise mehir onun iddiâ ettiği miktarı tecâvüz etmez. Zevc ise onun iddiâ ettiği miktardan dûn olmaz.*

***Md.**87 Mehr-i müsemmânın miktarında ihtilâf olunup da zevc mehir olması müteâref olan bir şey iddiâ etiği halde söz onundur.*

***Md.**88 Bir kimse maraz-ı mevtinde tezevvüc eylediği sûrette mehr-i müsemmâ zevcesinin mehr-i misline müsâvî ise zevce onu terekesinden ahz eder. Ziyâde ise fazlası hakkında vasiyyet hükmü cereyân eder.*

***Md.**89 Mehir menkûhenin malı olup onunla cihaz yapmağa cebr olunamaz.*

***Md.**90 Bir kızı tezvîc veya teslim için ebeveyn veya akrabâsının zevcden akça ve eşyâ-yı sâire almaları memnû'dur.*

***Md.**91 İşbu fasıl ahkâmı gayri müslimler hakkında câri değildir.*

Evliliğin gereği olarak çiftlerin birbirlerine karşı birtakım hak ve sorumlulukları vardır. Bunlardan en önemlisi, erkeğin kadına ödemekle yükümlü olduğu mehirdir.[120] Sözlükte "ücret" kelimesinin karşılığı olan mehir kavramının[121] İslâm hukûkundaki karşılığı, erkeğin nikâh akdi esnasında veya sonrasında evleneceği kadına vermekle yükümlü olduğu mal veya paradır.[122] İslâm Hukûkuna göre, mehre konu olabilecek malın mütekavvim olması gerekir. Buna göre Müslümanlar için yasak olan (domuz, şarap gibi) mallar mehre konu olmaz.[123]

Mehir, akit esnasında veya daha sonra tespit edilebilir. Her iki tarafın rızâsıyla tespit edilen mehre, mehr-i müsemmâ denilirken, akit esnasında bahsedilmeyip, sonradan tespit edilen mehre ise, mehr-i misil denilmektedir. Hanefîler, bu durumdaki kıza, birtakım özellikler ölçüt alınarak, (yaş, güzellik, mal, şehir, zaman, akıl, bilgi, güzel ahlak, dindarlık, bekarlık-dulluk vb.) baba tarafından yakın akrabasına verilen mehir miktarı kadar bir mehir tayin edilebileceğini belirtmişlerdir. Şâfiîlere göre sırasıyla, öz kız kardeşler, baba bir kız kardeşler, erkek kardeşin kızları ve halaya verilen mehir dikkate alınır. Bunlar bulunmadığı takdirde ise, nene ve teyzelerin mehri esas alınır. Kararnâmeye göre, mehir nikâh esnasında belirlenmemiş ise, eşlerden birinin vefâtı veya birleşme sonrası boşanma durumlarında mehr-i misil verilmelidir.[124] Kararnâme Hanefîlerin görüşü doğrultusunda, mehr-i misil belirlenmesinde kadının baba tarafından akrabalarını, bunların yokluğu halinde ise, beldesinin emsâl ve akranlarının mehirlerinin ölçüt alınması gerektiğini belirtmiştir.[125]

Miktarı taraflarca belirlenmiş olan mehir, peşin ödenebileceği gibi (mehr-i muaccel), belirli bir vadeye bağlanarak, evliliğin ileriki zamanlarında da ödenebilir ki buna mehr-i müeccel denilir.[126]

---

[120]H. İbrahim Acar, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 9/17(2011), 368.
[121] M. Akif Aydın, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003), 28: 389.
[122]Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 221; Şükrü Şirin, *İslam Aile Hukukunda Mehir,* (Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,1997),16.
[123]Halil Cin, "İslam Hukukunda mehr", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29/1 (1972), 204.
[124]HAK. Madde. 83-84.
[125]HAK. Madde. 80; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 119.
[126]Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 224,225. Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi 9*. 210-212.

Kadına ödenmesi gereken mehrin üst sınırı hususunda bir kısıtlama mevcut değildir. Mehrin alt sınırı fakîhler arasında farklı şekilde telakki edilmiştir. Buna göre Hanefîler mehrin alt sınırının 10 dirhem, İmâm Mâlik 3 dirhem ya da dinarın dörtte biri olması gerektiğini, Şâfiî ve Ca'feriler ise mehrin alt sınırının olmadığını belirtmişlerdir.[127] Şâfiî âlimlerinden Şirbînî (v. 977/1570), mehrin en az 10 dirhem, en fazla ise 500 dirhem olmasının sünnet olduğunu belirtmiştir. Hanbelîler ise, 400 dirhemi geçmeyen mehrin müstahap olduğunu, ancak bunun taraflarca belirlenmesi gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir.[128]

Kararnâmede, mehrin, tarafların akit esnasında veya sonrasında belirledikleri bir mal olduğu belirtilmiş olup, mehrin alt ve üst sınırı için bir tutar belirlenmemiştir. Dönemin şartlarına göre, Hanefî mezhebinin belirlemiş olduğu mehir miktarı az ve önemsiz görülmekte ve bu mehir ile nikâh kıyılmamaktaydı.[129] Bu sebepten ötürü, mehrin alt sınırını 10 dirhem olarak belirleyen Hanefî mezhebi görüşü terkedilerek, Hanbelîlerin görüşü tercih edilmiştir.[130]

Belirlenen mehrin peşin ödenmesinin şart olmadığı, tamamının ya da belirli bir miktarının evlilik sonrasında ödenebileceği ancak sürenin belirlenmemesi durumunda, boşanma ve eşlerden birinin vefatıyla ödenmesi gerektiği düzenlenmiştir.[131]

Hanefî ve Hanbelîlere göre, kadının mehrin tamamı üzerinde hak sahibi olabilmesi için, cinsel ilişkinin gerçekleşmesi, cinsel birleşme henüz gerçekleşmeden kocanın ölümü ve sahîh halvet'in gerçekleşmesi gerekir.[132] Mâlikî ve Şâfiîlere göre, sahîh halvet mehre hak kazanmada yeterli değildir.[133] Hanefî ve Hanbelîlere göre, cinsî münasebet veya sahîh halvet vukû bulmadan erkek kadını boşarsa, kadına anlaştıkları mehrin yarısı verilir. Mâlikî ve Şâfiîler yalnızca cinsi birliktelik olmadan kocanın karıyı boşaması durumunda, mehrin yarısını gerekli görmüşlerdir. Sahîh

[127]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku* 31; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 346.
[128]Merğinâni, *Hidâye,* 2, 204; Muhammed el- Hâtibi Şirbînî, *el- Muğni'el-muhtâc illâ Mâ'rifeti Me'âni el- Elfâz el- Minhac* (Mısır: 1958), III:220; İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid*, II: 14-15.
[129]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 277.
[130]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 277.
[131]HAK. Madde. 80-82.
[132]Sahîh halvet, dini (hayız gibi) veya bedeni (hastalık gibi) bir engel bulunmaksızın, kadın ve kocasının bir yerde baş başa kalmasıdır. Merginâni, *El- hidâye 2*, 30; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 228, 229.
[133]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 77.

halveti burada da dikkate almamışlardır.[134] Kararnâme Hanefîlerin görüşünü esas almıştır.

Birleşme ya da sahîh halvet olmaksızın erkek kadını boşarsa ve mehir de belirlenmemişse, Hanefîler ile Ahmed b. Hanbel'den bir rivayete göre, müt'a gereklidir. Hanefîlere göre verilecek müt'a miktarının mehr-i mislin yarısını geçmemesi ve 5 dirhemden aşağı olmaması gerekir.[135]

Mâlikîler, ayetten hareketle müt'anın bir iyilik olduğunu ve bu yüzden mendup olarak değerlendirileceğini belirtirken, Şâfiîlere göre, mehir belirlenip, evlenme gerçekleşir ve koca cinsel birliktelik gerçekleşmeden kadını boşarsa, müt'a gerekmez, zira bu durumda kadın yarım mehir almaktadır. Ancak bunun dışındaki diğer tüm boşamalarda müt'a vaciptir.[136]

Kararnâme *'Âmma ictimâ-ı sahîhden evvel talâk vukû bulursa müt'a lâzım gelir. Müt'a mehr-i mislin nısfını tecâvüz etmemek üzere örf ve âdete göre tayin edilir'*, diyerek, Hanefi görüşünü esas almıştır.

Hanefîlere göre, boşama kadından kaynaklanan bir sebebe bağlı ise, bu durumda kadının mehir hakkı düşer.[137] Örneğin, eşler arasında kefâet yokluğu sebebiyle, velinin itirâzına binaen ayrılık vukû bulursa, bu durumda mehrin tamamı düşer. Kararnâme de bunu tercih etmiştir.

Fâsit bir evlilik akdi sonrası, cinsel birliktelik olmuş ve ayrılık gerçekleşmiş ise, tayin edilen ile mehri misilden hangisi daha az ise, kadına o verilir. Ancak cinsel birliktelik olmaksızın ayrılık durumunda kadın mehir almaz. Burada Hanefîlerin görüşü tercih edilmiştir.

Belirlenen mehrin miktarında ihtilaf durumunda Kararnâme, örfe uygun bir mehirden söz etmesi durumunda erkeğin sözüne itibar edilmesi gerektiği hükmünü

---

[134]Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc, III,* 224-5.Konu ile ilgili ayet şu şekildedir: "*Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur; ancak kadınların bağışlaması veya nikâh bağı elinde olanın hoşgörülü davranması müstesnadır."*

[135]Kur'an, Bakara, 2/236Bu hüküm şu ayetten alınmıştır: "*Kendilerine dokunmadan veya mehir belirlemeden kadınları boşarsanız size bir günah yoktur. Zengin olan gücüne göre, fakir olan da gücüne göre müt'a versin. Bu, iyilik yapanlar üzerinde bir haktır."*; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali,* 290.

[136]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 143.

[137]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 348; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 77; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali,* 291.

getirerek Ebû Yûsuf'un görüşünü tercih etmiştir. Gerekçede bu husus, şu şekilde açıklanmıştır: *"Halbuki Ebû Yûsuf rahimehüllah hazretleri zevc örfe gayr-ı muvâfık bir şey zikretmediği halde söz onun olduğuna kâil olmuştur. Burada dahi kavl-i mezkûr ihtiyâr edilerek 87nci madde ona muvâfık surette yazılmıştır."*[138]

Kararnâmede, ölüm hastalığı anında yapılan evlilik durumunda tayin edilen mehir, kadının mehri misline denk ise, bunu kocanın mirasından alabileceği, ancak mehri misilden fazla ise, vasiyet hükümleri uygulanacağı belirtilmiştir.[139] İslâm hukukçularının çoğunluğuna göre, mehr-i misilden fazla olan mehrin ödenmesi, vârislerin rızasına tabiîdir.[140] Ölüm hastası olan kişi, mirâsçılarını zarara uğratmak için karısına mehr-i misilden fazla mehir bırakmak isteyebilir. Vârislerin zarar görmemesi için, üzerinde anlaşmaya varılan mehir, mehr-i misilden fazla ise, bu mehrin ödenmesi vârislerin onayını gerektirir.[141]

Kararnâmenin mehir ile alakalı son maddelerinde, mehrin kadının hakkı olduğu, aldığı meblâğ karşısında herhangi bir çeyiz almaya zorlanamayacağı hükmü mevcuttur. Mâlikî dışındaki diğer mezhepler bu fikirdeyken, Mâlikîler, kadının kendisine verilen mehir ile ev için gerekli eşyaları alması gerektiği düşüncesindedir.[142] Ayrıca Kararnâmede, kız ile evlenme karşılığında, ebeveynin ya da diğer akrabaların, erkekten para veya başka eşyalar talep etmesi yasaklanmıştır.[143] Ülkemizde başlık parası olarak bilinen bu talep, Ahmed b. Hanbel dışında diğer fakîhler tarafından reddedilmiştir. Ahmed b. Hanbel'in bu hususta ileri sürdüğü delil ise, Hz. Musa'nın Hz. Şuayb'ın kızıyla evlenmek için sekiz yıl çobanlık yapmasıdır. Bu olay, velinin kızını evlendirme karşılığında bir talepte bulunabileceğini gösterir.[144]

---

[138]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 277.
[139]HAK. Madde. 88.
[140]Ali Bakkal, "Maraz-ı Mevt",*Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003), 28/41.
[141]Samed Atasoy, "Osmanlı Hukûkunda Maraz-ı Mevtin Hukûk-i İşlemlere Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27/*2.(2019), 255.
[142]HAK. Madde. 89; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 78.
[143]HAK. Madde. 90; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 197.
[144]Bu konu ayette şu şekildedir: *"Baba, 'Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin' dedi."*

Ebüssuûd Efendi, gelinin ailesi tarafından, başlık parası olarak alınan ücreti, rüşvet olarak değerlendirmiş ve geri iade edilmesi gerektiğini belirtmiştir.[145]

1.1.8.2. Nafaka

Nafaka konusu Kararnâmede düzenlenmiştir. İlgili maddeleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Md.*92 Nafaka zevceynin muayyen bir şey üzerine terâzisi veya hâkimin kazâsı ile lâzımu'l-edâ olur. Ve bu sûretle takdîr edilen nafaka es'ârın tağayyürü veya usr ve yüsr itibarıyla ahvâl-i zevceynin tebeddülü veya kadr-ı kifâyeden dûn veya efzûn takdîr edilmiş olduğunun tahakkuku üzerine tezyîd veya tenkîs edilebilir.*

Md.*93 Nafaka ta'cîl ile muaccel olur. Ve zevce tarafından ba'de'l-istîfâ yedinde aynen mevcud iken vefât veya talâk vukû bulsa istirdâd olunamaz.*

Md.*94 Zevc-i hâzır zevcesini infâkdan imtinâ edip zevce nafaka taleb eder ise hâkim yevm-i talebden itibaren tarafeynin haline göre nafaka takdîr eder. Ve ta'yin edeceği müddetler için peşin verilmesini emr eyler.*

Md. *95 Takdîr ve ta'cîlden evvel mürûr eden müddetin nafakası sâkıt olur.*

Md.*96 Zevc, zevcesini infâktan âciz kalıb da zevce nafaka taleb ederse hâkim zevc zimmetinde deyn olmak üzere yevm-i talebten itibaren nafaka takdîr eder. Ve zevc namına istidâne etmesi için zevceye izin verir.*

Md. *97 Zevc zevcesini bilâ-nafaka terk ile ihtifâ veyahut müddet-i sefer baîd veya daha karîb bir mahalde giderek tağayyüb eder veya mefkûd olursa hâkim zevcenin zevciyyet hakkında ikâme edeceği beyyine üzerine zevcin nafaka terk etmediğine ve el-ân nâşize ve iddeti geçmiş mutallaka olmadığına zevceyi tahlîf ettikten sonra yevm-i talebten îtibaren nafaka takdîr eder. Ve lede'l-hâce zevc namına istidâne etmesi için zevceye izin verir.*

Md. *98 Mu'sıra olan zevcenin mevâdd-ı sâbıka mûcebince hâkim tarafından istidâneye me'zûn kılındığı yerlerde zâtü'z-zevc olmadığı takdîrde nafakası kime ait ise inde't-talep onun zevceye ikrâz etmesi lâzım gelir. Ve ilerde yalnız zevc'e hakk-ı*

[145]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 347; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 78; Pehlul Düzenli, *Osmanlı Hukukçusu Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi Ve Fetvâları,* (Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007),116.

rücûu olur. Âmma zevce ecnebiden istidâne etmiş ise dâin dilerse zevceden, dilerse zevcden mutâlebe eder.

***Md.** 99 Zevc-i gâibin başkası yedinde veya zimmetinde malı bulunur ve müstevdî veya medyûn kendi yedinde veya zimmetinde malı olduğunu ve zevciyyeti ikrâr eder veya inkârı halinde husûsât-ı mezkûreyi zevce bil-beyyine isbât eyler ise hâkim zevcin kendisine nafaka terk etmediğine ve el-ân nâşize ve iddeti geçmiş mutallâka olmadığına dâir zevceyi tahlîf ettikten sonra o maldan veya semeninden verilmek üzere zevceye yevm-i talebden itibaren nafaka takdîr eder.*

***Md.**100 Kazâen veya rızâen takdîr edilen nafakadan müterâkim miktar talâk veya ahad-ı zevceynin vefâtı ile sâkıt olmaz. Âmma hâkimin emriyle istidâne edilmiş olmayan miktarda nüşûz ile sâkıt olur.*

***Md.**101 Zevce bir sebeb-i meşrûu olmaksızın zevcinin hânesini terk edüp gider veya hâne kendisinin olup da başka bir hâneye naklini taleb etmezden mukaddem zevcini dühûldan men eylerse işbu nüşûzun devamı müddetince nafaka sâkıt olur.*

Sözlükte "ayrılmak", "harcamak" gibi anlamlara gelen nafaka kelimesi bir kimsenin, bakmakla yükümlü bulunduğu kimselere harcamada bulunup, geçimini sağlamasını ifade eder. İslâm âile hukûku açısından ele alınacak olursa, nikâh akdinin hukûki bir sonucu olarak erkeğin evlilik süresince ve boşanma durumunda iddet süresi boyunca, eşinin Müslüman ya da gayri müslim olmasına bakılmaksızın yeme, içme, giyim, tedavi ve mesken ihtiyacını karşılamasını ifade etmektedir.[146]

Zâhiriler dışında genel kabul gören hüküm, eşine göre zengin durumda dahi olsa kadının nafaka yükümlülüğünün kocasına ait olmasıdır. Zâhiriler ise, zengin olan bir kadının, nafakayı temin edemeyen kocasına bakmakla yükümlü olduğunu belirtir.[147] Hanefî ve Şâfiî mezhebine göre nafaka temin edilirken sadece kocanın mali durumu dikkate alınır. Ancak Mâliki ve Hanbelî mezhebi kocanın yanı sıra kadının durumunun ve örfün de göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtir.[148]

---

[146]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 346.
[147]Dirik, "İslam Aile Hukukuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik" 139.
[148]Celal Erbay, "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2006), 32: 282; Lütfiye Akgül, "İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası Ve Kapsamı", *Erzincan Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi*, 62(2015), 30.

Genel olarak İslâm âlimleri, zarûrî ihtiyaçlar dışında kalan, ihtiyaç fazlası gereksinimleri ile hastane ve ilaç masraflarının karşılanmasının tamamen kocanın isteğine bağlı olduğunu ifade etmişlerdir. Çağdaş İslâm hukûkçuları, bu görüşün, âlimlerin yaşadıkları dönemle mütâlâa edilmesi gerektiğini ifade etmektedirler. Onların yaşadıkları dönemde tedavi olmak, günümüze kıyasla daha ucuzdu. İlaç çeşitleri daha kısıtlıydı ve kolaylıkla elde edilebiliyordu. Ancak günümüzde hastane ve ilaç tedavisi için ciddi meblâğlar gerekmektedir. Bu nedenle yeme içme gibi tedavi ve ilaç masrafları da zarûrî ihtiyaçtır. Çünkü kadın hayatta kalmak için temel gıda maddeleri kadar, tedavi masraflarına da ihtiyaç duyar. Bu nedenle, bunların da günümüz şartlarında kocaya ait olacağı ifade edilmektedir.[149]

Giyim açısından nafakanın karşılanması altı ayda bir mevsimlerin değişmesine bağlı olarak, yaz ve kış için birer kat elbise şeklindedir. Ayrıca müstakil, orta halli veya daha küçük bir ev veya müstakil bir oda mesken olarak verilmelidir.[150]

Sahîh nikâh akdi ile kadının eşinin kendisinden istifâde edebileceği bir durumda olması kadının nafakayı hak kazanabilmesi için gereklidir. Kocasının rızâsı olmaksızın evini terk eder ve kocası istediği halde dönmezse nafaka hakkı düşer. Aynı şekilde kadının hapsedilmesi, yanında kocası olmadan hac yolculuğuna çıkması da kadından nafaka hakkını düşüren durumlar arasında zikredilmektedir. Ancak Ebû Yûsuf'a göre hapis ve hac dolayısıyla nafaka hakkı düşmez. Kocanın ölümü durumunda kadın iddet beklemesine rağmen nafaka alamamaktadır.[151]

Kararnâmede geçen nafaka hükümleri, sadece evlilik nafakası hükümlerini kapsamakta olup, diğer nafaka çeşitlerini içermemektedir. Bu bölümde Hanefîlerin görüşü esas alınmış ve farklı sebeplere bağlı olarak evin ihtiyaç ve geçimini üstlenmeyen kocaya karşı, kadının sahip olduğu haklardan bahsedilmiştir. Koca nafaka bırakmadan sefere gider veya gâib olursa, kadın mahkemeye başvurarak nafaka talep edebilir. Ayrıca Âile Kararnâmesinde, piyasa fiyatlarında meydana

[149]Zahit Köseoğlu, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü,* (Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,) 2010.
[150]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 449,450; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 350; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 82.
[151]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 455-457; Merğinâni, *El-Hidâye 2*, 164; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 80.

gelen değişiklik nedeniyle kadının hâkime mürâcaat ederek nafakada artırma ya da azaltma talep edebileceği belirtilmiştir.[152]

1.2. BOŞANMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER (MÜFÂRAKÂT)

1.2.1. Genel Hükümler

Nikâh akdi ile ilgili hükümleri gördükten sonra şimdi boşanma ile ilgili hükümleri ele alacağız. Kararnâmede boşanma ile ilgili genel hükümler şu şekildedir:

Md.*102 Talâkın ehli mükellef olan zevcdir.*

Md.*103 Talâkın mahalli nikâh-ı sahîh ile menkûha veya mutedde olan kadındır. Nikâhı fesh edilen zevce-i mu'tedde mahall-i talâk olmaz.*

Md.*104 Sarhoşun talâkı mûteber değildir.*

Md.*105 İkrâh ile vukûbulan talâk mûteber değildir.*

Md.*106 Talâkın şarta ta'liki sahîhtir.*

Md.*107 Talâkın zaman-ı müstakbele izâfesi sahîhtir.*

Md.*108 Zevc zevcesi hakkında üç talâka mâliktir.*

Md.*109 Talâk elfâz-ı sarîha ile vâki' olur. Müteâref olan elfâz-ı kineviyye dahi sarîh hükmündedir. Amamüteâref olmayan elfâz-ı kineviyye ile talâkın vukûu ancak zevcin niyyetine mütevakkıftır. Zevcin talâka niyet edip etmediği hakkında tarafeyn ihtilâf etseler zevc yeminiyle tasdîk olunur.*

Md.*110 Zevcesini tatlîk eden zevç keyfiyeti hâkime beyân etmeğe mecbûrdur.*

Sözlükte iki şeyin veya şahısların birbirinden ayrılması gibi anlamları olan müfârakât, fıkhî bir terim olarak, eşler arasındaki evlilik bağının çözülüp, karı-koca arasındaki evliliğin sona ermesi anlamına gelmektedir.[153] Bağını çözmek, serbest bırakmak anlamlarına gelen, *talâk* kelimesi de erkeğin birtakım lafızlar kullanmak suretiyle evliliği sonlandırması anlamında kullanılan bir kelimedir.[154] İslâm, evliliğin bir ömür boyu devam edip, eşler arasında karşılıklı sevgi ve saygı ortamının

[152]HAK. Madde. 92,97-99; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 351; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 197; Yurtseven, "1917 Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler", 237.
[153]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 174.
[154]H. İbrahim Acar, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2010), 39: 496.

sürmesini ve neslin devam etmesini öngörmektedir. Ancak gerekli görülmesi halinde boşanma meşrû görülmüştür.[155]

İslâm hukûkuna göre, boşamayı gerçekleştirecek şahısta bazı özelliklerin bulunması gerekir. Şöyle ki, boşayan kişinin akıllı ve bulûğa ermiş bir kimse olması gerekmektedir. Koca, boşama hakkını kendi kullanabileceği gibi, bir vekîl aracılığıyla da gerçekleştirebilir.[156]

Kararnâmede *talâk* hakkının, mükellefiyet şartlarına hâiz erkeğe ait olduğu belirtilmiştir.[157] Bu konuda, âlimler arasında görüş birliği bulunmakla birlikte, sarhoşun ya da tehdit altındaki kişinin boşaması hususunda faklı görüşler mevcuttur. İlaç gibi mübâh bir sebebe bağlı olarak, sarhoşluğun meydana gelmesi sonucu yapılan boşamanın geçerli olmadığında ittifak edilmektedir. Ancak içki gibi harâm bir yolla sarhoş olunmuş ise, Hanefîlere göre, bu durumdaki kocanın boşaması geçerlidir.[158] Âile Kararnâmesinde, sarhoşun boşamasının geçerli olmadığı hükmü bulunmaktadır.[159]

Kararnâme Hanefî mezhebinde hâkim olan görüşten uzaklaşarak, harâm ya da mubâh yolla sarhoş olma arasında bir ayrıma gitmemiştir. Kararnâme, Hanefî fakîhlerden Tahâvî (v.321/933) ve Kerhî (v.340/952)'nin yanında İmâm Şâfiî'den nakledilen cedîd görüş ile Muhammed b. Selâm (v.225/839) ve Osmân b. Affân'ın (v.35/656) görüşünü esas almıştır.[160]

Fakîhler arasında ihtilafın bulunduğu bir diğer konu, tehdit altında gerçekleşen boşamanın geçerli olup olmadığıdır. Hanefîler ikrâh altındaki kişinin bozulmuş olsa da irâdesinin mevcut olduğunu ve yaptığı boşamanın geçerli olduğunu belirtmişlerdir.[161] Şâfiîler, kişinin iradesinin bulunduğuna dair karînelerin varlığı halinde boşamayı geçerli saymış, aksi halde ise mükrehin boşamasını geçersiz

[155]Gökhan Erdoğan, *İslam ve Osmanlı Aile Hukukunda Boşanma ve Sonuçları*, (Doktora Ödevi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale, 2014), 7.
[156]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 36; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,*360.
[157]HAK. Madde. 102.
[158]Merğinâni, *el- Hidâye* 2, 64; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 361; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 37.
[159]HAK. Madde. 104.
[160]Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 355; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 199; Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası. Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 278; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 361.
[161]Merğinâni, *Hidâye*, 64; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 360; Ahmet Aydın, *İslâm Boşanma Hukûkunda Beyânın Değerlendirilmesinde Etkili Unsurların, Subjektif Nazariye Açısından Analizi,* (İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2016), 24.

saymışlardır.[162] Hanbelîler *"Ümmetimden hata, unutma ve yapmaya zorlandıkları şeylerin hükmü kaldırılmıştır"*[163] hadisinden hareketle ikrâh altında gerçekleşen boşamanın hüküm ifade etmediği yönünde görüş belirtmişlerdir. Şâfiîler ve Hanbelîler mükrehin ihtiyârı ile boşadığına dair karinelerin varlığı durumunda boşamayı geçerli kabul etmişlerdir. Örneğin, karısını üç *talâk* ile boşama konusunda tehdit altında bulunan koca, tek *talâk* ile eşini boşarsa, tek *talâk*vâki olur, zira tek *talâk*'ı kendisi tercih etmiştir.[164] Malikîler ise ikrah altında bulunan kişinin akıl hastası gibi değerlendirilmesi gerektiğini belirtmişler ve boşamasını geçersiz saymışlardır.[165] Kararnâme ikrâh konusunda, Hanefîlerin görüşünden ayrılarak, tehdit altında gerçekleşen boşamayı geçersiz saymıştır.[166] Mükrehin boşama mevzuû lâyıhada şu şekilde açıklanmıştır: "…*Halbuki Haniye de bir kimse talâkı ikrâra cebr olunup o da ikrâr eylese talâk vâki' olmayacağı beyân edildiği gibi Telvîh*[167]*de dahi mükrehen talâkın bâtıl olduğu gösterilmiştir. Ve İmâm Mâlik İbn Enes el- Esbahî hazretlerinin de makbûlu olan re'y-i mezkûr ahvâl-i zamana daha muvâfık görülmekle 105 inci madde ona göre tanzîm edildi."*[168]

Kocanın karısını boşadığı sırada kullanmış olduğu kelimeler de önem arz etmektedir. Boşama sırasında kullanılan elfâz, sarîh ve kinâye olmak üzere iki çeşittir. Sarîh boşamada, kocanın boşama niyeti açıktır ve genellikle herkes tarafından bilinen, boşama için kullanılan bir lafız tercih edilmiştir. Bu tür ifadelerde, niyete bakılmaksızın boşama geçerlidir. Kinâyeli boşamada ise, Hanefîlere göre, kocanın niyeti veya hâlin delâleti önem kazanmaktadır. Kocanın niyeti boşama ise veya lafzın kullanıldığı ortam bunu gösteriyorsa, boşama gerçeklemiş olacaktır. Şâfiîlerde, kinâyeli sözlerde, sadece kocanın niyeti esas alınmıştır, durumun delâleti ise dikkate alınmamıştır.[169] Kararnâme, durumdan boşama anlamı çıkarmayı terk

[162]Şirbînî, *Mugni'l muhtâc*, III, 289.
[163]İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *"Talâk 16", es-Sünen,* Kâhire, 1994.
[164]İbn-i Rüşd, *Bidâyetü'l-Müctehid,* II, 61.
[165]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 26.
[166]HAK. Madde. 105.
[167]Kadıhan, *El-Fetâvâ el-Hâniyye, El-Fetâvâ el-Hindiyye* ile birlikte (Beyrut: Dâr-u İhyâi't-türâsi'l-arabi, 1986), III, 483; Teftazâni, Sadeddin Mesud b. Ömer b. Abdullah, *Şerhu't-Telvîh ala't-Tevzîh,* (Beyrut: Dâru'l-kutübi'l-ilmiyye, t.y.), II, 402, 416-8.
[168]HAK, Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 278.
[169]Merğinâni, *Hidâye,* 66; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 38; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi*, 356, 357.

ederek, yalnızca kocanın niyetine itibar eden İmâm Şâfiî'nin görüşünü dikkate almıştır.[170]

Kararnâme, Hanefilerin görüşüne uygun olarak kocanın kullandığı kelimede boşama kastı olup olmadığı hususunda taraflar ihtilâfa düşerse, kocanın yeminine itibar edilmesini düzenlemiştir.[171]

Âile Kararnâmesi, şarta bağlı ve gelecek zamana izâfe olunan boşama şekillerini de düzenlemiştir. Buna göre koca, karısına, 'benden izin almadan filanca yere gidersen boşsun' ya da 'şu gün boşsun' gibi bir ifade kullanırsa, kocanın bundan dönüşü mümkün değildir. Şart koşulan durumun gerçekleşmesi ya da zamanın gelmesiyle talâk vukû bulur. Sünnî mezhepler genel olarak şarta ve zamana bağlı gerçekleşen boşamayı geçerli saymaktadırlar. Kararnâmenin şart ve vadeye bağlı boşamaları geçerli saymasının birtakım gerekçeleri bulunmaktadır. İş ya da savaş gibi durumların varlığı halinde kocanın dışarı gidip de geri dönmemesi halinde kadının mağdur olmaması için buna izin verilmiştir. Ayrıca izinsiz evi terk edip dönmeyen kadın üzerinde baskı oluşturmak amacıyla da bu yönteme başvurulmuştur.[172]

Eşini boşayan kocanın, boşamayı hâkime bildirmesi zorunluluğu getirilmiştir.[173] Bununla, evlilikte olduğu gibi boşamada da devlet kontrolü sağlanmaya çalışılmıştır. Kararnâme, kamu yararını sağlamak amacıyla talâk'ın hâkime bildirilmesini zorunlu saymıştır. Ancak hâkime bildirilmeyen talâk ile ilgili bir düzenleme yapmamıştır.

1.2.2. Boşanma Çeşitleri

İslâm hukûkunda boşama yetkisi genel olarak kocada bulunmakla birlikte, kadının birtakım sebeplere bağlı olarak hâkime başvurup boşanmayı talep etme hakkı da mevcuttur. Bunun yanı sıra eşler "muhâle'a" denilen karşılıklı anlaşma yoluyla da boşamayı gerçekleştirebilirler.

---

[170]Hukûk-ı Âile Kararnâmesi, Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 279.
[171]HAK. Madde. 109; Merğinâni, *Hidâye2,* 60; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 38.
[172]HAK. Madde. 114; Esra Yakut, "İslam-Osmanlı Hukuku'nda Erkek Tarafından Koyulan Şart Veya Belirlenen Süre İle Evlilik Akdinin Sona Erdirilmesi", *Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2/4 (2016), 69.
[173]HAK. Madde. 109, 110; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 199.

Kocanın tek taraflı boşaması, boşamış olduğu eşine yeni nikâh ve mehre gerek duymadan, tekrar dönmesinin mümkün olup olmamasına göre iki şekilde gerçekleşir.[174]

1.2.2.1. Talâk-ı Ric'î

Md.111 *Bir kimse nikâh-ı sahîh ile menkûhesını takarrubdan sonra lafz-ı sarîh ile tatlîk etse talâk-ı ric'î vâki' olur.*

Md.112 *Talâk-ı ric'î fi'l-hâl zevciyeti izâle etmez. İddet içinde zevcin zevcesine kavlen veya fi'len hakk-ı rücû'u vardır. Bu hak iskât ile sâkıt olmaz.*

Md.113 *Zevc iddet içinde rücû ederse henüz mevcûd olan nikâhı idâme etmiş olur. Bu husûsta kadının rızâsını istihsâle muhtâç olmaz ve mehr-i cedîd lâzım gelmez.*

Md.114 *Şarta ta'lik ve zaman-ı müstakbele izâfe olunan rücû' sahîh değildir.*

Md.115 *Birinci talâk-ı ric'î den sonra rücû' sahîh olduğu gibi ikinci talâk-ı ric'îden sonra dahi sahîhtir. Ama üçüncü talâk-ı ric'î ile beynûnet-i kat'iyye hâsıl olur.*

Ric'î talâk olarak adlandırılan boşama şekli, yeni bir nikâh akdine ve mehre gerek kalmaksızın, erkeğin boşamış olduğu eşine geri dönme imkânı veren boşama çeşididir. Ric'î boşanma için, erkeğin boşamış olduğu karısıyla arasında bir evlilik bağının bulunup, cinsel birlikteliğin gerçekleşmiş olması gerekir. Ayrıca erkeğin karısını abartı ifade eden bir kelime kullanmadan, açık boşama sözleri kullanarak, 'seni boşadım gibi', boşamış olması gerekir.[175]

Ric'î suretle gerçekleşmiş olan talâkta, erkek iddet süresince, yeni bir nikâh akdi olmaksızın ve yeni mehir tayinine gerek duyulmaksızın eşine geri dönüp, evliliği devam ettirebilir. Bu tür boşamada, erkeğin eşine dönmesi için kadının rızasına ihtiyacı yoktur. Erkeğin boşamış olduğu karısına dönüşü, lafzî olarak gerçekleşebileceği gibi yakınlaşma veyahut şehvetli bir şekilde dokunma ile de olabilir.[176] Birinci ve ikinci ric'î talâktan sonra geri dönüş mümkün iken, üçüncü

[174]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 354.
[175]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 365.
[176]HAK. Madde. 112; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 222; Aydın, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku,* 39.

talâk sonunda kesin ayrılık vukû bulur, artık eşine geri dönemez.[177] Eşine geri dönebilmesi konusu kararnamenin 118. maddesinde düzenlenmiştir, bu konuya ileride temas edilecektir.

1.2.2.2. Talâk-ı Bâin

Md.116 *Bir kimse nikâh-ı sahîh ile menkûhasını takarrubdan evvel tatlîk ederse talâk-ı bâyin vâkî' olur. Ve keza beynûnet ifâde eden elfâz ile veya bir ıvaza mukârin olarak tatlîk ederse talâk-ı bâin vâkî' olur.*

Md.117 *Talâk-ı bâin fi'l-hâl zevciyeti izâle eder. Şu kadar ki bir veya iki talâk-ı bâyin tecdîd-i nikâha mâni olmaz. Ama üç talâktan sonra beynûnet-i kat'iyye hâsıl olur.*

Md.118 *Beynûnet-i kat'iyye zevcenin iddeti mürûr eyledikten sonra maksad-ı tahlîl ile olmayarak zevc-i âhara varıp ba'de't-takarrûb andan iftirâkı ve iddetinin mürûru ile zâil olur.*

Erkeğe boşamış olduğu karısına ancak yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mehir ile dönme imkânı veren boşama şekli, *bâin talâk* olarak adlandırılır. Gerçekleştirilen boşamanın bâin olabilmesi için, boşamanın nikâhtan sonra, ancak cinsel birliktelikten önce olması, bir bedel karşılığında olması veya erkeğin gerçekleştirdiği boşamanın kinevî lafızlarla olması gerekir. Bu şekilde kinevî ya da mübalağa şeklindeki kelimelerle yapılan boşama Hanefîlere göre *bâin talâk* oluştururken, Şâfiî ve Hanbelîlere göre *ric'î talâk* meydana getirir.[178] Kararnâme, Hanefîlerin görüşüne göre düzenlemede bulunmuştur. *Talâk* sayısının bir ya da iki olduğu boşama durumunda eşler isterlerse iddet sürecinde ya da iddet vaktinin sona ermesinden sonra yeni bir nikâh akdi ve yeni bir mehirle bir araya gelebilirler. Ancak üç *talâk* hakkının kullanılması sonucunda kesin ayrılık gerçekleşir. Buna göre, kadının tekrar eşine dönebilmesi için, hülle kastı olmaksızın başka bir erkekle evlenip, cinsel birliktelik yaşaması, daha sonra boşanıp iddet beklemesi gerekir. Kadın, boşanmış olduğu önceki kocasına ancak bu iddetten sonra dönebilir.[179] Kararnâme, kadının ikinci evliliğinin hülle amacına matuf olmaması gerektiğini ifade etmiştir, ancak

[177]HAK. Madde. 113, 115.
[178]HAK. Madde. 116; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 220; Acar, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 499; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 40.
[179]HAK. Madde. 117, 118; Merğinâni, *Hidâye 2*, 104.

bunun pratikte tespit edilmesi olanaksızdır. Ebû Hanîfe'ye göre, hülle amacıyla yapılan ikinci nikâh mekruh olmakla birlikte geçerlidir.[180] Kararnâme bu görüşten uzaklaşmaya çalışmıştır.

İslâm hukûkuna göre boşama yetkisi erkekte bulunmakla birlikte eşler arasında husûmet oluşur ve evlilik yürümezse kadın belli bir bedel karşılığında ya da mahkeme aracılığıyla boşanma talebinde bulunabilir. Kadının belirli bir bedel karşılığında eşinden onu boşamasını talep etmesi ve kocanın da bunu kabul etmesi sonucu oluşan boşama şekli, İslâm hukûkunda *muhâle'a* kavramıyla ifade edilmektedir. Muhâle'a, Hanefî ve Mâlikîlere göre bir *bâin talâk* oluştururken, Şâfiî ile Hanbelî mezhebine göre, evliliğin feshi olarak değerlendirilir.[181] Burada huzursuzluk erkekten kaynaklanıyorsa, erkeğin kadından onu boşamak için fidye talebinde bulunması tahrîmen mekrûh olarak görülmüştür. Huzursuzluğun sebebi kadın dahi olsa erkeğin kadına verdiği mehirden daha fazla miktarını talep etmesi de mekruhtur. Ancak hukûken geçerlidir.[182]

1.2.2.3. Hâkimin Tefriki

Md. 119 *Mâni'-i takarrub uyûbdan sâlim olan kadın zevcinin böyle bir illet ile ma'lûl olduğuna muttalî oldukta hâkime bi'l-mürâcaa tefrîkini taleb edebilir. Ama kendinde böyle bir ayıp bulunan kadının talebi mesmû' olmaz. Şu kadar ki takarub edilmiş olan zevcenin zevcde hâdis olan bu kabil ayıp sebebiyle hakk-ı hiyârı yoktur.*

Md. 120 *Kable'n-nikâh zevcinin innetten mâadâ mâni'-i takarrub aybına muttalî veya ba'de'n-nikâh herhangi bir ayba razı olan zevcenin hakk-ı hıyârı sâkıt olur. Fakat kable'n-nikâh innete ıttılâ, hakk-ı hıyârı iskât etmez.*

Md.121 *Zevce mevâdd-ı sâbıkada muharrer olduğu üzere hâkime mürâcaat ettikde nazar olunur: Eğer illet kâbil-i zevâl değilse hâkim derhal beynlerini tefrîke hükmeder. Ve eğer kâbil-i zevâl ise hâkim zevci zaman-ı mürâfaadan ve şayet marîz ise vakt-i ifâkatinden itibaren bir sene müddetle tecîl eyler. Esnâ-yı te'cîlde zevc veya*

---

[180]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 368; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 200.

[181]Fesih ile talâk arasında bazı farklar bulunmaktadır. Talâk, erkeğin tek tarafı iradesine bağlı olarak oluşan bir boşanma şekli iken, fesih, evlilik birliğinin var olan bir eksiklik sebebiyle sona erdirilmesidir. Fesihle birlikte evlilik akdi hemen sona ererken, talâkta ric'î ve bâin olarak iki farklı şekilde sonuçlanabilir. Ayrıca talâk ile erkek üç hakkından birini kullanmış sayılır, fesih ile sonuçlanan ayrılıkta talâk hakkı kullanılmış olmaz. Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,*355.

[182]Merğinâni, *Hidâye 2,* 111,112; Fahreddin Atar, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2005), 30: 399.

zevce az çok bir müddet takarruba mâni olacak derecede hasta olur veya zevce gaybûbet ederse bu sûretle geçen müddet hesaba idhâl edilmez. Lakin zevcin gaybûbeti ve zevcenin, eyyâm-ı hayzı hesaba idhâl edilebilir. Bu müddet zarfında illet zâil olmadığı ve zevc talâka razı olmayıp zevce dahi talebinde musır olduğu halde hâkim tefrîke hükmeder. Murâfa'anın gerek bidâyet ve gerek nihâyetinde zevc takarrubunu iddiâ eylediği takdirde zevce seyyib ise söz ma'a'l-yemin zevcindir. Bâkir ise söz bilâ yemîn zevcenindir.

Md. 122 *Cüzzâm ve baras ve illet-i zühreviyye gibi bilâ zarar birlikte ikâmet mümkün olmayan illetlerden birinin zevcde vücûduna ba'de'n-nikâh muttali olur veya muahharen böyle bir illet tahaddüs ederse zevce hâkime bi'l-murâcaa tefrîkini taleb edebilir. İllet-i vakı'anın zevâli ümid olunursa hâkim tefrîki bir sene te'cîl eder. Bu müddet zarfında zâil olmadığı ve zevc talâka râzı olmayıp zevce dahi talebinde musır olduğu takdirde hâkim tefrîke hükm eyler. Ama kör veya topal olmak gibi uyûbdan birinin zevcde bulunması tefrîki mûcib olmaz.*

Md. 123 *Akd-i nikâhtan sonra zevc tecennün edip de zevce hâkime bi'l-murâcaa tefrîkini taleb etse hâkim tefrîki bir sene müddetle te'cîl eder. Bu müddet zarfında cinnet zâil olmadığı ve zevce musır bulunduğu halde tefrîke hükm eyler.*

Md. 124*. Muhayyer olduğu yerlerde zevcenin hiyârı fevrî değildir. Da'vâyı bir müddet te'hîr veya ikâmeyi da'vâdan sonra bir müddet terk edebilir.*

Md.125. *Mevâdd-ı sâbıkaya tevfîkan tefrîkden sonra tarafeyn tecdîd-i akd ederlerse ikinci tezevvüc de zevcenin hakk-ı hıyârı yoktur.*

Md. 126 *Bir kadının zevci ihtifâ veyahud müddet-i sefer veya daha karîb bir mahalle giderek teğayyub edip veya mefkûd olup nafaka tahsîli müteâzzir olur ve zevcesi tefrîki taleb ederse hâkim tahkîkât-ı lâzıme icrâsından sonra beynlerini tefrîke hükmeder.*

Md.127 *Nafaka cinsînden mal terk ettiği halde tegayyub eden bir kimsenin zevcesi hâkime bi'l-mürâcaa tefrîkini taleb etse hâkim o kimse hakkında icrâ-yı tahkîkat eder. Nerede olduğuna hayat ve mematına dair haber alınmasından ye's hâsıl olur ise ye's tarihinden itibaren dört sene te'cîl eyler. İşbu müddet zarfında haber alınamadığı ve zevce talebinde musır bulunduğu halde tarefeyni tefrîk eder. Eğer zevc muhârebede gaybûbet etmiş ise hâkim tarafeyn muhâribinin ve üserânın*

yerlerine avdetinden itibaren bir sene mürûr eyledikten sonra tefrîka hükmeder. Her iki halde zevce hüküm tarihinden itibaren iddet-i vefât bekler.

Md.128 *Mevâdd-ı sâbıka mûcebince tefrîkine hükm olunan kadın âhar bir şahıs ile tezevvüc ettikden sonra zevc-i evvelin zuhûru nikâh-ı âhîrin infisâhını mûcib olmaz.*

Md.129 *Vefâtına hükmolunan kimsenin zevcesi âhar bir şahısla tezevvüc ettikten sonra zevc-i evvelin hayatı tahakkuk etse nikâh-ı sânî münfesih olur.*

Md.130 *Zevceyn beyninde nizâ ve şikâk zuhûr edip de tarafeynden biri hâkime mürâcaat ederse, hâkim tarafeyn ailelerinden birer hakem ta'yîn eder. Bir veya iki taraf ailesinden hakem ta'yîn olunacak kimse bulunamaz veya bulunup da hakem olacak evsâfı hâiz olmazsa hariçden münâsiplerini ta'yîn eyler. Bu sûretle teşekkül eden aile meclis-i tarafeynin ifâdât ve müdâfaâtını tedkîk ile beynlerini ıslâha çalışır. Kabil olmadığı sûrette kusur zevcde ise beynlerini tefrîk eder. Ve zevcede ise mehrin tamamı veya bir kısmı üzerine muhâle'a eyler. Hakemler ittifâk edemezler ise hâkim evsâf-ı lâzımei hâiz diğer bir heyet-i hakemiyye veya tarafeyne karâbeti olmayan üçüncü bir hakem ta'yîn eyler. Hakemlerin verecekleri hüküm kat'î ve nâ kâbil-i i'tirâzdır.*

Md.131 *Mevadd-ı sâlife mûcebince tefrîke dair sâdır olan hüküm talâk-ı bâini tazammun eder ve keyfiyet ale'l-usûl tescîl edilir.*

İslâm hukûkunda kadın birtakım sebeplere bağlı olarak hâkime başvurup evliliğin sona erdirilmesini talep edebilir. Hâkim kararıyla sonuçlanan boşama "tefrîk" kavramıyla ifade edilmektedir.[183] Sözlükte "iki şeyin birbirinden ayırılması" anlamına gelen bu kavram, fıkhî literatürde kadının mahkemeye boşanma talebinde bulunması sonucunda, hâkimin evlilik birliğine son vermesi anlamında kullanılmaktadır. Kocanın tek taraflı iradesine bağlı olarak gerçekleşen *talâktan* farklı olarak tefrîk kadına verilmiş bir haktır.[184] Hanefî mezhebine göre erkeğin talâk hakkı bulunduğundan mahkemeye başvurup ayrılık talebinde bulunamaz. Ancak

[183]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 43.
[184]H. İbrahim Acar, "Tefrîk",*Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2011),40: 277.

Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre bu hak erkeğe de tanınmıştır.[185] Hâkime boşanma sebebi olarak sunulabilecek durumları şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Hastalık ve kusur:

Hastalık veya kusura bağlı oluşan rahatsızlık iki türlüdür. Bunlardan ilki, erkeğin iktidarsızlık yaşaması veyahut eşiyle cinsî münâsebete engel bir rahatsızlığının bulunmasıdır ki böyle bir durumda kadın, mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulunabilir. Kadının başvurusu üzerine hâkim, kocaya bir yıllık mühlet tanır. Bu süre zarfında eğer bir birliktelik yaşanırsa, nikâh devam eder. Ancak var olan rahatsızlık devam ediyorsa, kadının da isteği üzerine hâkim aralarını tefrîk eder. Hanefîlere göre bu ayrılık bâin talâk oluşturur. Böyle bir rahatsızlığın tefrîk sebebi sayılması hususunda İslâm hukûkçuları fikir birliği içerisindedirler. Cüzzâm, baras ya da alaca hastalığı sebebiyle, Ebû Hanîfe ve Ebû Yûsuf kadının mahkemeye başvurup, boşanma talebinde bulunmasını kabul etmezken, İmâm Muhammed, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîler kadının bu hakkı bulunduğu yönünde görüş belirtmişlerdir.[186]

Kadın hâkime murâcâat ettiğinde, cüb (hayası ve zekerinin kesilmiş olması) gibi iyileşme ümidi yoksa Hanefî mezhebine göre hâkim hemen ayrılmalarına hükmeder, ancak innet (cinsel iktidarsızlık) gibi iyileşme ümidi varsa hâkim ayrılığı bir sene erteler. Bu süre zarfında iyileşme olmaz, koca boşamaya yanaşmaz ve kadının boşanma isteği de devam ederse bu durumda hâkim ayrılığa hükmeder.[187]

Hukûk-ı Âile Kararnâmesi tefrîke bağlı boşanma sebepleri hususunda sınırı dar tutan Hanefî mezhebinden çok, diğer mezheplerin görüşlerini esas alarak konuyu düzenlemiştir. Kararnâmeye göre, eşiyle beraber olmak için bir kusuru bulunmayan kadın, eşinin bu tür bir kusurundan dolayı hâkime başvurarak ayrılma talebinde bulunabilir. Nikâhtan önce kocasında birleşmeye engel (innet/cinsel iktidarsızlık) bir durum dışında bir rahatsızlığı olduğunu bilen ya da nikâhtan sonra bunu öğrenip razı olan kadının ayrılık talebinde bulunma hakkı düşer.

---

[185]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 115, Acar, "Tefrik" 277.
[186]Merğinâni, *Hidâye 2*, 133; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 44; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 115.
[187]HAK. Madde. 119-121; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 350.

Kararnâmeye göre, kadın evlendikten sonra eşinde, birlikte yaşamaya imkân vermeyen cüzzam, baras veya zührevi hastalık gibi illetlerden birinin varlığı sebebiyle de mahkemeye boşanma talebinde bulunabilir. Eğer şifa ümidi varsa hâkim boşanmayı bir sene tehîr eder. Bu süreçte iyileşme olmaz ve kadın da kararında ısrar ederse bu durumda hâkim aralarını ayırır. Kararnâme bu hususta İmâm Muhammed'in görüşünü tercih etmiştir.[188]

Kararnâmeye göre, bu süreçte erkek ya da kadının birlikteliğe mani olacak derecede herhangi bir hastalığa yakalanması ya da kadının bu süreçte gâip olması bir yıllık süreye dâhil edilmezken, kocanın gâipliği ile kadının hayız günleri bu süreye dahil edilmiştir.

Kararnâmede delilik tefrîk sebebi olarak görülmektedir. Buna göre evlilik sonrasında herhangi bir akli rahatsızlık meydana gelir ve kadın mahkemeye başvurup ayrılmak isterse, hâkim ayrılığı bir yıl tecil eder. Bu bir yıllık süre zarfında iyileşme olmazsa, hâkim ayrılmalarına hükmeder.[189] Kararnâme burada da İmâm Muhammed'in görüşünü tercih etmiştir.[190] Akli rahatsızlığın kadından kaynaklanması halinde ise muhtemeldir ki talâk hakkının erkeğe ait olmasından dolayı erkeğin bir başvuruda bulunması konusuna Kararnâme değinmemiştir.[191] Hanefî mezhebine göre kocanın tefrîk hakkı yokken, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelî mezhebine göre, kocanın da tefrîk hakkı bulunmaktadır.[192]

2-Terk ve Gaiblik:

Burada kocanın mefkûd veya gâip olması durumu ele alınacaktır. Mefkûd, kendisinden haber alınamayan, hayatta olup olmadığı bilinmeyen kimseye denirken, gâip ise hayatta olduğu bilindiği halde evine dönmeyen kimseye denir.[193]

Ebû Hanîfe ve Şâfii'ye göre gâip olan kocası tarafından terk edilen kadının boşanma talebinde bulunma hakkı yok iken, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre geçerli bir mazeret olmaksızın evini ve eşini terk eden gâip durumdaki kocaya eğer kaldığı yer belli ise yazılır, evine dönmesi bildirilir belirlenen süre içinde dönmezse

[188]HAK. Madde. 121.
[189]HAK. 119-123.
[190]Ebû Zehra, *el- Ahval,* 382.
[191]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 201.
[192]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 201.
[193]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 371.

mahkeme kararıyla ayrılmalarına hükmedilir. Ancak kocanın kaldığı yer bilinmiyorsa ve ayrılık bir yılı geçmişse kadının isteğiyle hâkim boşanmalarına hükmeder.[194]

Kararnâmede kocanın gâiplik konusu, nafaka bırakıp bırakmamasına göre ele alınmıştır. Koca gizlenir, yakın ya da uzak bir yere giderek gâip ya da mefkûd olur, kadın da nafaka konusunda muzdarip olur ve ayrılık talebinde bulunursa, hâkim gerekli araştırmaları yaptıktan sonra tefrîke hükmeder. Eğer koca nafaka cinsinden mal bıraktığı halde gâiplik hali yaşanır ve kadın da tefrîk talebinde bulunursa, bu durumda hâkim gerekli araştırmaları yapar, yapılan araştırmalar ümitsizlikle neticelenmiş ise, ümidin kesildiği tarihten itibaren hâkim boşanmayı dört yıl erteler. Bu müddet zarfında eşten haber alınmaz ve kadın da ayrılık talebini devam ettirirse hâkim tarafları ayırır. Eğer eş, savaş halinde gâip olmuş ise hâkim bu durumda, savaşan tarafların ve esirlerin dönmelerinin üzerinden bir yılın geçmesiyle ayrılığa hükmeder. Kararnâme bu hususta İmâm Mâlik'e ait görüşü tercih etmiştir.[195] Her iki durumda da boşanmış olan kadın hüküm tarihinden itibaren vefât iddeti bekler.[196]

Mefkûdun eşiyle ilgili hükümler gerekçede şu şekilde açıklamıştır: *"Mefkûdun zevcesi ve malı hakkında gerek sadât-ı hanefiyye ve gerek diğer müctehidin hazerâtı beyninde ihtilafât-ı kesîre vâki' olmuştur. Mezheb-i muhtâra göre mefkûdun velâdetinden i'tibaren doksan sene mürûrundan ve bir tehlike ve muhatara zamanında mefkûd olmuş ise memâtı hakkında zann-ı gâlip husûlünden sonra mevtiyle hükmolunur. Emvâli o zamanda mevcûd olan veresesine verilir ve zevcesinin tefrîkine hükmedilir. İşbu mezheb nikâhın lüzûm-ı mahfûziyeti esasına müstenid ise de zevcenin hukûkuna asla nazar-ı i'tibara almamaktadır.""İmâm Mâlik hazretleri mefkûdun dâr-ı harbde veya dâr-ı İslâmda gaybûbet ettiğine ve bu gaybûbetin bir tehlike esnasında olup olmadığına göre gerek zevcesi ve gerek malı hakkındaki hükmü dört hâle irca' etmiş ve bilâ muhârebe dâr-ı harbde gâib olanları esir addederek gerek malı ve gerek zevcesi hakkında müddet-i inkırâz-ı akrân olan yetmiş seneyi nazar-ı i'tibâra almıştır.""Zaman-ı harbde dâr-ı harbde zâyı' olanlar hakkında üç rivâyet vârid olup üçüncü rivâyete göre dâr-ı İslâmda gâib olanlar ile*

[194]Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 376.
[195]Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 203.
[196]HAK. Madde. 126,127.

bir hükümde addedilmiştir. Dâr-ı İslâmda bir tehlike esnasında gaybûbet edenlerin gerek zevcesi ve gerek malı hakkında tarafeyn-i muhasımeynin mahallerine avdetine kadar mürûr eden müddeti kâfi addetmiş ve bir tehlike olmayarak gaybûbet edenlerin malı hakkında yetmiş senenin hitâm bulması ve zevcesi hakkında dahi muraca'âtı üzerine hâkimin icra edeceği tahkîkât neticesinde hayat ve memâtını ittila'dan ye's hususlünden i'tibaren dört sene sonra nikâhın feshine hükmedilmesi re'yinde bulunmuştur. Müşârün ileyhin zevcât hakkındaki re'yi zamanın efkâr ve icabâtına muvâfık olduğundan 127 nci madde esas üzerine tanzim edilmiştir."[197]

Ayrılığa hükmolunduktan sonra kadın başka biriyle evlenir de gâib olan koca ortaya çıkarsa bu durumda nikâhın feshi gerekmezken, kocanın vefâtına hükmedildikten sonra kadın başka biriyle evliyken vefâtına karar verilen koca dönerse ikinci nikâhın feshi gerekir.[198] Âile komisyonu bu hususta Ebüssuûd Efendi'nin görüşünü tercih etmiştir. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası bu hükmü şöyle açıklamıştır: *"Vefâtına hükmolunan zevcin zevcesi şahs-ı âhar ile izdivâc ettikten sonra berhayat olarak zuhûru halinde ale'l-ıtlâk nikâh-ı sânînin münfesih olmayacağına dair Behcetü'l-fetâvâ da bir fetvâ mevcûd ise de Reddü'l muhtâr*[199]*da Ebüssuud mehrûma atfen bilakis nikâh-ı sânînin münfesih olacağı muharrerdir. Mahsûsun hilâfına vâk'i olan hüküm asla mu'teber olamayacağından bir kimsenin berhayat olarak zuhûru vefâtı hakkında vuku' bulan hükmün butlân ve infisâhını müstelzim olur. Bunun içindir ki şahs-ı mezkûr veresesine tevzi' edilmiş olan emvâlini istirdâd eder. Bir kimseye emvâlini istirdâd ettirip de zevcesini istirdâd ettirmemek tecezzi kabul etmeyen hükmün kısmen butlânına kısmen de sıhhatine kâil olmak demek olur ki fıkhen ve mantıken hiçbir veçhile tecvîz olunamaz. Hususiyle zamanımızda bunu tecvîz etmek fesâd-ı ahlak hasebiyle birçok fenalıklara meydan vermek demektir. Bu mülâhazaya mebnî 129 uncu madde müşârun ileyh Ebussuud merhûmun re'yi üzere tahrîr olunmuştur. Ama nikâhın feshine hükmolunmuş ise bu surette nikâh-ı evvel hükm-î hâkim ile ibtâl edilmiş olacağından artık zevcin berhayat*

[197]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 279.
[198]HAK. Madde. 128,129.
[199]Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l fetâvâ,* 1. bs.(İstanbul: Klasik Yayınları, 2011), 101.

olarak zuhûru işbu hükmün ve binâen aleyh nikâh-ı sânînin butlânını müstelzim olmayacağından 128 inci madde bu veçhile tahrîr edilmiştir."[200]

Behcetü'l-fetâvâ gibi Hanefî eserlerinde ikinci nikâhın feshinin gerekmeyeceği sarâhaten beyân edilmesine rağmen, komisyonun ikinci nikâhın feshi yönündeki fetvayı tercih etmesi ciddi eleştirileri beraberinde getirmiştir. Bu durum dönemin şartları açısından eksiklik olarak değerlendirilmiş ve komisyonun verdiği hükümle paralellik gösteren bir kısım Hanefî görüşleri göz ardı edilmiştir.[201] Ayrıca kendi içinde de bu husus tutarlı değildir. Birinde nikâhın feshinin diğerinde ise nikâhın fesh edilmemesinin düzenlenmesi tutarsızlık oluşturmaktadır.

3-Geçimsizlik:

İslâm aile hukûkunda boşanma sebeplerinden bir diğeri, eşler arasında meydana gelen şiddetli geçimsizlik ve kötü muâmeledir. Ailedeki huzursuzluğun sorumlusu kadın olabileceği gibi erkek te olabilir. Burada mağdur durumda bulunan taraf, mahkemeye başvurarak boşanma talebinde bulanabilir. Ayette, böyle bir durumun varlığı halinde, hâkimin eşleri boşaması yerine, aileden her iki tarafı daha iyi tanıyan ve durumlarına vakıf olan bir hakem ta'yîn edilmesi istenmiştir.[202]

Hakem olarak ta'yîn edilen şahsın sadece eşler arasında arabuluculuk yapan bir vekil mi yoksa devamında bir fayda görülmeyecek evliliğe son verebilen bir hâkim mi olduğu hususu tartışmalıdır. Ebû Hanîfe, İmâm Şâfii ve Ahmed b. Hanbel'e göre seçilmiş olan hakemler, vekîl durumunda olup eşlerin isteği olmadıkça evliliğe son veremezken, İmâm Mâlik'e göre seçilmiş olan hakemler, hâkim konumunda olup duruma göre evliliği ıslâh etme ya da ayrılmalarına karar verme seçeneklerinden birini uygulayabilirler.[203]

Kararnâmenin gerekçesinde, aile meclisinden bir heyet oluşturulmasının, Hanefî mezhebinin tatbîk edildiği Osmanlı'da yeni bir uygulama olduğu belirtilmiştir: *"İşbu lâyıhada şimdiye kadar tatbik edilmemesi hasebiyle memleketimiz için pek yeni olan bir usûl kabul edilmiştir ki zevceyn arasında şıkâk*

[200]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 280.
[201]Yurtseven, *1917 Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukukuna Getirdiği Yenilikler,* 247.
[202]Kur'an, *Nisâ*, 4/35. Ayette bu konu şöyle geçmektedir: *"Eğer karı kocanın aralarının açılmasından korkarsanız, erkeğin ailesinden bir hakem ve kadının ailesinden bir hakem gönderin. Düzeltmek isterlerse Allah aralarını bulur; şüphesiz Allah her şeyi bilen, her şeyden haberdar olandır."*
[203] Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali*, 398, 399; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,*378.

zuhûru halinde hükme me'zun bir aile meclisi yani tarafeyn ailelerinden müntehab bir hakem heyeti teşkilidir."[204]

Kararnâmeye göre eşler arasında anlaşmazlık baş gösterdiğinde takip edilecek yöntem şu şekilde açıklanmıştır. Taraflardan biri ailedeki geçimsizlik sebebiyle hâkime başvurduğunda, hâkim tarafların yakınlarından birer hakem ta'yîn eder. Tarafların yakınlarından hakemlik şartlarını taşıyan kimseler mevcut değil ise, bu durumda aile dışından uygun birini hakem olarak atayabilir. Bu şekilde oluşan aile meclisi, eşlerin arasını bulup yatıştırmaya çalışır. Eşlerin arasını bulmak mümkün değil ve kusur kocada ise hakem eşlerin arasını ayırır. Ancak kusur kadında ise ta'yîn edilen mehrin tamamı ya da bir miktarı üzerine muhâle'a gerçekleştirilir. Ta'yîn edilen hakemler ittifak edemezler ise bu durumda, hakemlik vasıflarına hâiz, başka bir hakem heyeti veya taraflara yakınlığı olmayan üçüncü bir hakem ta'yîn edilir. Hakemlerin vermiş olduğu hüküm kat'i olup istinâfı veya temyîzi mümkün değildir.[205] Âile Kararnâmesinde geçimsizlik sebebiyle oluşturulacak heyetin vereceği hüküm konusunda, İmâm Mâlik'in görüşünün esas alındığı lâyıhada şu şekilde açıklanmıştır: *"Mezheb-i Mâlikide vekâlet şart edilmeksizin heyet-i hakemiyyeye hüküm salâhiyeti i'tâ edilmektedir. Şöyle ki hakemler tarafeynin islâhı kabil olmadığına kanâ'at hâsıl ettikleri sûrette haksızlık zevcede ise bilâ bedel zevcenin tefrîkine ve zevcede ise mehrin mecmû'u veya bir kısmı ile muhâla'alarına hükmederler. Hakemeynin hükmü zevceyn hakkında lâzımü'l- icrâ olup onların bu babda muahharen serd edecekleri i'tiraz kabul olunmaz. Zira bu hüküm şehadete müstenid olmayıp belki tarafeynin ahvâline nazaran takdîre müsteniddir. Bu babda mezheb-i Mâlîkinin kabulü memleketimizde aileler içinde mevcûd pek çok uygunsuzlukların ref' ve izâlesine hâdim olacağı ve alelhusûs zevcelerine zülm ve i'tisâf ettikleri halde talâk kendi ellerinde olmak hasebiyle haklarında nafaka takdirinden başka bir mu'amele icrâsı mümkün olmayan zevcelerin mu'amele-i i'tisâfkâranelerine nihayet vereceği mütâla'asıyla kavl-i mezkûr kabul ve 130 uncu madde o esasa göre tanzim edilmiştir."*[206]

Eşlerin ayrılması hususunda verilen hüküm, bâin talâk oluşturur.

---

[204] HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 280.
[205]HAK. Madde. 130,131.
[206]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 281.

Yukarıda anlatılanlara ilaveten İslâm hukûkuna göre evliliği sona erdiren durumların bir diğeri îlâ ve liân konusudur. Îlâ ve liân konusu âile Kararnâmesinde düzenlenmemiştir. Bu konulara kısaca değinilecektir:

1-Îlâ

Sözlükte "yemin etmek" anlamına gelen îlâ kavramı fıkhî terminolojide, erkeğin, nikâhlı bulunduğu eşine yaklaşmasını engelleyen bir yemin, adak ya da şart öne sürmesi şeklinde tanımlanmaktadır.[207] Koca karısına ebediyen ya da süre belirtmeksizin yaklaşmamaya yemin ederse îlâ yapmış olur. Dört ay içinde erkek eşine döner yani onunla birlikte olursa bu durumda îlâ düşmüş olup, yeminini bozduğu için yemin kefâreti gerekir veya söz verdiği şeyi yerine getirmelidir. Ancak dört aylık süre dolmasına rağmen eşine dönmez ise, bu durumda, Ebû Hanîfe'ye göre bâin talâk ile evlilik son bulurken, Mâlikî, Şâfiî ve Hanbelîlere göre dört ay sonunda erkek ya kendisi eşini boşar ya da kadının hâkime mürâcaatı sonucu hâkim ayrılmalarına hükmeder, bu ise ric'î talâk oluşturur.

Îlâ konusuna dair hüküm Kur'ân ve Sünnet ile sabittir. Ayette şu şekilde geçmektedir: *"Kadınlarından uzaklaşmaya yemin edenler için dört ay beklemek vardır. Eğer geri dönerlerse Allah çok bağışlayıcıdır, sonsuz rahmet sahibidir. Boşamaya karar vermiş olurlarsa, şüphe yok ki Allah her şeyi işitir ve bilir."*[208] Ayrıca nakledilen hadislerden anlaşıldığı üzere Hz. Peygamber de eşlerinin birtakım maddi isteklerde bulunup üzülmesi üzerine îlâ yapmıştır. Hz. Âişe'den şöyle bir rivayet nakledilmiştir: "*Rasulullah eşlerine îlâ yaptı ve kendisine helâli haram kıldı. Ardından da haramı helâl yaptı ve yeminden dolayı kefâret verdi."*[209]

2-Liân

Allah'ın rahmetinden uzaklaşmak, kovmak, karşılıklı sövüşmek, lânetleşmek, gibi manalara gelen liân kavramı, eşinin zina ettiğini veya çocuğun zina mahsulü olduğunu iddia eden kocanın ve bunu reddeden eşinin hâkimin huzurunda karşılıklı lânetleşmesi şeklinde cereyan eden bir boşanma şeklidir. Koca eşine zina isnadında bulunur ve bunu şahitlerle ispat edemezse hâkim huzurunda dört defa

[207]Hamdi Döndüren, "îlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2000), 22: 61.
[208]Kur'ân, Bakara, 2/226-227.
[209]Buhârî, "Nikâḥ", 91, 92, "Ṭalâḳ", 21.

eşinin zina ettiği hususunda yemin ettikten sonra beşincisinde eğer bu hususta yalancılardan ise Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını ister. Daha sonra yemin etme sırası kadına gelir. Kadın da eşinin kendisine yaptığı zina isnadı konusunda, yalancılardan olduğuna dair dört kez yeminde bulunur ve beşincide kocasının doğru söyleyenlerden olduğu takdirde, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemesi şeklinde yeminde bulunur. Bu şekilde mülâane uygulaması gerçekleşmiş olur. Ayette mülâane konusu ve uygulama aşamaları şu şekilde geçmektedir: *"Eşlerine zina suçlamasında bulunup da kendilerinden başka tanıkları olmayanların her birinin tanıklığı, dört kere, doğru söylediğine Allah'ı tanık göstermesi; beşinci olarak da 'eğer yalan söyleyenlerden ise Allah'ın lânetine uğramasını' söylemesidir. İftiraya uğrayan kadının dört kere, kocasının yalan söyleyenlerden olduğuna Allah'ı tanık göstermesi kendisini ceza görmekten kurtarır. Kadının beşinci tanıklık ifadesi, 'eğer kocası doğru söyleyenlerden ise kendisinin Allah'ın gazabına uğramayı dilemesi' olacaktır."*[210]

Mülâane sonucunda kadın zina cezası, erkekte zina iftirası cezasından kurtulmuş olur. Hâkim tarafların tefrîkine hükmeder ve Hanefîlere göre bu bâin talâk ile sonuçlanır. Ancak İmâm Züfer, Mâlik ve Şâfiîlere göre mülâane fesih hükmündedir ve tarafların bir daha evlenmesi mümkün değildir.[211] Mulâane'nin geçerli olması için erkek ve kadının hür, akıllı, Müslüman, iffetli ve daha önce zina suçundan yargılanmamış olması gibi birtakım şartlara hâiz olması gerekir.[212]

1.2.2.4. İddet

Kararnâmenin 139 ile 147. Maddeleri arasında Müslümanlar hakkında câri olan iddet hükümleri düzenlenmiştir. Konuyla alakalı maddeler şu şekildedir:

Md. 139.*Akd-i sahîh ile menkûhe olup ictimâ'dan sonra zevcinden talâk veya fesih ve tefrîk ile iftirâk eden ve hâmil ve sinn-i iyâsa vâsıl olmayan kadınların müddet-i iddeti üç hayz-ı kâmildir. Şu kadar ki üç ay mürûrundan mukaddem iddetinin inkizâsını iddiâ eylerse kabul olunmaz.*

[210]Kur'ân, *Nûr*, 24/ 6-9.
[211]Mergînâni, *Hidâye 2*, 23-6,
[212]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*,325-331; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1*, 382; M. Akif Aydın, "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003), 27: 172.

Md. 140. *Mu'tedde zikrolunan müddet zarfında hiçbir hayız görmediği veyahut bir veya iki hayız gördükten sonra münkatı' olduğu takdirde eğer sinn-i iyâsavâsıl olmuşsa vusûl tarihinden itibaren üç ay, olmamış ise iddetinin lüzûmu zamanından itibaren dokuz ay iddet bekler.*

Md. 141. *Akd-i sahîh ile menkûhe olup ictimâ'dan sonra zevcinden talâk veya fesih ile ayrılan ve sinn-i iyâsavâsıl olan kadınların müddet-i iddeti üç aydır.*

Md. 142. *Mevâdd-ı sâbıkanın ahkâmı nikâh-ı fâsid ile takarrub edilmiş iken tefrîk olunan veya zevci vefât eden kadınlarda dahi cârîdir.*

Md. 143. *Hâmil olanlardan mâadâ zevci vefât eden ve nikâh-ı sahîh ile menkûhe olan kadınların ictimâ' vukû bulsun veya bulmasın dört ay on gün iddet beklemesi lâzım gelir.*

Md. 144*. Nikâh-ı sahîh ile menkûhe olup hâmil iken talâk veya fesih ile iftirâk eden veya zevci vefât eyleyen kadın hamlini vaz' edinceye değin beklemek lâzım gelir. Sâkıt vâkî oldukta eğer müstebînü'l-hılka ise vaz-ı haml gibidir, değil iseiddet münkazî olmayıp mevadd-ı sâbıkada muharrer ahkâma tevfîkan muâmele edilir. İşbu fıkraların hükmü nikâh-ı fâsid ile menkûhe olup da tefrîk edilen veya zevci vefât eden hâmil kadınlar hakkında dahi cârîdir.*

Md. 145. *Mevâdd-ı sâbıkada muharrer iddetin mebdei talâk veya feshin vukûu veya zevcin vefâtıdır. Velev ki zevce bu hallere muttalî' olmasın.*

Md. 146*. Akd-i sahîh veya fâsidde ictima veya takarrub ile teekküdden evvel talâk veya fesh vukû bulursa iddet lazım gelmez.*

Md. 147. *Bir mu'teddenin zevci vefât etse talâk-ı ric'îde iddet-i talâk münhedim olur. Ve yeniden iddet-i vefât beklemesi lâzım gelir. Ama talâk-ı bâinde lâzım gelmeyip iddet-i talâkı ikmâl eder.*

İslâm aile hukûkunda evliliğin sona ermesi birtakım neticeleri beraberinde getirmektedir. Hukûk-ı Aile Kararnâmesi, iddet mevzûunu detaylı bir şekilde ele almıştır. Sözlükte "saymak, adet, sayılan şeyin miktarı" gibi anlamları bulunan iddet kavramı, fıkıhta ölüm ya da boşanmaya bağlı olarak evliliğin sona ermesi neticesinde kadının başka bir evlilikte bulunabilmesi için beklemesi gereken süreyi ifade

etmektedir.[213] Kararnâmede iddet konusu açıklanırken genel olarak Hanefî mezhebinin hükümlerinden istifâde edilmiş, bir maddede ise Mâlikî mezhebinin görüşü esas alınmıştır.

Kararnâmeye göre, sahîh bir evlilikte, birleşme sonrası eğer bir ayrılık söz konusu ise bu durumda kadın hamile değil veya menopoza girmemiş ise üç hayız dönemi iddet bekler. Ancak herhangi bir rahatsızlıktan dolayı hiç hayız görmeyen veya bir, iki hayız gördükten sonra hayzı kesilen kadın Hanefî mezhebine göre menopoz dönemine kadar bekler. Bu durum kadının çok uzun zaman iddet beklemesini gerektirmektedir. İddet devam ettiği sürece koca da iddet nafakası ödeyecektir. Bu ise hem boşanmış kadın hem de onu boşayan erkek açısından ciddi zorlukları beraberinde getirmektedir. Kararnâme, tarafların mağdur olmasını engellemek amacıyla, Mâlikî mezhebinin görüşünü tercih etmiştir. Buna göre, iddet sırasında kadın hiç hayız görmez ya da bir iki defa gördükten sonra kesilirse ve kadın sinn-i iyâsa ulaşmışsa bu tarihten itibaren üç ay, ulaşmamış ise iddetin başlamış olduğu tarihten itibaren dokuz ay iddet bekler.[214] Gerekçede bu konu şu şekilde açıklanmıştır:*"Zâtı hayz olan genç bir zevce henüz iddetini ikmâl etmeksizin hayzı munkatı' olsa mezheb-i muhtâra göre sinn-i iyâsa vâsıl olmadıkça üç hayzı ikmâl edinceye değin beklemeğe mecbûrdur. Velev ki müddet-i medîde devam etsin. Sinni iyâsa vusûlünden sonra dahi üç ay iddet beklemesi lâzım gelir. Bu re'y iddetini ikmâl etmemesi hasebiyle zevc-i âhara varmaktan memnu' olan zevce hakkında ne kadar muzır ise iddetini ikmâl edinceye değin onu infâka mecbur olan zevc hakkında da o kadar muzırdır. Halbuki İmâm Mâlik hazretlerine göre öyle bir zevce için iddetin lüzûmu zamanından i'tibaren dokuz ay bekledikten sonra üç ay iddet beklemek kâfidir. E'âzım-ı müteahhirin hanefiyye bu meselede İmâm Mâlik kavliyle fetvâyı tecviz etmişlerdir. İşbu lâyıhada dahi kavl-i mezkur kabul edilerek 140.ncı madde o esas üzere kaleme alınmıştır."*[215]

İmâm Mâlik'in re'yine göre, herhangi bir sebep ve hastalık olmaksızın âdetten kesilmiş genç bir kadının hamile olup olmadığının net olarak tespit

[213]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2,* 368; Acar, "Mehrin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", 366.
[214]HAK. Madde, 139-141; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 387; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 205.
[215]HAK. Esbâb-ı Mûcibe Lâyıhası; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 81.

edilebilmesi için, tedbiren dokuz ay beklemesi gerekir. Dokuz aylık süre, âdetsiz bir şekilde tamamlanınca kadının ayrıca üç ay daha iddet beklemesi gerekir.[216] Ancak Kararnâme sadece dokuz ay iddet beklemeyi hüküm altına almıştır.

Kararnâmede kocanın ölümü sebebiyle kadının bekleyeceği iddet süresinde de Hanefî mezhebinin görüşü esas alınmış olup buna göre, sahîh bir nikâh akdi ile nikâhlanmış olan kadınların, eşlerinin ölümü sebebiyle dört ay on gün iddet beklemeleri gerekecektir. Ayette sahîh nikâh sonrası kocanın ölümü halinde kadının beklemesi gereken süre şu şekilde açıklanmıştır: *"İçinizden ölenlerin geride bıraktıkları eşleri kendi başlarına dört ay on gün beklerler."* Ayette bildirilen süre, sahîh nikâh sonrası kocası ölen kadının beklemesi gereken süredir. Kadınla cinsel birlikteliğin yaşanıp yaşanılmaması ya da hayız görecek yaşta olup olmaması hususunda bir ayrıma gidilmemiştir. Ancak fâsit nikâh sonrası boşanma durumunda, kadının iddet beklemesi için cinsel birlikteliğin gerçekleşmiş olması şartı aranmaktadır. Kararnâme bu konuya da açıklık getirmiştir, fâsit nikâh sonrası boşanma veya kocanın ölmesi durumunda kadının beklemesi gereken iddet süresi hayız görenlerde 3 hayız, hayız görmeyenlerde ise 3 aydır. Kur'an'da ölüm iddeti 4 ay 10 gün olmasına rağmen, fâsit nikâhta bu süre, daha kısa olan *talâk* iddeti olarak belirlenmiştir.[217]

Kararnâmenin 145. Maddesinde boşanma, feshin vukû bulması ya da kocanın ölümüyle iddetin başladığı bildirilmektedir. Ayrıca Kararnâmede ric'î boşanma sonucu iddet bekleyen kadının, kocasının vefâtıyla yeniden iddet beklemesi gerektiği, ancak *bâin talâkta* böyle bir hükmün bulunmadığı belirtilmiştir.[218] Bu hususta dört mezhep de aynı görüştedir.[219]

[216]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 374.
[217]Kur'an, Bakara 2/234; HAK. Madde. 142; Vehbe züheyli, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi 9*, 638-639; Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 34; Acar, "Talâk", 467.
[218]HAK. Madde. 143- 147; Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku 1,* 389.
[219]Bilmen, *Hukuk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu 2*, 378.

1.2.2.5. İddet Nafakası

Kararnâmede iddet bekleyen kadının nafakası konusu da düzenlenmiştir. İlgili maddeler şu şekildedir:

***Md.150**. Mu'teddenin nafakası zevci üzerine lâzım olur.*

***Md.151**. Nâşize olduğu halde tatlîk olunan kadına nafaka-i iddet lâzım gelmez.*

***Md. 152**. Zevci vefât eden kadın için nafaka-i iddet lâzım olmaz. Gerek hâmil olsun ve gerek olmasın.*

***Md. 153.** Kazâen veya rızâen nafaka takdîr edilmeksizin müddet-i iddet münkazî olsa nafaka sâkıt olur.*

***Md. 154**. Nafaka-yı mukaddereden müterâkim mikdâr ahad-ı zevceynin vefâtıyla sâkıt olmaz.*

Kararnâmeye göre, boşanma iddeti bekleyen kadın, nâşize[220] değil ise, boşanma iddetinde nafaka yükümlülüğü kocaya aittir. Kocası ölen kadına, hamile olsun ya da olmasın iddet nafakası gerekmemektedir. Ayrıca kazâen ya da rızâen nafaka belirlenmeksizin iddet süresi sona ererse nafaka hakkı düşmüş olur. Nafaka belirlenip, bu belirlenen nafakadan kadına ödenmeyen bir kısım olursa bunun da ödenmesi gerekir, zira belirlenen nafakadan bir miktar birikirse tarafların birinin vefâtı sonucu bu biriken miktar düşmez.[221]

1.3. GAYRİMÜSLİMLERE AİT HÜKÜMLER

Osmanlı hukûki âile Kararnâmesi Müslümanlar açısından olduğu gibi gayri müslimler açısından da önem arz etmektedir. Kararnâme öncesi, Müslüman ve gayri Müslim halka ait davalar farklı mahkemelerde görülmekteyken, Kararnâme sonrası mahkemeler, tek merciî altında birleştirilmiştir. Kararnâme ile birlikte kazâi birlik sağlanmaya çalışılmış ve şer'îyye mahkemelerinin yetkileri genişletilmiştir.

---

[220]Sözlükte "yükselmek, geçimsiz davranmak" anlamlarına gelmektedir. Fıkıhta, kadının evlilik birliğini bozacak şekilde geçimsizlik gösterip, evlilik hukûku içerisinde üzerine düşen görevi yerine getirmemesidir. Hacı Mehmet Günay, "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,(İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007), 33: 303.
[221]HAK. Madde. 150-154; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku*, 206.

Konuyla alakalı Kararnâme de geçen ilgili madde şu şekildedir: "***Md. 156.*** *Ruesâ-yı ruhâniyyenin akd ve fesh-i nikâh ile müstenbi'atından olan nafaka-ı zevcât, dırahoma ve cihâz hakkındaki hakk-ı kazâları mülgâdır."* Bu maddeden de anlaşıldığı üzere daha önce dini liderlerin yetkili bulunduğu aile hukukuna dair nikâh akdi ve bununla ilgili nafaka, drahoma ya da çeyiz hükümleri Kararnâme ile birlikte ruhâni liderlerin yetkisi dışına çıkarılmıştır. Yüzyıllar boyunca yargı yetkisi ve bunun getirmiş olduğu imtiyazlara sahip olan rûhânî liderlerin bu yetkilerinin Kararnâme ile ellerinden alınması ve gayri müslimlerin kâdî mahkemelerine rağbet etmesi rûhânî liderlerin büyük tepkilerine yol açmıştır. Bu durum özellikle büyük devletler tarafından tepkiyle karşılanmış ve Kararnâmenin yürürlükten kaldırılmasında büyük rol oynamıştır.[222]

Kadı mahkemelerine kolaylık sağlamak maksadıyla Kararnâmede gayri müslimler için ayrı bölümler düzenlenmiştir. Kararnâmenin nikâh ve boşanma bölümlerinde, bazı hükümlerin gayri müslimler için de geçerli olduğu, bazı hükümlerin ise farklılık arz ettiği belirtilmiştir. Şimdi gayri müslimler ile ilgili nikâh ve boşanma hükümlerini ele alacağız:

1.3.1. Nikâh

1.3.1.1. Nişanlanma

Md. 3*. İkinci maddenin hükmü gayri müslimlere ait drahoma hakkında dahi cârîdir."*

Kararnâmede nişan ile ilgili yapılan düzenlemede, söz kesildikten sonra taraflardan birinin vefâtı ya da evlilikten vazgeçmesi üzerine nişanlının vermiş olduğu hediyeler konusu ele alınmıştır. Buna göre, erkek tarafının mehir için verdiği hediyeler duruyorsa aynen, telef olmuş ise bedelinin ödenmesi gerektiği hükmü mevcuttur. Kararnâmede Müslümanlar için geçerli olan mehir ve hediye hükümleri açıklandıktan sonra, aynı hükümlerin gayri müslimlere ait drahoma hakkında da geçerli olduğu belirtilmiştir.[223] Yahudilikte Drahoma, gelinin ailesinin kızlarını

[222]Recep Çiğdem, "Çok Hukukluluk Ve Aracılık/ Tahkîm Bağlamında Osmanlı Ve Türk Hukuk Sistemlerinin Karşılaştırılması", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi,* 15/30(Ekim 2017): 248; Küçüktiryaki, "Osmanlı Devletinde Tanzimat Sonrası Aile Hukuku Alanındaki Gelişmeler Ve Hukuk-ı Aile Kararnamesi", 194; Çınar, "Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hukuku: Evlenme Ve Boşanma", 145.
[223]HAK, Madde. 3.

güvenceye almak amacıyla erkek tarafına verdiği mal ya da para şeklindeki hediyelerdir. Drahoma ile kız ailesi toplumda saygınlık kazanmakta, evlenecek olan kız ise evliliğin gerektirdiği sorumluluğu paylaşmış olmaktadır.[224]

1.3.1.2. Nikâh Ehliyeti

Md. 12. *İsevîlerde yirmi iki yaşını itmâm etmemiş olan hâtib ile yirmi yaşını itmâm etmemiş olan mahtûbenin nikâhının in'ikâdında velînin rızâsı şarttır.*

Kararnâme gayri müslimlerin nikâh ehliyeti ile ilgili de düzenlemelerde bulunmuştur. Buna göre, yirmi iki yaşını tamamlamamış Hristiyan erkek ile yirmi yaşını tamamlamamış Hristiyan kızların evliliğinde velî rızası gerekli görülmüştür.[225] Zira bu yaşlar rüşt yaşı olarak kabul edilmiştir. Rüşt yaşına ulaşan erkek veya kız, veli iznine gerek kalmadan evlenebilecektir. Halen İngiltere, Fransa, Almanya gibi bazı ülkelerde bireyin rüşt yaşı 21 yaş olarak belirlenmiştir.[226]

1.3.1.3. Evlenme Engelleri

Kararnâme, gayri müslimlerin evlenme engelleri konusunu ayrı bir bölümde düzenlemiştir. Mûsevîler için evlenme engeli oluşturan hususlar şu şekilde sıralanmıştır:

Md.20. *Bir kimse berhayat olan zevce-i mutallakasının hemşiresiyle izdivâc edemez.*

Md.21. *Âle'l-ıtlâk zevcinden ayrılmış olan bir kadın şahs-ı âhar ile izdivâc edip ondan da ayrıldıktan sonra zevc-i evveliyle izdivâc edemez.*

Md.22. *Bir kimsenin kardeşinin kız evlâd ve ahfâdıyla izdivâcı memnû' değildir.*

Md.23. *Ondokuzuncu maddede dördüncü sınıf olarak beyân olunan mehârimde mücerred akd ile memnû'iyet-i musâhere sabit olacağı gibi takarrub vukû bulsun bulmasın ale'l-itlâk nikâh-ı fâsid ile dahi memnû'iyet-i müsâhere sâbit olur.*

---

[224]Ali Asal, *Mehmed Zihni Efendi'nin El-Vücûhu'l-Milâh Fî Fusûli'n-Nikâh Adlı Eseriyle Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin Mukayesesi*, (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014), 53.
[225]HAK. Madde. 12.
[226]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 20.

Md.24. *Zina sebebiyle tefrîk olunan kadını tekrar tezevvüc memnûdur.*

Md.25. *Evlâdı olduğu halde vefat eden biraderin zevcesini tezevvüc memnû'dur.*

Md.26. *Rıdâ' mevâni'-i nikâhtan ma'dûd değildir.*

Bu düzenlemeye göre, erkek, boşamış olduğu eşi hayatta olduğu sürece onun kız kardeşiyle evlenemez. Kocasından ayrılan bir kadın başka bir erkekle evlenip ondan da boşanırsa tekrar ilk eşiyle evlenemez. Kişinin kardeşinin kız çocuğu ve torunuyla evlenmesi yasak kapsamında görülmemiştir. Zina sebebiyle ayrıldığı kadını tekrar nikâhlamak yasaklanmıştır. Aynı şekilde kişi, çocuğu olduğu halde vefât eden erkek kardeşinin eşiyle evlenemez. Son olarak süt hısımlığının mûsevîlerde evlenme engeli oluşturmadığı düzenlenmiştir.[227]

Kararnâmede 19. maddeye atıfta bulunulmuş ve kayın hısımlığı sonucu oluşan evlenme engelleri de düzenlenmiştir. Buna göre gelin, kayınvâlide, üvey anne ile üvey kız ve torunlarla evlilik Yahudilerde yasak kapsamında sayılmıştır.[228]

Kararnâmede Hristiyanlara ait evlenme engelleri de düzenlenmiştir. İlgili maddeler şöyledir:

Md. 27. *Bir asıldan münşâib hatt-ı münkesir üzre karâbet-i nesebiyye ve sıhriyye ashâbı beyninde izdivâc memnûdur. Şu kadar ki bu memnû'iyet yedinci dereceyi tecâvüz edemez. Ancak esbâb-ı zarûriyye mevcûd olduğu halde, dördüncü dereceden i'tibâren hâkimden me'zûniyet istihsâl edilebilir. Derecât-ı mezkûre karâbet-i nesebiyye ve sıhriyyede hâtıb ve mahtûbe ile asl-ı müşterekleri beynindeki batınların adediyle taayyün eder. Ve karâbet-i sıhriyyenin derecesini ta'yinde hâtıb ile mahtûbe şahs-ı vâhid i'tibâr olunur.*

Md. 28. *Memnû'iyet-i musâhere nikâhın zevâlinden sonra dahi kemâ kân bâkîdir.*

Md. 29. *Vaftizden mütevellid karâbet mezâhib-i muhtelife-i İseviyye ahkâmına tevfîkan mani-i izdivâcdır.*

Md. 30. *Bir kimse taht-ı nikâhında iki veya daha ziyade kadın cem' edemez.*

---

[227]HAK. Madde. 20-26.
[228]HAK. Madde. 23; Tevrat, *Levililer*, l8/6-18; 20/10-21.

Md. 31. *Üç defa izdivâc eden bir kimsenin dördüncü defa izdivâcı memnûdur.*

Md. 32. *Rıdâ mevân'i-i nikâhtan ma'dûd değildir.*

Kararnâmede Hristiyanlar arasında neseben ya da sıhrî yolla oluşan yakınlıkta yedinci dereceye kadar aralarında yakınlık bulunan şahısların evlenmeleri yasaklanmıştır. Ancak zarûri sebeplerin varlığı halinde dördüncü dereceden itibaren hâkimden izin istenerek evlilik gerçekleştirilebilir. Portekiz kraliçesi Maria'nın (1734/1816) amcası ile olan evliliği, İspanya kralının kızı Amelia'nın (1779/1798) yine amcası Pascual (1755/1817) olan evliliği, nadir de olsa yakın akraba ile evliliğin varlığını göstermektedir.[229] Evliliğin sona ermesi de neseb ve sıhrî yolla oluşan evlilik yasağını ortadan kaldırmamaktadır. Ayrıca çeşitli Hristiyan mezheplerinin hükümlerine göre, vaftizden dolayı oluşan hısımlık da evlenme engeli oluşturur. Çünkü kilise hukukuna göre vaftiz sonucunda, vaftiz yapan kimse ile vaftiz yaptığı kişi arasında manevi bir bağ ve yakınlık kurulur. Bu durum evlenme engeli meydana getirir. Hristiyan olan bir kimse iki veya daha fazla kadın ile aynı anda evli bulunamaz. Üç defa evlilikte bulunan bir şahsın dördüncü evliliği kabul edilmemektedir. Hristiyanlar süt emmeyi evlenme engeli olarak görmemektedirler.[230]

1.3.1.4. Nikâh Akdi

Âile Kararnâmesi, Müslümanlar için geçerli olan hükümlere Mûsevîleri de dâhil etmiştir. Ancak Hristiyan tebaaya dair nikâh hükümlerini 40 ile 44. Maddeler arasında düzenlemiştir. Hristiyanlara ait nikâh akdi hükümleri şu şekildedir:

Md. 40. *İsevîlerin nikâhı âyin-i dinîleri dâiresinde me'mûrîn-i ruhâniyye tarafından icrâ olunur.*

Md. 41. *Me'mûrîn-i rûhâniyye tarafeynin hüviyetini müş'ir evrâk-ı subûtiyyeyi ba'de't-tedkîk tahkîkât-ı lâzimede bulunacağı gibi me'âbid kapılarına i'lânnâmler ta'liki veya suver-i sâire ile keyfiyeti i'lân eder.*

Md. 42. *Akd-i nikâha îtiraz vukûunda me'mûrîn-i rûhâniyye keyfiyyeti bi't-tedkîk i'tirâz-ı vakiî gayrı vârid gördükleri halde me'mûr-i mahsûs huzuruyla akdi icrâ eder.*

---

[229]Ekrem Buğra Ekinci, *Hukukun Serüveni*, 1. bs,(İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2011), 257.
[230]HAK. Madde. 27-31.

Md. 43. *Nikâhı icrâ edecek olan me'mûr-ı rûhâni keyfiyyeti la-akal yirmidört saat evvel mahallî mahkemesine ihbâra mecburdur. Hâkim vakt-i muayyende meclis-i nikâha bir memûr-i mahsûs i'zam ile icrâ edilen nikâhı defter-i mahsûsuna kayd ve tescîl ettirir.*

Md.44. *Akdin icrâsından imtinâ eden rüesâ-yı rûhâniyye hakkında tarafeyn mahallî mahkemesine mürâcaat ile imtinâ-ı vakı'a itirâz ve nikâhın icrâsını talep edebilir. Esbâb-ı imtinâ'ı mübin bir varaka mevcûd olduğu takdirde hâkim keyfiyyeti bi't-tedkîk mevâni-i kânûniyyeden biri bulunmazsa akdi icrâ eder. Böylece bir varaka mevcut değilse bir ay zarfında esbâb-ı imtinâın bildirilmesi ve aksi takdirde nikâhın akdedileceğini rüesâ-yı rûhâniyyeye tebliğ eder.*

Buna göre, Hristiyanların nikâhları, kendilerinin belirlemiş olduğu dini memûr aracılığıyla gerçekleştirilir. Din görevlisi, tarafların nüfus kayıtlarını ve medeni hallerini belirten evrakları kontrol edip, ilan eder. Nikâhı kıyacak memûrun, nikâhın keyfiyetini en geç 24 saat içinde mahalli mahkemeye bildirme zorunluluğu hükmü getirilmiştir. Hâkim, belirlenen vakitte nikâhın icrâ edilmesi için, nikâhın kıyılacağı yere görevli memuru gönderir. Memûr gerçekleştirilen nikâhı hususi evlilik defterine kaydeder. Nikâh akdini gerçekleştirmeyen dini liderler hakkında, tarafların mahalli mahkemeye başvuruda bulunup itiraz etme ve akdin gerçekleştirilmesini talep etme hakkı vardır.[231] Osmanlı tebaası olan gayri müslimler çoğunlukla kâdî mahkemelerini tercih etmiştir. Böyle bir zorunlulukları olmadığı halde sıklıkla kâdî mahkemelerini tercih etmelerinin çeşitli sebepleri zikredilmektedir. Bunların başında, kâdî mahkemelerinin daha kolay işleyişi, mahkeme harçlarının daha uygun olması ve kendi mahkemelerinin yargılama hususunda daha katı kurallara sahip olmaları gibi nedenler zikredilmektedir.[232]

[231]HAK. Madde. 40-44.
[232]Zülfiye Koçak, "Osmanlı Toplumunda Zimmî Kadınların Kadı Mahkemelerini Kullanma Pratiği: Vidin Örneği(1700-1750)", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi,* 7/1 (Temmuz 2018): 173.

1.3.1.5. Kefâet

Md. 51. *İşbu faslın ahkâmı gayri müslimler hakkında câri değildir.*

Müslümanlar için geçerli olan kefâet hükümleri gayri müslimler hakkında geçerli değildir.[233]

2.3.1.6. Nikâhın fesâdı ve butlânı

Kararnâmede nikâhın fesâdı ve butlânı konusunda Mûsevîler ve Hristiyanlar için ayrı ayrı düzenleme yapılmıştır.

Mûsevîler hakkında şu düzenlemeler yapılmıştır:

Md. 59. *13, 14, 16, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25'inci maddeler mûcebince nikâhı memnû' olan bir kadını nikâh fâsiddir.*

Md. 60. *Bab-ı evvelin fasl-ı sânîsinde muharrer mevâd mûcebince tarafeynden biri şerâit-i ehliyyeti haiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.*

Md. 61. *Hîn-i akidde tarafeynden birinin nef'ine olarak dermeyân edilen şurût ba'de'l-akd tahakkuk etmezse nikâh fâsid olur.*

Md. 62. *Akd-i nikâhta hazır bulunan şuhûd evsâf-ı matlûbeyi hâiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.*

Buna göre, daha önce değinildiği üzere bu tür evlilikler de fâsit sayılmıştır.

Ayrıca taraflardan birinin âkil ve bâliğ olma gibi ehliyet şartlarını taşımaması, akit anında taraflardan birinin faydasına olacak şartların nikâh akdi sonrası gerçekleşmemesi ve nikâh şahitlerinin âkil ve bâliğ olma vasıflarına hâiz olmaması halinde de nikâh fâsit kabul edilmiştir.[234]

İsevîler hakkındaki hükümler ise şu şekildedir:

Md. 63. *17, 27, 28, 29'uncu maddeler mûcebince beynlerinde derecât-ı muayyene üzere karâbet ve münâsebet bulunanların izdivâcı bâtıldır.*

Md. 64. *Nikâh-ı mevcûd üzerine akdedilen ikinci nikâh bâtıldır.*

[233]HAK. Madde. 51.
[234] HAK. Madde. 60, 61, 62.

Md. 65. *Üç defa tezevvüc edüp ayrıldıktan sonra dördüncü defa tezevvüc bâtıldır.*

Md. 66. *Mecnûnun nikâhı fâsiddir.*

Md. 67. *Hîn-i akidde tarafeynin birinde mâni-i tekarrüb emrâz ve ahvâlden bir şey mevcud olduğu sûrette nikâh fâsid olur.*

Md. 68. *Hîn-i akidde bâb-ı evvelin fasl-ı sânîsinde muharrer mevâd mûcebince tarafeynden biri şerâit-i ehliyyeti hâiz bulunmazsa nikâh fâsid olur.*

Erkeğin annesi ve nineleri, kız çocuğu ve torunları, kız kardeşi ile alt soyları ve erkeğin teyzesi ve halaları ile izdivacı bâtıldır. Ayrıca kan yönünden aralarında yedinci dereceye kadar yakınlık bulunan kimseler ile evlenme sonucu oluşan yakınlık sebebiyle yapılacak olan evlilikler de bâtıl kabul edilmektedir. Bununla alakalı istisnâi durumların varlığına geride değinildi. Geçerli olan evlilik yasakları, evliliğin sona ermesi sonrasında da varlığını korumaktadır. Ayrıca farklı Hristiyan mezheplerine göre vaftiz sebebiyle oluşan manevi hısımlık da evlenme engeli oluşturur. Mevcud nikâh üzerine yapılan ikinci bir nikâh ve üç defa evlenip ayrıldıktan sonra yapılan dördüncü nikâh bâtıl olarak değerlendirilmiştir. Akli dengesi yerinde olmayan kişinin yaptığı evlilik ile nikâh akdi sırasında taraflardan birinde birlikteliğe engel bir rahatsızlık bulunması ya da önceden geçirilmiş olan önemli hastalıkların varlığı halinde kıyılan nikâh fâsit kabul edilmiştir. Nikâh esnasında çiftlerden birinin âkil ve bâliğ olma gibi ehliyet şartlarından yoksun olması nikâhı fâsit hale getirmektedir.[235]

1.3.1.7. Nikâhın Hükümleri

Kararnâmede Hristiyanlara ait nikâh hükümleri şu şekilde düzenlenmiştir:

Md. 78. *Nikâh-ı fâsidi feshile tarafeyni tefrîka hüküm için da'vâ şarttır. Bu babda hakk-ı da'vâ münhasıran zevceyne aid olup sebeb-i fesâda ittîla' tarihinden itibaren bir sene mürûrunda sâkıt olur.*

Md. 79. *64'üncü madde mûcebince bâtıl olan nikâh sebeb-i butlân bilinmeyerek akdedilmiş ise ondan mütevellid çocuk meşrû' addedilir.*

[235]HAK. Madde. 63-68.

Kararnâmeye göre, fâsit olan nikâhın feshi için taraflardan birinin davada bulunması şarttır. Fesât sebebinin öğrenilmesinden itibaren bir yıl içinde davanın açılması gerekir. Aksi halde dava hakkı sâkıt olur. Ayrıca 64. Madde gereğince mevcud nikâh üzerine yapılan ikinci bir nikâh bâtıl kabul edilmektedir. Ancak butlân sebebi bilinmeyerek gerçekleşen bâtıl nikâhta, doğan çocuğun nesebi meşru görülmüştür.[236]

1.3.1.8. Mehir

Md. 91. *İşbu fasıl ahkâmı gayri müslimler hakkında câri değildir.*

Kararnâmede Müslümanlar için geçerli olan mehir hükümleri gayrı müslimler için geçerli değildir.[237]

1.3.1.9. Boşanma

Hristiyanlara ait boşama hükümleri:

Kararnâmenin 132 ile 137. maddeleri arasında İsevîlere ait boşama hükümlerine yer verilmiştir.

Md. 132. *Esbâb-ı âtiyeden birinin tahakkukunda tarafeynden biri hâkime mürâcaatla müfârakatını taleb edebilir.*

Evvelen: *Zevceynden birinin fi'l-i zinayı irtikâbı. Şu kadar ki müfârakat da'vâsı fi'l-i zinaya ittilâı tarihinden îtibaren bir sene, vukûu tarihinden îtibaren beş sene mürûruyla sâkıt olur.*

Sâniyen: *Hayat-ı zevceynin devamını müteazzir kılacak sûretde zevceynden birine ârız olan cinnetin üç sene zarfında zâil olmaması.*

Sâlisen: *Cerâim-i âdiyeden dolayı zevceynden birinin beş seneden fazla ceza ile mahkûm olması.*

Râbian: *Zevceynden biri müddet-i sefer bâîd bir mahalde bulunup da beş sene müddetle hayat ve memâtından ma'lûmat alınamaması.*

Hâmisen: *Zevceynden biri diğerini beş seneden fazla bir müddet terk etmesi.*

---

[236]HAK. Madde. 78,79; Çınar, "Tanzimat Sonrası Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Aile Hukuku: Evlenme Ve Boşanma", 138.
[237]HAK. Madde. 91.

Sâdisen: *Zevceynden biri kable'n-nikâh frengi ve sara ile ma'lûl olup da diğerinin ba'de'l-izdivâc muttalî olması.*

Sâbian: *Zevceynden biri diğerinin hayatını tehlikeye ilkâ edecek ef'âle mücâsereti. Bu sûrette hakk-ı da'vâ tarih-i vak'adan îtibaren beş sene mürûrunda sâkıt olur.*

Md. 133. *Müfârakata sebebiyet veren taraf üç seneyi tecavüz etmemek üzere yeni bir nikâh akdinden men olunabilir. Eğer her iki taraf sebebiyet vermiş ise her ikisi men' olunabilir.*

Md. 134. *Müfârakatı mûcib esbâbdan birine istinâden zevceynden biri nikâh ve ahkâmı bâki kalmak üzere ayrı yaşamalarını taleb ederse tahakkukı halinde ol veçhile yaşamalarına hükmolunabilir. Şu kadar var ki diğer taraf müfârakât talebinde ısrar ederse müfârakatına hükmolunur. Ayrı yaşamalarına hükmolunan zevceynden herhangi biri hükm-i vâkı'a istinâden müfârakat taleb edebilir.*

Md. 135. *Esbâb-ı müfârakâttan olan bir fi'lin afvı fiilden mütevellid hakk-ı da'vâyı iskât eder.*

Md. 136. *Müfârakat da'vâsı vukûunda mahkemece evvel emirde tarafeyn ailelerinden muntehab birer muslıh veya rüesâ-yı rûhâniyye mârifetiyle ıslâh-ı beyne tevessül olunur. İslâh-ı beyn mümkün olmadığı sûrette da'vâ-yı vâkıâ ale'l-usul rü'yet ve fasledilir.*

Md. 137. *Hükmün tarih-i sudûrundan itibaren üç mah zarfında rüesâ-yı rûhâniyyeye mürâcaatla nikâhın feshine müteallik merasim-i diniyyenin icrâsına tevessül olunabilir. Bu sûretde müddet-i mezkûre zarfında hükm-i vakî' infaz olunmaz. Mehl-i mezbûrun inkızâsı üzerine nihayet yirmi gün zarfında mahkûmun leh tarafından hükm-i vâki'ın infâzını taleb lâzımeden olup aksi takdirde hüküm keenlem yekün olur.*

Kararnâmeye göre boşama sebeplerinden ilki, zinadır. Buna göre, karı kocadan birinin böyle fiili işlemesi durumunda diğer eş hâkime başvurup boşanma davası açabilir. Dava, zina fiilinin öğrenilmesinden itibaren bir yıl, fiilin işlenmesi

tarihinden itibaren ise beş yıl içinde açılmalıdır. Bu sürenin geçmesiyle dava hakkı düşmektedir.[238]

Boşanma sebeplerinden bir diğeri, eşler için ortak yaşamı çekilmez hale getiren akıl hastalığının bulunmasıdır. Eşlerden birinde var olan bu rahatsızlığın üç yıl içinde geçmemesi halinde diğer eş boşanma talep edebilir.[239]

Ayrıca adi bir suç nedeniyle eşlerden birinin beş yıldan fazla cezaya mahkûm olması da diğer tarafa boşanma talebinde bulunma hakkı sağlar. Aynı şekilde eşlerden biri sefer müddeti uzaklığında bir yerde bulunur da beş yıl boyunca yaşayıp yaşamadığından haber alınamazsa ya da eşlerden birinin diğer eşi beş yıl süreyle terk etmesi durumunda boşama davası açılabilir.[240]

Eşlerden birinin nikâhtan önce frengi ve sara gibi bir hastalığının bulunup da diğer eşin evlilik sonrası bunu öğrenmesi halinde dava hakkı bulunmaktadır. Eşlerden birinin, diğer eşin hayatını tehlikeye atacak bir fiil işlemeye teşebbüsü halinde de boşanma davası açılabilir. Ancak olay tarihinden itibaren beş yıl geçmesiyle bu nedene dayalı dava hakkı düşer.[241] Bahsi geçen boşanma sebeplerinde dava, eşin affıyla ortadan kalkar.[242]

İsevîlerde boşamaya sebep olan eş, üç yılı geçmemek üzere evlilikten men edilebilir. Eğer boşamaya iki taraf da sebebiyet vermiş ise bu durumda ikisine de aynı hüküm uygulanır. Kararnâmenin Hristiyanlar için düzenlemiş olduğu bir diğer önemli madde boşama yerine ayrılık kurumunu getirmesidir. Buna göre boşanma nedenlerinden birine dayanılarak, eşlerden biri ayrı yaşamayı talep edebilir. Ancak diğer taraf boşamada ısrarcı olursa ayrılığa hükmolunur. Ayrı yaşamaya hükmedildikten sonra, eşlerden biri aynı nedene bağlı olarak tekrar boşanma talebinde bulunabilir.[243]

Hristiyanların boşanmasıyla alakalı bir diğer hükme göre, boşama davası açılmadan önce eşlerin arasını bulması için tarafların aileleri ya da din mensupları

[238]HAK. Madde. 132.
[239]HAK. Madde. 132.
[240]HAK. Madde. 132.
[241]HAK. Madde. 132, 133.
[242]Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 134.
[243]HAK. Madde. 133,134; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 135.

arasından bir hâkem tâyin edilir. Eşler arasında uzlaşı sağlanamadığı takdirde hâkim, boşama davasını görür ve aralarını ayırır.[244]

Boşanmaya dair 137. madde gereğince boşanma kararı sonrasında, tarafların üç ay içinde din görevlilerine mürâcaat ederek nikâhın feshine dair dini merasim yaptırmaları mümkündür. Bu süre içerisinde mahkeme kararı uygulanmaz. Üç ay geçtikten sonra, kendisi lehine karar verilen taraf, yirmi gün içerisinde mahkeme kararının infaz edilmesini talep etmek zorundadır. Aksi halde, mahkeme kararı yok hükmünde kabul edilir.[245] Bu hüküm, gayri müslim din görevlilerinin az da olsa yetkilerini koruduğunu göstermektedir.

Mûsevîlere ait boşanma:

Md. 138. *Talâkın zevc tarafından izn-i hâkime talîki halinde mevâdd-ı sâlife ahkâmı mûsevîlerde dahi câri olur. Zevcenin esbâb-ı mezkûreden dolayı tefrîkini talebe hakkı vardır.*

Kararnâme'nin gayri müslimlere ait boşama bölümünün son maddesi mûsevîlere ait hükmü ihtiva etmektedir.

Kararnâme'ye göre, koca, talâkı hâkimin iznine bağlarsa, Müslümanlar için geçerli olan hükümler Mûseviler için de geçerli olacaktır. Ayrıca, Mûsevi kadına, Müslüman kadının boşama nedenlerine bağlı olarak mahkemeye mürâcaat hakkı tanınmıştır.[246] Mûsevilerde boşama hakkı erkektedir. Bunu hahamların huzurunda icra eder. Bununla alakalı bir düzenleme Kararnâmede yer almamıştır.

1.3.1.10. İddet

Kararnâme, 148 ile 149. maddeler arasında Mûsevî ve Hristiyanlar için geçerli olan iddet konusunu düzenlemiştir.

Mûsevîlerde iddet düzenlemesi:

Md. 148. *Mûsevîlerde ale'l-ıtlâk akd-i sahîh veya fâsidde talâk veya fesih veya zevcin vefâtı vukû'unda iddet lâzım gelir. Müddet-i iddet doksan bir gündür. Şu kadarki hâmile veya zât-ı veled olan kadının iddeti çocuğu iki yaşını ikmâl edinceye*

[244]HAK. Madde. 136.
[245]HAK. Madde. 137.
[246]HAK. Madde. 138.

kadar imtidâd eyler. Çocuğun vefâtı hâlinde iddet târih-i vefâtdan îtibaren doksan bir gündür.

Mûsevîlerde sahîh veya fâsid olarak kurulmuş olan nikâh, talâk, fesih ya da kocanın ölümü sebeplerine bağlı olarak sona erdiğinde, kadının iddet beklemesinin gerekli olduğu hükmü bulunmaktadır. Kararnâmeye göre Mûsevîlerin iddet süresi, normalde doksan bir gündür. Ancak kadının hamile ya da çocuk sahibi olması durumunda, iddet süresi çocuğun iki yaşını tamamlamasına kadardır. Çocuğun ölümü durumunda ise, iddet süresi ölüm tarihinden itibaren doksan bir gündür.

Hristiyanlara ait iddet konusu:

***Md. 149.** Îsevîlerde müddet-i iddet ale'l-ıtlâk firkatden î'tibaren bir senedir. Meğerki vaz'-ı haml etmiş ola.*

Hristiyanlarda ise iddet süresi ayrılıktan sonra bir yıldır. Ancak daha erken bir doğum olursa doğumla birlikte iddet sona erer.[247]

1.3.1.11. Diğer Hükümler

Kararnâmede gayri müslimlerle ilgili diğer maddeler de şu şekildedir:

***Md. 155.** İşbu Kararnâmede gayri müslimler hakkında istisnâen beyân olunan ahkâma muhâlif olmayan mevâd sarâhat-ı mahsûsa olmadıkça onlar hakkında dahi cârîdir.*

Buna göre, gayri müslimlerle ilgili hükümlere muhâlif bir düzenleme bulunmadığı sürece Müslümanlar için geçerli olan hükümler gayrı müslimler için de geçerlidir.[248]

[247]HAK. Madde. 148, 149.
[248]HAK. Madde. 155, 156.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRK MEDENİ KANUNUNDA EVLENME VE BOŞANMA

Bir önceki bölümde, Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesinin Müslüman ve gayri müslimlerle ilgili evlenme ve boşanma hükümleri ele alınmıştı. Bu bölümde ise, Türk medeni kanununun evlenme ve boşanmaya yönelik düzenlediği hükümler işlenecektir.

2.1. EVLENME İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Bu başlık altında, 4721 sayılı medeni kanunda geçen nişanlanma kavramı ve hukûki niteliği, evlenme ehliyeti, evlenme engelleri, evlenme akdi ve butlan kavramı ile ilgili maddeler incelenecektir.

2.1.1. Nişanlanma

Nişanlanma ile ilgili kanun maddeleri şöyledir:

"*Madde 118- Nişanlanma, evlenme vaadiyle olur. Nişanlanma, yasal temsilcilerinin rızası olmadıkça küçüğü veya kısıtlıyı bağlamaz."*

"Madde 119- Nişanlılık, evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez. Evlenmeden kaçınma hâli için öngörülen cayma tazminatı veya ceza şartı dava edilemez; ancak yapılan ödemeler de geri istenemez."

"Madde 120- Nişanlılardan biri haklı bir sebep olmaksızın nişanı bozduğu veya nişan taraflardan birine yükletilebilen bir sebeple bozulduğu takdirde; kusuru olan taraf, diğerine dür üstlük kuralları çerçevesinde ve evlenme amacıyla yaptığı harcamalar ve katlandığı maddî fedakârlıklar karşılığında uygun bir tazminat vermekle yükümlüdür. Aynı kural nişan giderleri hakkında da uygulanır. Tazminat istemeye hakkı olan tarafın ana ve babası veya onlar gibi davranan kimseler de, aynı koşullar altında yaptıkları harcamalar için uygun bir tazminat isteyebilirler."

"Madde 121- Nişanın bozulması yüzünden kişilik hakkı saldırıya uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir."

"Madde 122- Nişanlılık evlenme dışındaki bir sebeple sona ererse, nişanlıların birbirlerine veya ana ve babanın ya da onlar gibi davrananların, diğer

nişanlıya vermiş oldukları alışılmışın dışındaki hediyeler, verenler tarafından geri istenebilir. Hediye aynen veya mislen geri verilemiyorsa, sebepsiz zenginleşme hükümleri uygulanır."

"Madde 123- Nişanlılığın sona ermesinden doğan dava hakları, sona ermenin üzerinden bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar."

Kanuna göre nişanlanma, birbiriyle evlenmek isteyen ayrı cinsten, iki kişinin bu isteklerini karşılıklı olarak birbirlerine bildirmesidir. Nişanlanma evlilik değil, evliliğin bir ön aşamasıdır.[249] Nişan akdinin oluşumu için, akdi yapacak olan şahısların tam ve sınırlı ehliyet sahibi olmaları gerekmektedir. Bu şartları sağlamayan kişiler ancak yasal temsilcilerinin onayı ile nişanlanmaya hak kazanırlar. Bunun dışında, ayırt etme gücünden yoksun olan tam ehliyetsiz kimseler ise nişanlanamazlar.[250] Medeni kanun, nişanlanacak şahıslar için, herhangi bir yaş sınırı getirmemekle birlikte, hukukçular tarafların ayırt etme gücüne sahip olmalarını gerekli görmüşlerdir. Nişanlanacak çiftlerin bu taleplerini kendi iradeleriyle, karşılıklı olarak birbirlerine bildirmesi gerekir. Bu, açık ya da örtülü şekilde olabilir. Aynı şekilde nişan, bir şarta ya da vadeye bağlı olarak da gerçekleştirilebilir.[251]

Kanuna göre, nişanlanacak şahıslar arasında, yakın hısımlık, hukuka ve ahlaki kurallara aykırılık gibi herhangi bir evlenme engeli olmamalıdır. Ayrıca nişan, hile, tehdit ya da hata gibi şahsın irade özgürlüğünü zedeleyecek kusurlardan arınmış olmalıdır. Bu durumların etkisi altında kalan kişi tek taraflı irade açıklamasıyla nişanı bozabilir.[252]

Nişanlanma taraflara birtakım yükümlülükler yüklemektedir. Bunlar, evlenme ve karşılıklı sadakattir. Evlenme yükümlülüğüne uymadığından dolayı, diğer tarafın dava açma hakkı bulunmamaktadır. Aynı şekilde evlenme ile sonuçlanmayan nişanlılıkta, taraflar cayma tazminatı ve ceza şartı belirlemiş ise bunu dava etme hakkı da bulunmamaktadır.[253]

---

[249]Turgut Akıntürk, Derya Ateş, *Medeni Hukuk,* 25. bs. (İstanbul: Beta Yayıncılık, 2019), 229; Bilge Öztan, *Aile Hukuku*, 1. bs. (Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979), 10.
[250]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 230
[251]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 230,231.
[252]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 232.
[253]MK. Madde.119; Bilge Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 11. bs. (Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2003), 382.

Nişanlanma, taraflara birtakım haklar verir. Bunlar şu şekildedir:

1- Tanıklık yapmaktan kaçınma hakkı,

2- Hâkimlik yapmaktan kaçınma hakkı,

3- Maddi ve manevi tazminat talep hakkı,

4- Mal rejimi sözleşmesi yapma hakkı.[254]

Medeni kanuna göre, nişanın taraflarca bozulması, birtakım hukuki sonuçları da beraberinde getirmektedir. Nişanın bozulmasının sonuçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

Hediyelerin iade edilmesi: Haklı ya da haksız bir sebepten ötürü bozulmuş olan nişan sonunda, çiftlerin ya da ailelerinin birbirlerine vermiş oldukları hediyelerin geri iade edilmesi gerekmektedir. Hediyeler mevcut şekilde duruyorsa aynen, mevcut değil ise değerinin iade edilmesi gerekir.[255]

Maddi tazminat: Kanuna göre, taraflardan biri haksız bir sebeple nişanı bozar veya taraflardan biri kendi isteği ile nişanın bozulmasına sebep olursa, böyle bir durumda zarara uğrayan taraf, tazminat talep etme hakkına sahiptir. Maddi tazminat talep etmek için, kişinin evlenme yapılacağı düşüncesiyle masrafta bulunmuş olması gerekir. Ayrıca tarafların ya da maddi olarak zarara uğramış olan aile veya onlar gibi davranan kişilerin yapmış oldukları nişan masrafları da buna dâhildir.[256]

Tazminat davası, suçlu konumda bulunan nişanlaya karşı açılır. Kendisi hayatta değil ise, dava şahsın mirasçılarına karşı açılır.[257] Burada davacı olan taraf, mağduriyetini ispat ederse, hâkim takdir yetkisini kullanarak uygun bir tazminata hükmeder.[258]

Manevi tazminat: Nişanın bozulmasından dolayı, kişilik hakları saldırıya uğramış ve manevi olarak zarar görmüş taraf, manevi tazminat talep etme hakkına sahiptir.[259] Manevi tazminattan bahsedebilmemiz için birtakım şartların sağlanması gerekmektedir. Bunlar, nişanı bozan tarafın hatalı olması, manevi tazminat talep eden

[254]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 233.
[255]MK. Madde.122,
[256]MK. Madde.120.
[257]Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 385.
[258]MK. Madde. 120. Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 386.
[259]Öztan, *Aile Hukuku*, 52; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 236.

tarafın, nişanın bozulmasında bir kusurunun olmaması ve nişanın bozulmasına bağlı olarak, kusursuz taraf hakkında dedikodu çıkıp, depresyona girmesi gibi kişilik hakkının zedelenip zarar görmesine sebep olacak manevi bir zararın oluşması gerekmektedir. Manevi tazminat sadece nişanlılar arasında açılabilmektedir. Şahısların aileleri ve diğer yakınların istemi üzerine böyle bir dava açılamaz.[260]

Nişanın bozulmasından dolayı açılacak davalar, bir yılın geçmesiyle zamanaşımına uğrar.[261]

2.1.2. Evlenme Ehliyeti

Evlenme ehliyeti konusu şöyle düzenlenmiştir:

"*Madde 124- Erkek veya kadın on yedi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple on altı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vâsî dinlenir."*

"Madde 125- Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez."

"Madde 126- Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez."

"Madde 127- Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez."

"Madde 128- Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir."

Türk medeni kanununa göre, kişinin evlenebilmesi için birtakım koşulların sağlanması gerekmektedir. Evlilik akdinin oluşabilmesi için kişinin evlenme ehliyetinin bulunması gerekir. Ehliyet kavramı, kişinin hukûki olarak bir şeyi yapmaya yetkili olması anlamına gelmektedir. Kanunda, evlenme ehliyeti; ayırt etme gücü, evlenme yaşı ve yasal temsilcinin iznini kapsamaktadır.[262] Bunları şu şekilde inceleyebiliriz:

---

[260]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 237; Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları,* 387; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 47.
[261]MK. Madde.123.
[262]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 239; Ali Bardakoğlu, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 1994), 10: 533.

a) Ayırt etme gücü: Evlenecek olan şahsın, evlenmenin anlam ve önemini bilip, yükleneceği sorumlulukların farkında olması gerekir. Kişi evlendiği sırada ayırt etme gücüne sahip değil ise bu evlilik geçerli değildir.[263]

b) Evlenme yaşı: Kanuna göre şahsın evlenebilmesi için, ayırt etme gücünün yanı sıra belli bir yaşa ulaşması da gerekmektedir. Eski medeni kanun erkek ve kadın için farklı yaşları esas almıştı. Ancak yeni medeni kanun, cinsiyet ayrımını kaldırıp, kişinin evlenebilmesi için 17 yaşını doldurması gerektiği hükmünü getirmiştir. Bu, olağan haldeki evlilik yaşı iken, olağanüstü durumlarda, hâkim kararıyla anne, baba ya da vâsîleri dinlenerek, 16 yaşını ikmâl etmiş şahısların evliliğine müsaade edilebilmektedir.[264] Olağanüstü hallere, kızın evlilik dışı hamile kalması, sahipsiz ve zor durumda bulunması ya da erkeğin ölüm tehlikesi halinde bulunması örnek olarak gösterilebilir.[265]

c) Yasal temsilcinin izni: Kanun ayırt etme salahiyeti bulunan küçükler ile kısıtlıların evlenmelerini de düzenlemiştir. Buna göre, ayırt etme gücüne sahip ancak 18 yaşını doldurmayan şahıslar ile kısıtlıların evlenmesi yasal temsilcilerin iznine bağlanmıştır.[266]

Yasal temsilcinin iznini yazılı olarak belirtmesi ayrıca evlenme başvurusu sırasında mevcut olması gerekmektedir. Anne ve babanın izni birlikte kabul edip vermesi gerekir.[267] Haklı bir sebep olmaksızın yasal temsilcinin izin vermemesi halinde, hâkim başvuran şahsı dinledikten sonra evlenmesine izin verebilmektedir.[268]

2.1.3. Evlenme Engelleri

Medeni kanuna göre, evlenecek olan şahıslar arasında bir evlenme engeli bulunmamalıdır. Kanun, evlenme engellerini kesin ve kesin olmayan engeller olarak düzenlemiştir. Sayılan engeller dışında herhangi bir şekilde kişinin evlenmesine

[263]MK. Madde.125; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk, 2*39.
[264]MK. Madde.124; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 240.
[265]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 240; Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları,* 392.
[266]MK. Madde.126, 127.
[267]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 240.
[268]MK. Madde.128.

engel olunamaz. Kesin evlenme engelleri, yakın hısımlık, akıl hastalığı ve var olan evlilik sebebiyle olmak üzere üç şekilde düzenlenmiştir.[269]

Madde 129- Aşağıdaki kimseler arasında evlenme yasaktır:

1. Üstsoy ile altsoy arasında; kardeşler arasında; amca, dayı, hala ve teyze ile yeğenleri arasında,

2. Kayın hısımlığı meydana getirmiş olan evlilik sona ermiş olsa bile, eşlerden biri ile diğerinin üstsoyu veya altsoyu arasında,

3. Evlât edinen ile evlâtlığın veya bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında.

Madde 130- Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır.

Madde 131- Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez. Kaybolanın eşi evliliğin feshini, gaiplik başvurusuyla birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir. Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.

Madde 132- Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün geçmedikçe evlenemez. Doğurmakla süre biter. Kadının önceki evliliğinden gebe olmadığının anlaşılması veya evliliği sona eren eşlerin yeniden birbiriyle evlenmek istemeleri hâllerinde mahkeme bu süreyi kaldırır.

Madde 133- Akıl hastaları, evlenmelerinde tıbbî sakınca bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla anlaşılmadıkça evlenemezler.

Kesin evlenme engelleri:

a) Yakın hısımlık: Kanunda evlenme engeli olan hısımlar şu şekildedir:

Üstsoy ve alt soy arasında evlenme yasaktır. Kanun, amca, dayı, hala ya da teyze ile evliliği yasaklamakla birlikte bunların çocuklarıyla evlenmeyi yasaklamamıştır.

[269]Hafize Çınar, *İslam Hukukunda ve Medeni Hukukta Evlenme Engelleri*, (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008), 68, 69.

Evlilik yoluyla oluşan kayın hısımlığıyla, eşler arasında ayrılık gerçekleşmiş olsa da evlilik yasağı devam etmektedir. Buna göre, kişi boşandığı eşinin annesi, babasıyla evlenemezken, baldızı veya kocasının erkek kardeşiyle evlenebilmektedir.

Kanunun kesin evlenme engeli olarak gördüğü bir diğer alan ise, evlatlıktır. Buna göre, evlat edinen ile evlatlığın ya da bunlardan biri ile diğerinin altsoyu ve eşi arasında kesin evlenme engeli bulunmaktadır.[270]

b) Akıl hastalığı: Kanuna göre, akıl hastalığı kesin evlenme engelidir. Kişinin evlenebilmesi için, bu rahatsızlığın evlenmeye engel olmadığını, resmi sağlık raporuyla ispatlaması gerekir.[271]

c) Mevcut evlilik: Türkiye hukuk sistemi tek evliliği esas almaktadır. Bu yüzden şahısların yapacağı ikinci evlilikler yok hükmündedir. Şahsın tekrardan evlenebilmesi için, önceki evliliğinin sona erdiğini ispatlaması gerekir.[272]

Kesin olmayan evlenme engelleri, kadının boşandıktan sonra beklemesi gereken süre ve bazı hastalıklar olarak düzenlenmiştir. Bu engellerin bulunması, evliliğe engel oluştursa da gerçekleşmiş olan evlenme, geçerli sayılmaktadır.[273]

Kesin olmayan evlilik engelleri:

a) Kadının bekleme süresi: Kanuna göre, eşin ölümü, boşanma ya da evliliğin geçersiz olması gibi sebeplerden ötürü evliliği sona eren kadının, başka biriyle evlenebilmesi için beklemesi gereken bir süre vardır. Kadının beklemesi gereken bu süre *"iddet süresi"* olarak adlandırılmaktadır. Kadının tekrar evlenebilmesi için 300 gün beklemesi gerekir. Kanunun böyle bir süre tayin etmesinin sebebi, soy bağı karışıklığını engellemektir. Ancak hamilelik durumu mevcut ise doğumla bu süre sona erer. Bunun yanı sıra kadının önceki evlilikten hamile olmadığı anlaşılır ya da evliliği biten çift tekrar birbiriyle evlenmek isterlerse bu süre mahkeme kararıyla kaldırılır.[274]

---

[270]MK. Madde.129; Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 395; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 241.
[271]MK. Madde.133; Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 396.
[272]MK. Madde.130.
[273]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 242.
[274]MK. Madde.132; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 242; Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 396.

b) Evlenmeye engel bulaşıcı hastalıklar: Medeni kanun akıl hastalığı dışında, evlenme engeli oluşturan diğer hastalıkları düzenlememiştir. Ancak 1953 sayılı Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 123 ile 124. maddelerinde toplum ve birey sağlığının korunması amacıyla, bazı hastalıkların varlığı durumunda evliliğe müsaade edilmemiştir. Ancak bu hastalıkların varlığına rağmen bir evlilik gerçekleşmiş ise geçerli sayılmıştır.[275]

Bahsi geçen kanunun 123. maddesinde, frengi, bel soğukluğu, cüzzam vb. bulaşıcı hastalıklardan birine müptela olan kişilerin, doktor ve sağlık kurulu raporuyla tedavi edildikleri belgelenmedikçe, evlenmeleri yasaklanmıştır. İleri derecede verem hastalığına yakalananların ise iki defa 6 ay müddetle olmak üzere evlenmeleri ertelenir. Bu süre sonunda evlenmede ısrar edilirse, evlenmelerine izin verilir.[276] Kanunda geçen hastalıklar dışında, kanser, veba, tifo gibi hastalıklar ise bir engel oluşturmamaktadır.[277]

2.1.4. Evlenme Akdi

Evlenme, "tam ve sürekli bir hayat ortaklığı yaratmak üzere cinsiyetleri ayrı iki kişinin hukuken makbul ve geçerli bir şekilde birleşmesidir." şeklinde tanımlanmıştır.[278]

Evlenme akdinde maddi şartlar yanında, bir kısım şekli şartlar da bulunmaktadır. Bunlardan bir kısmı nikâhtan önce, bir kısmı nikâh anında, bir kısmı ise nikâhtan sonra bulunması gereken şartlardır. Medeni kanun ile evlendirme yönetmeliğinde geçen nikâh öncesi ve nikâh sonrası işlemlere dair maddeler aşağıda sıralanmıştır. Şimdi bunları görelim:

Medeni kanun maddeleri şöyledir:

"Madde 136- Erkek ve kadından her biri, nüfus cüzdanı ve nüfus kayıt örneğini, önceki evliliği sona ermiş ise buna ilişkin belgeyi, küçük veya kısıtlı ise ayrıca yasal temsilcisinin imzası onaylanmış yazılı izin belgesini ve evlenmeye engel

[275]Çınar, *İslam Hukukunda ve Medeni Hukukta Evlenme Engelleri*, 116.
[276]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 243; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 60; Öztan, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları,* 397.
[277]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 243.
[278]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 238.

hastalığının bulunmadığını gösteren sağlık raporunu evlendirme memurluğuna vermek zorundadır."

"Madde 137- Evlendirme memuru, evlenme başvurusunu ve buna eklenmesi gereken belgeleri inceler. Başvuruda bir noksanlık görürse bunu tamamlar veya tamamlattırır. Başvurunun usulüne uygun olarak yapılmadığı veya evleneceklerden birinin evlenmeye ehil olmadığı ya da evlenmeye yasal bir engel bulunduğu anlaşılırsa, evlenme başvurusu reddolunur ve durum evleneceklere yazıyla hemen bildirilir."

"Madde 141- Evlenme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır. Ancak, tören evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde de yapılabilir."

"Madde 142- Evlendirme memuru, evleneceklerden her birine birbiriyle evlenmek isteyip istemediklerini sorar. Evlenme, tarafların olumlu sözlü cevaplarını verdikleri anda oluşur. Memur, evlenmenin tarafların karşılıklı rızası ile kanuna uygun olarak yapılmış olduğunu açıklar."

"Madde 143- Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dinî törenin yapılmasına bağlı değildir."

Nikâhtan önceki işlemler: Evlenecek olan çiftlerin yapması gereken ilk şey, eşlerden birinin oturduğu yerin evlendirme memûrluğuna başvuruda bulunmasıdır. Şahıslar bizzat kendileri başvurabilecekleri gibi, vekilleri de başvuruda bulunabilir. İstenen dört nüsha evlenme beyannamesinin verilmesi ile başvuru gerçekleşir.[279]

Evlenecek olan kişilerin evlenme dosyasında aşağıda sayılan evrakların bulunması gerekmektedir:

Beyanname,
Sağlık raporu,
Fotoğraflı nüfus cüzdanı,
Vesikalık fotoğraf,

[279]Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 68; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 243.

Gerekli görüldüğü takdirde tarafların anne, baba ya da vâsîlerinin yazılı izinleri.[280]

Evlendirmeyle görevli olan kişi, belediye bulunan yerlerde, belediye başkanı ya da bununla görevlendirilen memûr, köylerde ise muhtardır. Yapılan son değişikliklerle birlikte, bakanlık, nüfus müdürlüklerine, dış temsilciliklere, il ve ilçe müftülüklerine nikâh kıyma yetkisi tanımaktadır. Evlenecek çiftlerden birinin yabancı uyruklu olması durumunda ise, belediyenin evlendirme memûrları ve nüfus müdürleri bu görevi üstlenecektir.[281]

Evlendirmeyle yetkili olan memûr, tarafların evlenmesinde bir engel olmadığını ve gerekli belgelerin tam olduğunu onaylarsa, evliliğin gerçekleşeceği günü ve saati belirler. Ayrıca çiftlerin isteği üzerine yurt içi veya yurt dışında altı ay geçerli olan evlenme izin belgesi verilebilir.[282]

Usulüne uygun yapılmamış başvuru, evlenme engelinin varlığı ya da tarafların evlenmeye ehil olmadıkları anlaşılırsa evlendirme memûru evlilik başvurusunu reddedip bunu gerekçesiyle birlikte yazılı olarak taraflara bildirir.[283] Taraflarca engelin yokluğu ortaya konulmadığı sürece evlenme gerçekleştirilemez.[284]

Nikâh esnasındaki işlemler: Kanuna göre nikâhtan önce birtakım şekli şartlar bulunduğu gibi, nikâhın gerçekleşme esnasında da bazı şartların bulunması gerekir. Nikâh anında gerekli işlemlerin başında çiftlerin şahsen irâde açıklamasında bulunmaları gelmektedir. Medeni kanuna göre, veli, vâsî ya da yasal temsilci tarafından yapılacak irade beyanı geçersizdir. Tarafların bizzat nikâh anında hazır bulunup, iradelerini beyan etmeleri gerekir.[285]

Nikâh anında gerekli olan bir diğer işlem, evliliğin yetkili evlendirme memûru önünde gerçekleştirilmesidir. Bu şartı sağlamadan yapılan evlilikler yok hükmündedir.[286] Ayrıca evliliğin, ergin ve akıllı iki şahidin huzurunda yapılması

[280]MK. Madde.136; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk, 24*4.
[281]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 244.
[282]Evlendirme Yönetmeliği, Madde. 22; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 244.
[283]MK. Madde.137.
[284]Evlendirme Yönetmeliği, Madde. 23.
[285]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 245; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 69.
[286]MK. Madde.141.

gerekir. Tarafların olumlu iradelerini sözlü olarak açıklamalarının ardından evlilik oluşur.[287]

Kanuna göre, evlenme işlemi çalışma saatleri içinde ve belirli yerlerde yapılmaktadır. Ancak tarafların talebi ve yetkili makamın uygun bulması üzerine, istenilen yerde ve mesai saatleri dışında aleni bir şekilde yapılabilir.[288]

Nikâhtan sonraki işlemler: Evlenmenin gerçekleşmesini müteâkip, evlendirme memûru evlenmeyi kendisinin tutmuş olduğu evlendirme kütüğüne tescil edip taraflara ve tanıklara imzalattıktan sonra en son kendisi de imzalar. Evlenme töreni sonunda, evlendirme memûru tarafından eşlere aile cüzdanı verilir.[289]

2.1.5. Evliliğin Genel Hükümleri

Medeni kanun 185 ile 201. maddeler arasında eşlerin karşılıklı ilişkilerini konu alan evliliğin genel hükümlerini düzenlemiştir. Evlenme akdinin gerçekleşmesiyle birlikte, evlilik birliği kurulup, eşlerin bir takım ortak haklar ve yükümlülükleri tahakkuk etmeye başlar.[290]

Ortak haklar:

1. Konut seçme hakkı: Karı-koca oturacakları konutu birlikte seçerler. Taraflar bu hakkı kullanırken iktisâdi ve sosyal durumu göz önünde bulundurmalıdırlar.[291]

2. Birliği yönetme hakkı: Yeni medeni kanunda yapılan düzenleme ile evlilik birliğini yönetme hakkı, karı ve kocaya verilmiş ve bu hususta eşitlik sağlanmıştır. Ayrıca kanuna göre eşler güçleri oranında evlilik birliğinin giderlerini birlikte üstlenirler.[292] 743 sayılı eski kanunda bu yetki kocaya verilmişti.[293]

[287]MK. Madde.142.
[288]MK. Madde.141; Evlendirme Yönetmeliği, Madde. 26,27.
[289]MK. Madde.143; Evlendirme Yönetmeliği, Madde. 30.
[290]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 247.
[291]MK. Madde.186.
[292]MK. Madde.186; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 248.
[293]743 sayılı eski Medeni Kanun, Madde 154 – Birliği koca temsil eder. Mallarını idare hususunda karı koca hangi usulü kabul etmiş olursa olsun koca, tasarruflarından şahsen mesul olur. Madde 155 – Evin daimi ihtiyaçları için koca gibi kadın dahi birliği temsil hakkını haizdir. Karının üçüncü şahıslar tarafından malüm olabilecek surette salahiyetini tecavüz etmeyen tasarruflarından koca mesuldür.

Ortak yükümlülükler:

1. Birliğin mutluluğunu sağlama: Karı-koca evlilik birliğini gerçekleştirmek ve evliliğin amaçlarını yerine getirmek için karşılıklı mutluluğu sağlamalıdır.

2. Sadâkat gösterme: Evlilik birliğinin sarsıntıya uğramaması için, eşlerin karşılıklı olarak sadâkat ilkesine uymaları gerekir. Eşlerin birbirine karşı sâdık olması gereken en önemli mevzûu, cinsel manadaki sadâkattir. Evliliğin devamı için tarafların birbirini aldatmaması gerekir.

3. Dayanışma ve yardım: Kanuna göre, evliliğin gereği olarak eşlerin karşılıklı dayanışma ve yardımlaşma içinde olmaları gerekir. Yardım sadece maddi anlamda düşünülmemelidir. Üzüntü, hastalık ya da bu gibi zor zamanlarda manevi olarak da yardım ve destekte bulunulmalıdır.

4. Çocukların bakımı ve yetiştirilmesi: Eşler, çocuklarının eğitim, bakım, gözetim ve korunmasından birlikte sorumludurlar. Maddi ve manevi olarak ihtiyaçlarını karşılamak ve erdemli olmaları için çalışmakla yükümlüdürler.

5. Birlikte Yaşama: Kanun, müşterek bir hayat kurmuş olan çiftlerin, seçmiş oldukları ortak konutta birlikte yaşama yükümlülüğünü gerekli görmüştür.

6. Giderlere katılma: Karı ve kocanın güçleri nispetince evlilik birliğinin giderlerini karşılamaları gerekir. Önceki medeni kanun bu yükümlülüğü sadece erkeğe yüklemişken,[294] yeni medeni kanun erkek-kadın eşitliğini sağlamış ve her iki tarafı da yükümlü tutmuştur. Maddi anlamda geliri olmayan eş, emeğiyle buna katılır.[295]

Kanun, evliliğin genel hükümleri bölümünde, kadının evlilik sonrası soyadında yapılan değişikliği de düzenlemiştir. Buna göre, *"Kadın, evlenmekle kocasının soyadını alır; ancak evlendirme memûruna veya daha sonra nüfus idaresine yazılı başvuruyla kocasının soyadı önünde önceki soyadını da kullanabilir."*[296]

Kanunun düzenlemiş olduğu bir diğer husus, eşlerin meslek seçimidir. Önceki medeni kanun, kadının çalışabilmesi için kocanın iznini gerekli görmekteydi.

[294]Eski Medeni Kanun, Madde 152 – Koca, birliğin reisidir. Evin intihabı karı ve çocukların münasip veçhile iaşesi, ona aittir

[295]MK. Madde.185; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 248-250.

[296]MK. Madde.187.

Ancak Anayasa mahkemesi tarafından eşitliğe aykırı görüldüğü gerekçesiyle, 1990 yılında bu maddede değişikliğe gidilmiştir.[297] Buna göre, eşlerden biri meslek ve iş tercihinde bulunurken, diğer eşin iznini almak zorunda olmamakla birlikte, ailenin huzur ve faydasını göz önünde bulundurmalıdır.[298]

2.1.6. Yokluk

Medeni kanunda düzenlenen butlan kavramı açıklanmadan önce, evlilikte *yokluk* konusuna değinmek gerekir. Genel manada yokluk, yapılan hukûki işlemin baştan itibaren hiçbir sonuç doğurmaması anlamına gelir. Aşağıda sayılan durumların varlığı halinde evlilik yok hükmündedir:

Evliliğin aynı cinsiyete sahip bireyler arasında yapılması

Evliliğin resmi evlendirme memuru önünde yapılmamış olması

Evlenecek olan nişanlıların olumlu iradelerini belirtmemiş olmaları.[299]

2.1.7. Butlan

Yokluk kavramından farklı olarak evlenmenin butlanı ise şeklen meydana gelmiş olan evliliğin, bazı eksikliklerden dolayı sonradan ortadan kalkmasıdır.[300]

Medeni kanunda düzenlenen mutlak ve nisbî butlan hükümlerini şu şeklide sıralayabiliriz:

"Madde 145- Aşağıdaki hâllerde evlenme mutlak butlanla batıldır: 1. Eşlerden birinin evlenme sırasında evli bulunması, 2. Eşlerden birinin evlenme sırasında sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun bulunması, 3. Eşlerden birinde evlenmeye engel olacak derecede akıl hastalığı bulunması, 4. Eşler arasında evlenmeye engel olacak derecede hısımlığın bulunması."

"Madde 146- Mutlak butlan davası, Cumhuriyet savcısı tarafından re'sen açılır. Bu dava, ilgisi olan herkes tarafından da açılabilir."

"Madde 148- Evlenme sırasında geçici bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun olan eş, evlenmenin iptalini dava edebilir."

---

[297]Anayasa Mahkemesinin 29/11/1990 tarih ve E. 1990/30, K. 1990/31 sayılı kararıyla 159. Madde iptal edilmiştir.
[298]MK. Madde.192; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 250.
[299]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 265, 256.; Öztan, *Aile Hukuku*, 426.
[300]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 266.

"Madde 149- Aşağıdaki durumlarda eşlerden biri evlenmenin iptalini dava edebilir: 1. Evlenmeyi hiç istemediği veya evlendiği kişiyle evlenmeyi düşünmediği hâlde yanılarak bu evlenmeye razı olmuşsa, 2. Eşinde bulunmaması onunla birlikte yaşamayı kendisi için çekilmez bir duruma sokacak derecede önemli bir nitelikte yanılarak evlenmişse."

"Madde 150- Aşağıdaki durumlarda eşlerden biri evlenmenin iptalini dava edebilir: 1. Eşinin namus ve onuru hakkında doğrudan doğruya onun tarafından veya onun bilgisi altında bir başkası tarafından aldatılarak evlenmeye razı olmuşsa, 2. Davacının veya altsoyunun sağlığı için ağır tehlike oluşturan bir hastalık kendisinden gizlenmişse."

"Madde 151- Kendisinin veya yakınlarından birinin hayatı, sağlığı veya namus ve onuruna yönelik pek yakın ve ağır bir tehlike ile korkutularak evlenmeye razı edilmiş eş, evlenmenin iptalini dava edebilir."

"Madde 152- İptal davası açma hakkı, iptal sebebinin öğrenildiği veya korkunun etkisinin ortadan kalktığı tarihten başlayarak altı ay ve her hâlde evlenmenin üzerinden beş yıl geçmekle düşer."

"Madde 153- Küçük veya kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadan evlenirse, izni alınmayan yasal temsilci evlenmenin iptalini dava edebilir. Bu suretle evlenen kimse sonradan onsekiz yaşını doldurmak suretiyle ergin olur, kısıtlı olmaktan çıkar veya karı gebe kalırsa evlenmenin iptaline karar verilemez."

2.1.7.1. Mutlak Butlan

Mutlak butlana yol açacak sebeplerden birinin varlığı halinde evlilik kendiliğinden son bulmaz. Cumhuriyet savcısı ya da davayla ilgisi bulunan kişiler tarafından davanın açılması ve mahkemece iptal kararının verilmesi gerekir. Bu davayı açmak için belirli bir zaman belirlenmemiştir. Evlilik sonrası geçen süreye bakılmaksızın dava açılabilir.[301]

Kanun mutlak butlan durumlarını inhisari olarak saymıştır. Bu sayılan durumların dışında kalan nedenlerle mutlak butlan davası açılamaz. Aşağıda sayılan durumların varlığı halinde evlilik, mutlak butlanla sakattır. Bunlar:

[301]MK. Madde.146; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 267.

1- Evlenme sırasında taraflardan birinin evli olması,

2- Evliliğin gerçeklemesi anında eşlerden birinin ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun bulunması,

3- Eşler arasında kanunda sayılan evlenmeye engel oluşturacak yakın bir hısımlığın mevcut olması,

4- Taraflardan birinde evlenmeye engel olacak derecede akli rahatsızlığının bulunması.[302]

2.1.7.2. Nisbî Butlan

Nisbî butlan, evliliği ortadan kaldırması neticesiyle mutlak butlana benzer. Ancak aralarındaki temel fark, nisbî butlan davasının sadece karı koca ve bir halde de yasal temsilciler tarafından açılabilmesidir.[303]

Kanunda belirtilen nisbî butlan sebepleri şu şekildedir:

1- Evlenme akdi sırasında eşlerden birinin sarhoşluk ya da hipnotize gibi sebeplere bağlı olarak geçici bir şekilde ayırt etme gücünden yoksun olması. Böyle bir durumda ayırt etme gücünden yoksun olan taraf, evliliğin iptali için dava açabilir.[304]

2- İrade sakatlığına yol açacak, yanılma, aldatma ya da korkutma hallerinden birinin varlığı halinde, irade bozukluğu yaşayan eş, evliliğin iptali talebinde bulunabilir.[305]

3- Nisbî butlan davası, bir durumda yasal temsilci tarafından açılabilmektedir. Ayırt etme gücüne sahip küçükler ile kısıtlıların evlenmesi için yasal temsilcilerinin izni gerekli görülmüştür. Bu şart sağlanmaksızın evlilik gerçekleştiği takdirde yasal temsilcinin açacağı dava ile evliliğin iptali istenebilir. Ancak tarafların 18 yaşını

[302]MK. Madde.145.
[303]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 268.
[304]MK. Madde 148; Öztan, *Aile Hukuku,* s. 429.
[305]MK. Madde.148; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 268.*Yanılma:* Yanılmaya bağlı olarak evliliğin sona ermesi, eşlerden birinin diğerini hiç istemeyip ya da evlendiği kişiyle evliliği hiç düşünmediği halde yanılma sonucu evlilik beyanında bulunmasıyla mümkündür. *Aldatma:* Aldatma iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, eşlerden biri, evleneceği şahsın namus ve onuru hakkında eşi ya da başkası tarafından aldatılarak evlenmeye razı edilmesi, ikincisi ise davacı ya da altsoyunun sağlığıyla ilgili ağır tehlike oluşturacak bir rahatsızlığın kendisinden saklanması durumudur. *Korkutma:* Korkutmaya bağlı olarak evliliğin sona ermesi için, evlenecek olan şahsın kendisi ya da yakınlarından birinin hayat, sağlık veya namus ve onuruna yönelik bir korku ve tehditle karşı karşıya bulunması gerekir. MK, Madde.149-151.

doldurması, kısıtlılığın ortadan kalkması ya da kadının hamile kalması halinde evliliğin iptali istenemez.[306]

Mutlak butlandan farklı olarak nisbî butlan belli bir süreyle sınırlandırılmıştır. Kanuna göre, tarafların iptal sebebini öğrendikten ya da korkunun kalktığı andan itibaren 6 ay ve her halde evliliğin üzerinden 5 yılın geçmesiyle dava hakkı düşer.[307]

2.2. BOŞANMA İLE İLGİLİ HÜKÜMLER

Boşanma, hayatta olan evli çiftler arasındaki evlilik bağının çözülüp sona erdirilmesidir.[308] Hukûk sistemlerinde boşanma konusuna farklı yaklaşım tarzları vardır. Katolik hukûku, evliliğin sonsuza kadar sürmesi gerektiğini ve kat'i surette boşanmanın olamayacağını savunurken, İslâm hukûkunun yanı sıra Roma ve Cermen gibi hukûk sistemleri, evlilikte olduğu gibi boşanmada da şahıs iradesinin önem arz ettiğini ve kişinin boşanabileceğini kabul eder.[309] Türk Medeni Kanunu da boşanmayı kabul eder.

Türk Medeni Kanununda boşama, sadece kanunun belirlemiş olduğu nedenlere bağlı olarak gerçekleştirilebilir. Boşanma sebepleri sayılı olarak düzenlenmiştir. Bu sebepler özel ve genel olarak ele alınmıştır. Şimdi bunları inceleyelim.

2.2.1.Özel Boşanma Nedenleri

Türk Medeni Kanununun özel boşanma sebepleri şu şekilde düzenlenmiştir.

"Madde 161- Eşlerden biri zinâ ederse, diğer eş boşanma davası açabilir. Davaya hakkı olan eşin boşanma sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve her hâlde zinâ eyleminin üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur."

"Madde 162- Eşlerden her biri diğeri tarafından hayatına kastedilmesi veya kendisine pek kötü davranılması ya da ağır derecede onur kırıcı bir davranışta bulunulması sebebiyle boşanma davası açabilir. Davaya hakkı olan eşin boşanma

[306]MK. Madde.153.
[307]MK. Madde.152.
[308]Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 271.
[309]Cahide Işıl Bozdağ**,** *Türk Hukukunda Boşanma Sebepleri Ve Kusurun Etkisi, (*Yüksek Lisans Tezi, Konya Ticaret Odası, Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019), 26-28.

sebebini öğrenmesinden başlayarak altı ay ve herhâlde bu sebebin doğumunun üzerinden beş yıl geçmekle dava hakkı düşer. Affeden tarafın dava hakkı yoktur."

"Madde 163- Eşlerden biri küçük düşürücü bir suç işler veya haysiyetsiz bir hayat sürer ve bu sebeplerden ötürü onunla birlikte yaşaması diğer eşten beklenemezse, bu eş her zaman boşanma davası açabilir."

"Madde 164- Eşlerden biri, evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğerini terk ettiği veya haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmediği takdirde ayrılık, en az altı ay sürmüş ve bu durum devam etmekte ve istem üzerine hâkim veya noter tarafından yapılan ihtar sonuçsuz kalmış ise; terk edilen eş, boşanma davası açabilir. Diğerini ortak konutu terk etmeye zorlayan veya haklı bir sebep olmaksızın ortak konuta dönmesini engelleyen eş de terk etmiş sayılır. Davaya hakkı olan eşin istemi üzerine hâkim veya noter, esası incelemeden yapacağı ihtarda terk eden eşe iki ay içinde ortak konuta dönmesi gerektiği ve dönmemesi hâlinde doğacak sonuçlar hakkında uyarıda bulunur. Bu ihtar gerektiğinde ilân yoluyla yapılır. Ancak, boşanma davası açmak için belirli sürenin dördüncü ayı bitmedikçe ihtar isteminde bulunulamaz ve ihtardan sonra iki ay geçmedikçe dava açılamaz."

Madde 165- Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hâle gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir.

1.Zinâ:

Zinâ, evli olan çiftlerden birinin, eşi dışında karşı cinsten, başka bir kimseyle cinsel ilişkide bulunmasıdır. Zinâ sebebiyle dava açılabilmesi için, mevcut bir evliliğin olması, zinâ eden eşin karşı cinsten biriyle ve bilinçli olarak bunu gerçekleştirmiş olması gerekmektedir.[310] Zinâ sebebiyle açılan boşanma davası iki durumda düşer. Bunlardan biri, davayı açan eşin, eşini affedip, davasından vazgeçmesidir. Bir diğeri ise, olayın zamanaşımına uğramasıdır. Buna göre, kişinin

[310]MK, Madde.161; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk*, 272. Betül Demirhan, *İslam Ve Türk Hukukunda Kazâî Boşanma Sebepleri,* (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013), 59.

zinâyı öğrendikten sonra altı ay, zinânın işlendiği tarihten itibaren ise beş yılın geçmesi ile dava hakkı düşmektedir.[311]

Kanuna göre, erkeğin bir kadınla normal yol dışında ilişkide bulunması, erkek ya da kadının otel odasında yabancı bir erkekle beraber kalması gibi durumlar zinâ olarak görülürken, erkeğin genelev kadını ile genelevde cinsî ilişkide bulunması Yargıtay kararlarına göre zinâ sayılmamaktadır.[312]

2. Hayata kast, pek kötü ve onur kırıcı davranış:

Kanunda geçen hayata kasttan maksat, eşlerden birinin, diğerinin yaşamına son verme isteği ve fiilidir. Öldürme teşebbüsü bıçak, silah gibi bir aletle olabileceği gibi, zehirleme ya da intihara zorlama şeklinde de olabilir.[313] Eşlerden birinin diğerine bedeni işkencede bulunması, dövmek, hapsetmek gibi davranışlar kanunda pek kötü davranış olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında eşin namus ve şerefini zedeleyecek şekilde ağır hakarette bulunmak onur kırıcı davranış olarak değerlendirilmektedir.[314] Bu suçtan ötürü açılan dava, zinâ suçunda olduğu gibi, eşin affı, altı aylık ve beş yıllık sürenin geçmesiyle düşmektedir.[315]

3.Suç işleme ve haysiyetsiz hayat sürme:

Eşlerden birinin kanunen suç sayılan hırsızlık, dolandırıcılık, ırza geçme, sahtekârlık, uyuşturucu madde kullanmak, genelev işletmek, fuhşa teşvik ve tahrîk etmek şeklinde bir suç işlemesi ya da ayyaşlık, kumarbazlık, homoseksüellik, lezbiyenlik gibi toplumun genel ahlakıyla bağdaşmayan bir fiilde bulunması, kanunen boşanma nedeni olarak görülmüştür. Bu durumların boşanma sebebi sayılabilmesi için süreklilik arz etmesi gerekir.[316] Bu sebeplerden dolayı boşanmaya hükmetmek için bu durumun diğer eş için hayatı çekilmez hale getirmesi gerekir.[317]

4.Terk:

Medeni kanuna göre, eşlerden birinin haklı bir sebep olmaksızın, eşler arasındaki ortak yaşamın gerektirdiği yükümlükleri üstlenmeyip, eşini terk etmesi

[311]MK. Madde.161; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 272.
[312]Ayhan Yalçın, *Benim Avukatım,* 1. bs. (İstanbul: Geçit Kitabevi, 1985), 208.
[313]Öztan, *Aile Hukuku,* 229.
[314]MK. Madde.162; Öztan, *Aile Hukuku,* 230-232.
[315]MK. Madde.162; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 272.
[316]Yalçın, *Benim Avukatım,* 215.
[317]MK. Madde.163; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 272; Öztan, *Aile Hukuku,* 435.

boşanma sebebidir. Aynı şekilde haklı bir sebeb olmaksızın eşini evden kovan, terk etmeye zorlayan eş de terk etmiş sayılmaktadır. Bu sebepten dolayı boşanma davasının açılabilmesi için birtakım şartlar gereklidir. Bunlar, ayrılığın altı ay sürmüş olması, dördüncü ayın sonunda eşin bunu hâkime bildirmesi, hâkimin terk eden eşe iki ay içinde ortak konuta dönmesini ihtar etmesi ve terk eden eşin kanunda belirtilen süre zarfında dönmemesidir. Bu şartların gerçekleşmesi halinde boşanma davası açılabilmektedir.[318]

5. Akıl hastalığı:

Evlendikten sonra eşlerden birinin akıl hastası olması halinde boşanma davası açılabilir. Ancak kanun bunun için, bazı şartlar ileri sürmüştür. Buna göre, eşin iyileşme olanağının olmadığının resmi sağlık kuruluşundan alınan rapor ile tespit edilmesi ve boşanmak isteyen eş için hayatın dayanılmaz bir hale gelmesi gerekir.[319]

2.2.2. Genel Boşanma Nedenleri

Medeni kanun boşanmanın genel nedenlerini üç grup şeklinde düzenlemiştir. Genel boşanma nedenleri ile alakalı olan madde şöyledir:

"Madde 166- Evlilik birliği, ortak hayatı sürdürmeleri kendilerinden beklenmeyecek derecede temelinden sarsılmış olursa, eşlerden her biri boşanma davası açabilir. Yukarıdaki fıkrada belirtilen hâllerde, davacının kusuru daha ağır ise, davalının açılan davaya itiraz hakkı vardır. Bununla beraber bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise ve evlilik birliğinin devamında davalı ve çocuklar bakımından korunmaya değer bir yarar kalmamışsa boşanmaya karar verilebilir. Evlilik en az bir yıl sürmüş ise, eşlerin birlikte başvurması ya da bir eşin diğerinin davasını kabul etmesi hâlinde, evlilik birliği temelinden sarsılmış sayılır. Bu hâlde boşanma kararı verilebilmesi için, hâkimin tarafları bizzat dinleyerek iradelerinin serbestçe açıklandığına kanaat getirmesi ve boşanmanın malî sonuçları ile çocukların durumu hususunda taraflarca kabul edilecek düzenlemeyi uygun bulması şarttır. Hâkim, tarafların ve çocukların menfaatlerini göz önünde tutarak bu anlaşmada gerekli gördüğü değişiklikleri yapabilir. Bu değişikliklerin taraflarca da kabulü hâlinde boşanmaya hükmolunur. Bu hâlde tarafların ikrarlarının hâkimi

[318]MK. Madde.164; Öztan, *Aile Hukuku,* 435.
[319]MK. Madde.165; Öztan, *Aile Hukuku,* 436.

bağlamayacağı hükmü uygulanmaz. Boşanma sebeplerinden herhangi biriyle açılmış bulunan davanın reddine karar verilmesi ve bu kararın kesinleştiği tarihten başlayarak üç yıl geçmesi hâlinde, her ne sebeple olursa olsun ortak hayat yeniden kurulamamışsa evlilik birliği temelden sarsılmış sayılır ve eşlerden birinin istemi üzerine boşanmaya karar verilir."

Şimdi bu nedenleri açıklayalım:

1. Evlilik birliğinin sarsılması:

Kanuna göre, evlilik birliğinin sarsılmasına bağlı olarak, dava açılabilmesi için, ortak hayatın eşler açısından çekilmez hale gelmesi gerekmektedir. Açılan davada, davacının kusuru daha fazla ise, davalının itiraz hakkı bulunmaktadır. Ancak bu itiraz, hakkın kötüye kullanılması niteliğinde ise yani davalı dürüstlük kurallarına aykırı hareket ediyorsa ya da evliliğin devamında bir fayda görülmüyorsa, ayrılığa hükmedilebilir.[320]

Evlilik birliğinin sarsılıp sarsılmadığına ya da ortak yaşamın eşler açısından çekilmez olup olmadığına karar verme yetkisi hâkimin tespit ve takdirine bırakılmıştır.

2. Eşlerin anlaşması:

Medeni kanun eşlerin anlaşarak boşanmalarına olanak sağlamıştır. Eşlerin anlaşmalı olarak evliliklerine son vermeleri için birtakım şartlar öngörülmüştür. Buna göre, tarafların evliliğinin en az bir yıl sürmüş olması, eşlerin boşanma davası için mahkemeye birlikte başvuruda bulunması ya da bir eşin açtığı davanın diğer eş tarafından reddedilmemesi gerekir. Anlaşmalı boşanmanın gerçekleşmesi için, eşlerin gerçekleşecek boşamanın hukûki sonucu üzerinde anlaşması gerekir.[321]

Hâkimin boşanmaya hükmetmesi için, tarafları dinlemesi, iradelerini rahatça açıkladığına kanaat getirmesi ve çocukların mali durumunun nasıl olacağı hususunda, tarafların kabul ettiği düzenlemeyi uygun görmesi gerekmektedir. Kanuna göre boşanmaya karar veren eşler, boşamanın getirdiği mali sonuçlar ile çocukların velâyetlerinin kimde kalacağına dair bir anlaşmaya varıp, bunu hâkimin

[320]MK. Madde.166.
[321]MK. Madde.166; Esra PınarYılmaz Bilgin, *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma,(Yüksek lisans Tezi*, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015),49, 63.

onayına sunmalıdırlar. Buna göre, taraflar maddi ve manevi tazminat, yoksulluk nafakası, mal rejimi tasfiyesi ile çocukların velâyeti, diğer eşin çocukla kişisel ilişkisi, çocuğa ödenecek nafaka miktarı ve şekli konusunda uzlaşma sağlamalıdır. Hâkim, çocukların ve tarafların yararı için yapılan düzenlemeye farklı hükümler getirebilir. Yapılan değişikliklerin taraflarca kabul edilmesiyle birlikte, hâkim ayrılığa hükmeder.[322]

3. *Ortak hayatın yeniden kurulamaması:*

Kanunun genel boşanma sebeplerinden bir diğeri ise, eşler arasındaki ortak hayatın, yeniden kurulamamasıdır. İlgili maddeye göre, herhangi bir nedenden dolayı eşler boşanmak için mahkemeye başvurur ve hâkim davayı yeterli görmeyerek reddederse, kararın kesinleştiği tarihten itibaren üç yılın geçmesiyle taraflar arasında uzlaşma olmamış ve bu süre sonunda, eşlerden birisi tekrar mahkemeye başvurup, boşanma talebinde bulunursa, hâkim tarafların boşanmasına karar verir. Mahkemeye başvuran eşin ilk davayı açan eş olması gerekmez[323]

2.3. BOŞANMANIN SONUÇLARI

Yukarıda boşanma kavramı ile özel ve genel boşanma nedenleri ele alınmıştır. Şimdi boşanmanın sonuçlarını ele alalım.

"Madde 173-Boşanma hâlinde kadın, evlenme ile kazandığı kişisel durumunu korur; ancak, evlenmeden önceki soyadını yeniden alır. Eğer kadın evlenmeden önce dul idiyse hâkimden bekârlık soyadını taşımasına izin verilmesini isteyebilir. Kadının, boşandığı kocasının soyadını kullanmakta menfaati bulunduğu ve bunun kocaya bir zarar vermeyeceği ispatlanırsa, istemi üzerine hâkim, kocasının soyadını taşımasına izin verir. Koca, koşulların değişmesi hâlinde bu iznin kaldırılmasını isteyebilir."

"Madde 174- Mevcut veya beklenen menfaatleri boşanma yüzünden zedelenen kusursuz veya daha az kusurlu taraf, kusurlu taraftan uygun bir maddî tazminat isteyebilir. Boşanmaya sebep olan olaylar yüzünden kişilik hakkı saldırıya

[322]MK. Madde.166; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 275; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk,* 103; Turhan Esener, "Boşanmanın Fer'i Neticelerine Dair Mukaveleler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/3-4 (1951): 620.
[323]MK. Madde.166; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 275,76.

uğrayan taraf, kusurlu olan diğer taraftan manevî tazminat olarak uygun miktarda bir para ödenmesini isteyebilir."

"Madde 175- Boşanma yüzünden yoksulluğa düşecek taraf, kusuru daha ağır olmamak koşuluyla geçimi için diğer taraftan malî gücü oranında süresiz olarak nafaka isteyebilir. Nafaka yükümlüsünün kusuru aranmaz."

"Madde 176- Maddî tazminat ve yoksulluk nafakasının toptan veya durumun gereklerine göre irat biçiminde ödenmesine karar verilebilir. Manevî tazminatın irat biçiminde ödenmesine karar verilemez. İrat biçiminde ödenmesine karar verilen maddî tazminat veya nafaka, alacaklı tarafın yeniden evlenmesi ya da taraflardan birinin ölümü hâlinde kendiliğinden kalkar; alacaklı tarafın evlenme olmaksızın fiilen evliymiş gibi yaşaması, yoksulluğunun ortadan kalkması ya da haysiyetsiz hayat sürmesi hâlinde mahkeme kararıyla kaldırılır. Tarafların malî durumlarının değişmesi veya hakkaniyetin gerektirdiği hâllerde iradın artırılması veya azaltılmasına karar verilebilir. Hâkim, istem hâlinde, irat biçiminde ödenmesine karar verilen maddî tazminat veya nafakanın gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir."

"Madde 181- Boşanan eşler, bu sıfatla birbirlerinin yasal mirasçısı olamazlar ve boşanmadan önce yapılmış olan ölüme bağlı tasarruflarla kendilerine sağlanan hakları, aksi tasarruftan anlaşılmadıkça, kaybederler. Boşanma davası devam ederken, ölen eşin mirasçılarından birisinin davaya devam etmesi ve diğer eşin kusurunun ispatlanması hâlinde de yukarı fıkra hükmü uygulanır."

"Madde 182 - Mahkeme boşanma veya ayrılığa karar verirken, olanak bulundukça ana ve babayı dinledikten ve çocuk vesayet altında ise vasinin ve vesayet makamının düşüncesini aldıktan sonra, ana ve babanın haklarını ve çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenler. Velâyetin kullanılması kendisine verilmeyen eşin çocuk ile kişisel ilişkisinindüzenlenmesinde, çocuğun özellikle sağlık, eğitim ve ahlâk bakımından yararları esas tutulur. Bu eş, çocuğun bakım ve eğitim giderlerine gücü oranında katılmak zorundadır. Hâkim, istem hâlinde irat biçiminde ödenmesine karar verilen bu giderlerin gelecek yıllarda tarafların sosyal ve ekonomik durumlarına göre ne miktarda ödeneceğini karara bağlayabilir."

Kanun, boşanmanın hukuki sonuçlarını eşler ve çocuklar açısından olmak üzere iki şekilde düzenlemiştir.

1. Eşler açısından:

Kanuna göre, boşanma durumunda kadın, evlenme ile elde ettiği kişisel durumunu korurken, evlilik öncesi kullandığı soyadını tekrar alır. Ancak kadın evlenmeden önce dul idiyse hâkimden soyadının değişmemesini talep edebilir. Kadın, bununla bir menfaat elde edeceğini ve kocaya bir zarar gelmeyeceğini ispatlarsa, hâkim buna izin verir. Ancak şartların değişmesiyle koca bunun reddini isteyebilir.[324]

Kusursuz ya da kusuru az olan taraf, boşanma sebebiyle maddi ya da manevi olarak zarar görürse tazminat talebinde bulunabilir.[325] Genel manada tazminat, şahsın boşanma sebebiyle mevcut ya da kişilik haklarında eksilme veya zedelenmenin meydana gelmesi sonucunda bu durumun tazmin edilmesini istemesidir.[326] Kanuna göre tazminata hükmedebilmek için davalı olan eşin doğrudan kusurlu olmaması gerekir. Ayrıca kişinin bu boşanmayla mevcut ya da beklenen bir hakkının zarara uğraması veya psikolojik olarak etkilenip ızdırap çekmesi gerekir.[327]

Boşanmanın sonuçlanmasıyla birlikte, eşlerin birbirine varis olma hakkı sona ermektedir. Tarafların boşanma öncesi bir dönemde yapmış oldukları tasarruflara, ölüme bağlı tasarruflar denilmektedir.[328] Eşlerin boşanma öncesi ölüme bağlı olarak yapmış oldukları tasarrufları boşanma ile geçersiz hale gelir. Aynı şekilde boşanma davası esnasında, davacı olan eş ölür, davacı olan eşin varisleri de davayı devam ettirirler, dava sonucunda da davalı olan tarafın kusurlu olduğu tespit edilirse, davalı eş lehine yapılmış olan ölüme bağlı tasarruflar da geçersiz hale gelir.[329]

Boşanma sebebiyle maddi olarak zarar görecek ve yoksulluğa düşecek olan taraf, kusuru daha hafif olmak şartıyla, gücü oranında diğer taraftan süresiz olarak

[324]MK. Madde.173.
[325]MK. Madde.174.
[326]Nuri Kahveci, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2005): 92.
[327]Öztan, *Medeni Hukukun Temel Kavramları,* 444-446.
[328]MK. Madde.181.
[329]Güneşlioğlu, *Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları*, 41.

yoksulluk nafakası talebinde bulunabilir.[330] Yoksulluk nafakasının miktarıyla ilgili Yargıtay kararı şu şekildedir: "*Asgari ücret seviyesindeki gelir kişiyi yoksulluktan kurtarmaz.*[331]*Bu sebeple, asgari ücret düzeyinde dahi geliri bulunmayan kadın yararına yoksulluk nafakası koşulları gerçekleşmiş olup, erkeğin sosyal ve ekonomik durumu da göz önüne alınarak kadın lehine uygun miktarda yoksulluk nafakası takdiri gerekirken, yazılı gerekçe ile bu talebin reddi doğru olmayıp, bozmayı gerektirmiştir".*[332] Buna göre mahkemenin, eşlerden birine yoksulluk nafakası takdirinde bulunurken boşanma sonucunda yoksulluğa düşüp düşmeyeceğini belirlemesi ayrıca nafakayı ödeyecek olan tarafın ekonomik durumunu göz önüne alması gerekir. Yargıtay kararının bir diğerinde ise başka kimselerin yardımıyla geçimini sağlayabilecek olan eski eşin, yoksulluk nafakasından mahrum edilememesi gerektiği ifade edilmiştir. İlgili karar şu şekildedir: "*Medeni Kanunun 144. maddesi uyarınca yoksulluk nafakası isteği davalının el işleri yaptığından ve kan hısımlarından nafaka alabileceğinden söz edilerek reddedilmiştir. Boşanan kadının yokluğa düşmesi halinde kan hısımlarından nafaka isteme hakkının bulunması, boşanma sonucunda düştüğü yokluk sebebiyle eşinden nafaka isteyebilmesine engel değildir".*[333] Şartlara göre toplu ya da irat şeklinde ödenen maddi tazminat veya yoksulluk nafakası, alacaklı tarafın evlenmesi ya da taraflardan birinin ölümüyle kendiliğinden ortadan kalkarken; alacaklı olan tarafın evli olmadığı halde evliymiş gibi yaşaması, yoksulluğun sona ermesi ya da haysiyetsiz hayat yaşaması durumunda mahkeme kararıyla kaldırılabilmektedir.[334] Süresiz nafakanın kaldırılması yönünde toplumsal talepler bulunmaktadır.

2. Çocuklar açısından:

Boşanmanın çocuklar açısından da birtakım hukuki sonuçları bulunmaktadır. Medeni kanunun çocuklar açısından düzenlediği konuların başında, boşanma sonrası çocuğun velâyetinin kimde kalacağı meselesi gelmektedir. Bu yetki, tarafları dinledikten sonra hâkimin takdir yetkisine bırakılmıştır. Hâkim, takdir yetkisini kullanırken çocuğun bedenî ve psikolojik sağlığını da göz önünde bulundurur.

[330]MK. Madde.175.
[331]*HGK 24.12.2014 tarih 2013/2-1364 Esas-2014/1082 Karar sayılı kararı.*
[332]Yargıtay 2. Hukuk Dairesi 2019/6969 E. 2019/11395 K
[333]Yargıtay 2. Hukuk Dairesi T. 19.02.1990, E. 1989/10680, K. 1990/1999
[334]MK. Madde.176.

Annesinin bakım ve ilgisine muhtaç yaşta olan çocuğun velâyeti anneye verilmektedir. Ahlakî açıdan problemli olan tarafa velâyet verilmez. Ayrıca kendisine çocuğun velâyetinin verildiği taraf, daha sonra çocuğun menfaatini zedeleyecek bir davranışta bulunursa diğer eşin talebi üzerine velayet hakkından mahrum bırakılabilir. Bununla birlikte hâkim, velâyeti kendisine verilmeyen tarafın çocuk ile olan ilişkisini de düzenler.[335]

Ayrıca çocuğun velâyeti kendisine verilmeyen taraf, maddi gücüne göre çocuğun bakım ve eğitim için gerekli olan giderlere katılmalıdır. İştirak nafakası olarak adlandırılan bu nafaka, şahsın durumuna bağlı olarak artırılıp, eksiltilebilir. Çocukla alakalı olan bu tedbir, çocuğun ergin olmasına kadar devam eder. Ancak çocuk ergin olmadığı halde bir meslek ya da sanatla uğraşarak kendi geçimini sağlayabilirse nafakayla yükümlü olan kişilerin istemi üzerine iştirak nafakası son bulabilir. Çocuk 18 yaşına geldiği halde eğitimi devam ediyor ve nafakaya ihtiyaç duyuyorsa[336] anne ve baba içinde bulundukları durum ve koşullara bağlı olarak mevcut imkânlar dâhilinde eğitimi sona erinceye kadar çocuğa bakmakla yükümlü kabul edilmiştir.[337]

2.4. MUKAYESE

Önceki bölümlerde Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi ve Türk Medeni Kanunundaki evlenme ve boşanma hükümlerini ele aldık. Burada bu iki kanunun benzer ve farklı yönlerini karşılaştırarak inceleyeceğiz.

2.4.1. Evlenme ile İlgili Hükümler

2.4.1.1. Nişanlanma

Her iki kanunda da nişan akdine dair bilgiler bulunmakla birlikte müstakil bir nişan tanımı yapılmamıştır. Nişanlanmanın sadece bir evlilik vaadi olduğu belirtilmiştir.[338]

Hem Medeni Kanunda hem de Âile Kararnâmesinde nişan yasaklarına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak her iki kanunda da nişanın bozulması durumunda

[335]MK. Madde.182; Akıntürk, Ateş, *Medeni Hukuk,* 278.
[336]MK. Madde.182; Çiğdem, *Mukayeseli Medeni Hukuk*, 121; Öztan, *Aile Hukuku*, 444. İzzet Doğan, "Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir Yoksulluk ve İştirak Nafakası", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni Dergisi,* 1/35 (2015), 73.
[337]MK. Madde.328.
[338]HAK. Madde.1; Akıntürk, Ateş, *Medeni Kanun*, 229.

hukûki sonuçların neler olacağı belirtilmiştir.[339] Medeni kanun mehrin iadesi konusuna yer vermezken Kararnâme buna yer vermiş ve iade edilmesini hüküm altına almıştır. Medeni kanun hediyelerin duruyorsa aynen, harcanmışsa bedelen ödenmesini düzenlerken, Kararnâme hediyelerin harcanması durumunda iade edilmesini öngörmemiştir.

2.4.1.2 Evlenme Ehliyeti

Evlenme ehliyeti her iki düzenlemede de ele alınmıştır. Evlenecek olan bireylerin belirli bir yaşa ulaşmasının yanı sıra ayırt etme gücünden yoksun olmaması ve bazı durumlarda veli ya da yasal temsilcisinin izninin bulunması düzenlenmiştir.

Kararnâme evlilik yaşını erkek için 18, kız için ise 17 yaşın tamamlanması olarak düzenlerken, Medeni Kanun her iki cinsiyet için de bunu 17 yaşın tamamlanması olarak düzenlemiştir. Kararnâme 17 yaşını tamamlamamış kızların evliliğini veli iznine bağlarken, Medeni Kanun 16 yaşını tamamlamış bireylerin evliliğini hâkim iznine bağlamıştır. Kararnâmeevlilik yaşının alt sınırını erkek için 12 yaş, kadın için ise 9 yaş olarak belirlerken, Medeni Kanun 16 yaşını tamamlamayanların evlendirilmesine izin vermemiştir.[340]

2.4.1.3. Evlenme Engelleri

Her iki kanunda da evlenme engelleri kesin ve geçici engeller olacak şekilde düzenlenmiştir. Kan hısımlığı ve kayın hısımlığı her iki düzenlemede de kesin evlenme engeli olarak kabul görmüştür. Kararnâmede kesin evlenme engeli olarak görülen süt hısımlığı konusu, Medeni Kanunda düzenlenmemiştir. Medeni kanunda kesin evlenme engeli olarak kabul gören evlatlık konusu Kararnâme'de düzenlenmemiştir.[341]

Mevcut evlilik ve akli rahatsızlık Medeni kanunda kesin evlenme engeli olarak kabul edilmişken, Âile Kararnâmesi bunları geçici evlenme engeli olarak görmüştür. Medeni kanunda mevcut evlilikten maksat kişinin aynı anda ikinci bir evlilik yapmamasıyken, Kararnâmede mevcut evlilikten kasıt kişinin aynı anda beş

[339]HAK. Madde.2; MK. 119, 120.
[340]HAK. Madde. 4-8.
[341]HAK. Madde. 16-18.

evlilik yapmamasıdır, yani dört eşi olan erkek beşinci eş alamaz.[342] Âile Kararnâmesinde geçici evlenme engeli olarak görülen ve zorunluluğun bulunması halinde hâkim iznine binâen evlendirilebilen akıl hastaları, Medeni kanunda kesin evlenme engeli olarak görülmüş ve evliliğin gerçekleşebilmesi için resmi sağlık raporu gerekli görülmüştür.[343]

Geçici evlenme engeli olarak görülen iddet süresi, Kararnâmede evliliğin bitiş şekline göre farklı olarak düzenlenmiş, boşanmada 3 hayız veya temizlik, ölümde ise dört ay on gün olarak belirlenmiştir. Medeni kanun kadının beklemesi gereken süreyi ayrıma tabi tutmaksızın ölüm, boşanma ya da butlandan itibaren üç yüz gün olarak belirlemiştir.[344]

Aynı anda iki mahrem ile evlenmek Kararnâmede geçici evlenme engeli olarak görülmüştür. Medeni kanun tek evliliği esas aldığından bununla alakalı bir düzenlemeye yer vermemiştir. Kararnâmede Müslüman kadının gayri Müslim erkekle yaptığı evliliğin bâtıl olduğu düzenlenmişken, Medeni kanunda din farkı nikâha engel olarak görülmemiştir.[345]

2.4.1.4. Nikâh Akdi

Medeni kanun çok evliliğe müsaade etmemişken, Âile Kararnâmesi çok evliliğe müsaade etmiş ancak üzerine evlenmemek veya evlenirse kendisinin veya ikinci kadının boş olması şartıyla evlilik akdine izin vermiştir.

Nikâh akdi ile alakalı olarak taraflar, şahitler ve tescil konusuna her iki kanunda da yer verilmiştir. Kararnâme tarafların ya da vekillerinin icap ve kabulüyle nikâh akdinin kurulabileceğini belirtirken, Medeni kanun vekil aracılığıyla yapılan nikâhı kabul etmemektedir, yani taraflar bizzat kendileri nikâhta hazır bulunmalıdırlar.[346]

Nikâhta şahitlik yapacak olan şahısların akıllı ve ergin olmaları şartı aranmıştır. Hem Kararnâme hem de Medeni kanun şahitlerin cinsiyeti ile alakalı bir

[342]MK. Madde.130.
[343]MK. Madde.133; HAK. Madde. 9
[344]MK. Madde.131.
[345]HAK. Madde. 58; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 187.
[346]HAK. Madde. 35; Akıntürk, Ateş, *Medeni Kanun,* 245.

düzenleme yapmamıştır. Bu hükme göre şahitlerin ikisi de kadın olabilecektir.[347] Bu yaklaşım klasik İslam hukukçularının anlayışının dışında kalmakta ve yeni bir yaklaşım olarak karşımıza çıkmaktadır.

Nikâhın kuruluş şartlarından bir diğeri nikâhın kıyıldıktan sonra kayıt altına alınmasıdır. Âile Kararnâmesinde getirilen yeni düzenlemeye göre hâkim ya da bu iş için hâkimin görevlendirdiği nâib huzurunda nikâhın kıyılması ve kayda geçirilmesi gerekmektedir. Kararnâmede tescil edilmemiş olan nikâhların durumu hakkında bir düzenleme yapılmamıştır. Bu alan bilinçli olarak boş bırakılarak, tescil edilmeyen nikâhların sahîh olduğu zımnen kabul edilmiştir. Türk medeni kanununa göre yetkili evlendirme memuru huzurunda yapılmayan ve kayıt altına alınmayan evlilikler yok hükmünde kabul edilmiştir.[348]

2.4.1.5. Evliliğin Genel Hükümleri

Denklik ve mehir konusu Kararnâmede düzenlenirken, Medeni kanun bunlara yer vermemiştir.[349]

Halen kırsal kesimde yer alan başlık parası Kararnâmede yasaklanmıştır.[350] Medeni kanunda ise lehte veya aleyhte bir düzenleme yapılmamıştır.

Kararnâmede evlilik nafakasıyla alakalı, kocanın evlilik süresince evin ihtiyaç ve geçimini üstlenmesi düzenlenmiştir. Medeni kanun evlilik nafakası hususunda eşlerin güçleri nispetinde giderlere katılması gerektiğini belirtmiş, geliri olmayan eşin ise emeğiyle buna katılmasını şart koşmuştur. Âile kararnâmesi boşanma durumunda iddet süresince kadına nafaka verilmesini düzenlemiş, bu bağlamda kadının yoksul veya zengin olması hususunda bir ayrıma da gitmemiştir. Medeni kanunda yer alan süresiz yoksulluk nafakası Kararnâmede yer almamıştır. Medeni kanunda çocuğun velayeti kendisine verilmeyen eşin de gücü nispetinde çocuğun giderlerine katılması gerektiği düzenlenmiş, Kararnâmede ise bu konuya yer verilmemiştir.

---

[347]Aydın, İslam- Osmanlı Aile Hukuku, 191; Akıntürk, Ateş, *Medeni Kanun*, 245.
[348]HAK. Madde. 37; MK, Madde. 134. Evlendirme Yönetmeliği, Madde.27; Cin, *İslam ve Osmanlı Hukukunda Evlenme*, 296.
[349]HAK. Madde.45,46.
[350]HAK. Madde. 90.

2.4.1.6. Nikâhın Fesâdı ve Butlânı

Âile Kararnâmesi Müslüman kadının gayrı müslim bir erkekle evliliğini bâtıl kabul ederken, Medeni kanun bu tür nikâhı sahîh olarak görmüştür. Akıl hastalarının evlenmesi Medeni kanunda mutlak butlân ile sakat olarak kabul edilirken, Kararnâmede zarurete ve hâkim iznine bağlanmıştır. Evlenmesi yasak olanlarla yapılan evlilik Medeni kanunda bâtıl olarak kabul edilirken, Kararnâmede fâsid olarak düzenlenmiştir.

Kararnâmede evlenme ehliyetine haiz olmayanların evliliği fâsid olarak görülmüş, Medeni kanunda ise bâtıl olarak değerlendirilmiştir.

Aynı anda iki yakın hısımı aynı nikâh altında birleştirme, Kararnâmede fâsid olarak kabul edilmiştir, Medeni kanun ilk evliliği sahîh, ikincisini ise bâtıl olarak değerlendirmiştir. Tehdit ve zorlama sonucu yapılan evlilikler Kararnâmede fâsid olarak değerlendirilmişken, Medeni kanunda nispi butlân ile sakat olduğu belirtilmiştir. Mut'a ve muvakkat nikâh, Kararnâmede fâsid olarak düzenlenmişken, Medeni kanun bu tür nikâhlara hiç yer vermemiştir. Kararnâme şahitler olmadan akdedilen nikâhı fâsid olarak değerlendirirken, Medeni hukkta şahitsiz nikâh resmi şekle uymadığından yok hükmünde sayılmıştır.[351]

2.4.2. Boşanma ile İlgili Hükümler

Boşanma konusu Kararnâme ve Meri hukukta farklı olarak ele alınmıştır. Kararnâmede boşamanın, mükellef olan erkek tarafından gerçekleştirebileceği gibi tefrîk olarak bilinen hâkimin veya hakemlerin tarafların ayrılığına karar vermesi ile de gerçekleşebileceği düzenlenmiştir. Medeni kanunda ise boşanmanın ancak kanunun belirlemiş olduğu sebeplere bağlı olarak mahkeme tarafından gerçekleştirilebileceği hüküm altına alınmıştır. Yani Medeni kanun, Kararnâmeden farklı olarak kocanın tek taraflı boşamasını kabul etmemiştir.

Kararnâmeye göre eşini boşayan koca, bunu hâkime bildirmek zorundayken, Medeni kanunda boşamayı bizzat hâkim gerçekleştirmektedir.[352]

---

[351]Abdurrahman Savaş, "Evlenmenin Yokluğu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 8/1-2, (2000), 121-140.

[352]Karaman, *Mukayeseli İslam HukukuI,* 354, 355; Aydın, *İslam- Osmanlı Aile Hukuku,* 43; Akıntürk, Ateş, *Medeni Kanun,* 271.

Kararnâmede erkeğin üç talâk hakkı düzenlenmiştir. Üç talâk hakkını kullanan koca artık boşadığı kadınla evlenemez. Medeni kanun boşama için bir sınırlama getirmemiştir. Kararnâme kocanın sarhoşluk halinde ve ikrâh altındayken yapmış olduğu boşamayı geçersiz saymaktayken, Medeni Kanunda boşama yetkisi erkekte bulunmadığı için bu hususta bir düzenleme bulunmamaktadır.[353]

Medeni kanun boşama sebeplerini genel ve özel olacak şekilde kategorize etmiştir. Kararnâme ise böyle bir ayrıma gitmemiştir. Medeni kanun zinayı boşanma sebebi sayarken, Kararnâme bu konuya değinmemiştir. Akıl hastalığı her iki kanunda boşanma sebebi sayılmıştır. Kararnâmede hâkimin, bu rahatsızlıktan dolayı boşamayı bir yıl erteleyebileceği ve bu süre zarfında iyileşme olmazsa boşamayı gerçekleştirebileceği hükmü mevcut iken, Medeni kanun bu rahatsızlık nedeniyle boşamayı, diğer eş için hayatın çekilemez hale geldiği durumda, bu rahatsızlığın geçmeyeceğinin resmi sağlık kurulu raporuyla ispatı halinde kabul etmektedir.

Medeni kanuna göre, terk edilen eş, terk tarihinden dört ay sonra mahkemeye başvuru yapıp ihtar talebinde bulunur, ihtardan iki ay sonra ise boşanma davası açar. Kanuna göre ölüm tehlikesi içinde kaybolma durumu için bir yılın geçmiş olma şartı aranırken, uzun süre haber alınamaması halinde ise en son haber alındığı tarihten itibaren beş yıl geçmesi gerekir.[354] Gaip olduğuna karar verilen şahsın, eşinin evlenebilmesi için mahkemece evliliğin feshi gerekir. Kararnâme bunu, eşin evi terk etmesi ya da mefkud (kaybolması) olması şeklinde düzenlemiştir. Buna göre kadın nafaka konusunda zor durumda kalır da ayrılmayı isterse hâkim gerekli araştırmalardan sonra ayrılığa hükmeder. Kocanın nafaka bırakıp kaybolması halinde ise hâkim bulunma ümidinin kesildiği tarihten itibaren dört yıl, savaşta ise bir yıl boşamayı erteler. Bu süreçte haber alınamazsa tefrike hükmeder.

Aile içi geçimsizlik de boşanma sebebi olarak görülmüştür. Medeni kanuna göre evlilik birliğini temelden sarsacak derecede şiddetli geçimsizlik hallerinin

[353]HAK. Madde. 102; Aydın, *İslam – Osmanlı Aile Hukuku*, 278; Cin, Akgündüz, *Türk Hukuk Tarihi* 355; Akıntürk, Ateş, *Medeni Kanun*, 271.
[354]Madde 33- Gaiplik kararının istenebilmesi için, ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olması gerekir.

bulunması durumunda boşanma davası açılabilir.[355] Kararnâme bu durumda hakem tayinini öngörmüştür. Hakemlerin verecekleri karar temyiz edilemez.

Cüzzam, baras gibi bulaşıcı hastalıklar da hem Medeni kanun da hem de Kararnâmede boşanma nedeni olarak kabul edilmiştir.

2.4.3. Boşanmanın Sonucu

Medeni kanuna göre, boşanmanın gerçekleşmesiyle birlikte taraflar birbirine vâris olamazlar. Kararnâme'ye göre ise ric'i talâk zevciyet ilişkisini sonlandırmadığından iddet sonuna kadar kadın varis olabilir. Bâin talâk ise verasete engeldir.

Medeni kanuna göre boşanma sonrasında maddi olarak yoksul duruma düşecek olan koca veya karı diğer taraftan nafaka talebinde bulunabilirken, Kararnâmeye göre sadece boşanan kadına iddet süresince erkek nafaka verir. Medeni kanuna göre maddi ya da manevi olarak zarara uğrayan eş diğer eşten tazminat talep edebilir. Kararnâme bu konuda bir düzenleme yapmamıştır.

[355]MK. Madde.166; Yalçın, *Avukatım*, 234-5.

SONUÇ

Bu çalışmada, 1917 tarihli Hukûki Âile Kararnâmesi ile Türk Aile hukukunu ele aldık. Âile Kararnâmesinin birçok yenilik getirdiğini tespit ettik. Âile hukûku alanında ilk kanun olması, hukukta birliği tesis etmesi, Müslüman ve gayrimüslimler için ayrı hükümler barındırması, Mecelle'den farklı olarak Hanefî mezhebi dışında görüşlere yer vererek eklektik (telfik) özellik içermesi Kararnâmeyi alanında öncü yaptığını belirledik. Evlenme ve boşanmada devlet kontrolünü sağlamaya çalıştığı, kadının üzerine evlenilmemesi şartını öne sürebileceği hükmü ile çok evliliği dolaylı olarak sınırlandırdığı, küçüklerin evlendirilmesini yasakladığı, erkeğin *talâkı* yanında kadının da mahkemeye başvurarak farklı nedenlerle boşanma davası açabileceği hükümler içerdiğini gördük.

Yaptığımız mukayesede, evlenme ehliyeti konusunda her iki kanunun da belirli şartlar öngördüğü, Türk mer'i hukukunun evlenme yaşını 17 yaşın tamamlanması olarak belirlediği, Kararnâmenin ise bu yaşı erkek için 18, kız için 17 yaş olarak belirlediğini ve erkeğin 12, kızın da 9 yaşından önce evlendirilmesinin yasaklandığını tespit ettik.

Kararnâmede kesin evlenme engeli olarak düzenlenen süt hısımlığının, Medeni kanunda düzenlenmediğini, Medeni kanunun evlilikte din farkını engel olarak görmediğini, Kararnâmenin ise Müslüman kadının gayrı Müslim erkekle evliliğini bâtıl olarak nitelendirdiğini belirledik.

Kararnâmede vekil aracılığıyla nikâha izin verilirken, Medeni kanunda izin verilmediğini, her iki düzenlemenin de şahitlerde akıllı ve ergin olma şartlarını aradığı ancak cinsiyet ayrımına gitmediğini belirledik. Kararnâmede yer alan bu hükmün klasik fıkıh normlarının dışında olduğuna dikkat çektik.

Medeni kanunun iddet süresini üç yüz gün olarak belirleyip, boşanma sonrasında yoksul duruma düşecek eşe süresiz nafaka verdiğini, Kararnâmenin evliliğin bitiş şekline göre iddet süresini farklı belirlediğini, nafakayı da boşanma iddeti ile sınırladığını saptadık.

Kararnâme birçok Müslüman ülkenin kanunlarına öncülük etmesine rağmen, 1. 8 yıl (25 Ekim 1917-19 Haziran 1919) gibi kısa bir zaman yürürlükte kalması dolayısıyla Osmanlı Devletinde uzun bir zaman uygulama alanı bulamamıştır. Bu

kısa dönemde uygulama alanı bulup bulmadığı ise Şeriyye Sicillerinde yapılacak bir çalışma ile tespit edilebilecektir. Bu nedenle, bu alanda yüksek lisans veya doktora çalışması yapılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Acar, H. İbrahim, "İslâmHukûkunda Evlenme Ehliyeti Bakımından Küçüklerin Evlendirilmesi Problemi", *Dini Araştırmalar, 6/*16, (2003):125-140.

Acar, H. İbrahim, "Mehrin İslâm Hukûku Açısından Değerlendirilmesi", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Hukûku Araştırmaları Dergisi*, 9/17, (2011), 367-388.

Acar, H. İbrahim, "Nişan", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 33: 152-154. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2007.

Acar, H. İbrahim, "Talâk", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 39: 496-500. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2010.

Acar, H. İbrahim, "Tefrîk", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 40: 277-279. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2011.

Akgül, Lütfiye, "İslâm Hukukunda Evli Kadının Nafakası Ve Kapsamı", *Erzincan Kültür ve Eğitim Vakfı Akademi Dergisi*, 19/62 (2015), 21-34.

Akıntürk, Turgut vd. *Medeni Hukuk*, 25. bs. İstanbul: Beta Yayıncılık, 2019.

Aktan, Hamza, "Kefâet", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 25: 166-168. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2002.

Apaydın, H. Yunus, "Velâyet", Diyanet İslâm Ansiklopedisi, 43: 15-19. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2013.

Asal, Ali *Mehmed Zihni Efendi'nin El-Vücûhu'l-Milâh Fî Fusûli'n-Nikâh Adlı Eseriyle Hukûk-I Âile Kararnâmesinin Mukayesesi*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Atar, Fahreddin, "Muhâlea", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30: 399-402. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2005.

Atar, Fahrettin, "Muharremât", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi,* 31: 6-8. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.

Atar, Fahrettin, "Nikâh", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 33: 112-117. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2007.

Atasoy, Samed, "Osmanlı Hukûkunda Maraz-ı Mevtin Hukûk-i İşlemlere Etkisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 27/* 2.(2019), 243-275.

Aydın, Ahmet, *İslâm Boşanma Hukûkunda Beyânın Değerlendirilmesinde Etkili Unsurların, Subjektif Nazariye Açısından Analizi,* İzmir: Tibyan Yayıncılık, 2016.

Aydın, M. Akif, "Liân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27: 172-173. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003.

Aydın, M. Akif, "Mehir", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28: 389-391.İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2003.

Aydın, M. Akif, *İslâm- Osmanlı Aile Hukûku*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1985.

Aydın, Mehmet Akif, "Hukûku Âile Kararnâmesi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 1998.

Aydın, Mehmet Akif, "Mecelle-i Ahkâmı Adliye", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, 28: 231-235. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2003.

Aydın, Mehmet Akif, *Osmanlılarda Aile Hukûkunun Tarihi Tekamülü, Sosyokültürel Değişim Sürecinde Türk Ailesi*, Ankara: Türk Aile Kurumu Yayını, 1992.

Ayrık, Charıf, *İslâm Fıkhında Nikâh Şahitliği*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Bakkal, Ali, "Maraz-ı Mevt", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 28: 39-41. Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2003.

Bardakoğlu, Ali, "Ehliyet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 10: 533-539. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi,1994.

Biçen, Süheyla Akçay, "İslâm Aile Hukûkunda Eşler Arasında Denklik", *Batman Üniversitesi İslâmi İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, 2/1, (2018), 92-101.

Bilgin, Esra Pınar Yılmaz, *Türk Hukukunda Anlaşmalı Boşanma*, Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukûk-i İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhıyye Kamusu*, 1. Basım, İstanbul: Bilmen Basımevi, 1967.

Bozdağ, Cahide Işıl**,** *Türk Hukukunda Boşanma Sebepleri Ve Kusurun Etkisi,* Yüksek Lisans Tezi, Konya Ticaret Odası Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

Ceziri, Abdurrahman, *Dört Mezhebe Göre İslâm Fıkhı*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1993.

Cin, Halil ve Ahmet Akgündüz, *Türk Hukûk Tarihi*, İstanbul: Timaş yayınları, 1990.

Cin, Halil, "İslâmHukûkunda mehr", *Ankara Üniversitesi Hukûk Fakültesi Dergisi*, 29/1 (1972), 199-254.

Cin, Halil, *İslâm ve Osmanlı Hukûkunda Evlenme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukûk Fakültesi Yayınları, 1974.

Coşkun, Güleray, *İslâm Aile Hukûkunda Nikâh Akdinin Dini Ve Hukûki Boyutları*, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

Çatlı, İsmail Hakkı, *İslâmHukûkuna Göre Evlilikte Denklik,* Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Çeker, Orhan, *Osmanlı Hukûk-ı Aile Kararnâmesi,* 3. bs. Konya: Nehir Vakfı Yayınları, 2016.

Çınar, Hafize, *İslam Hukukunda ve Medeni Hukukta Evlenme Engelleri*, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Çiğdem, Recep, Çok Hukukluluk Ve Aracılık/ Tahkîm Bağlamında Osmanlı Ve Türk Hukuk Sistemlerinin Karşılaştırılması", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*15/30 (2017): 239-255.

Çiğdem, Recep, *Mukayeseli Medeni Hukûk*, 2. bs. Şanlıurfa: Şanlıurfa İlahiyat Vakfı Yayınları, 2015.

Dağcı, Şamil, "İslâm Aile Hukûkunda Evlenme Engelleri-I" (Geçici Evlenme Engelleri)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*40/41, (2000), 175-237.

Danışman, Muhammed Ali, "İslâmHukûkuna Göre Evlilikte Velâyet ve Kapsamı", *İslâmHukûku Araştırmaları Dergisi*8, (2006): 239-258.

Demirhan, Betül, *İslam Ve Türk Hukukunda Kazâî Boşanma Sebepleri,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.

Dirik, Mehmet, "İslâm Aile Hukûkuna Göre Evlenmede Eşler Arasında Denklik", *İslâmHukûku Araştırmaları Dergisi*26, (2015): 229-262.

Doğan, İzzet, "Türk Medeni Kanununun Düzenlemelerine Göre Tedbir Yoksulluk ve İştirak Nafakası", *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni Dergisi*1/35, (Ekim/2015): 59-95.

Döndüren, Hamdi, "îlâ", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22: 61-62. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2000.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali*, İstanbul: Erkam Yayınları, 2017.

Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm Hukûku*, İstanbul: İslâm Hukûku Külliyatı Yayınları, 1983.

Durmuş, Ensar, "1917Tarihli Hukûk-ı Aile Kararnâmesi'ne Yöneltilen Eleştiriler", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*15(2019):312-363.

Düzenli, Pehlul, *Osmanlı Hukûkçusu Şeyhülislâm Ebûssuûd Efendi Ve Fetvâları,* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.

Ebû Zehra, Muhammed, *el- Ahvâlü'ş Şahsiyye,* Beyrut, 1950

Ekinci, Ekrem Buğra, *Hukukun Serüveni*, 1. bs. İstanbul: Arı Sanat Yayınları, 2011..

Erbay, Celal "Nafaka", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32: 282-285. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi, 2006.

Erdoğan, Gökhan, *İslâm ve Osmanlı Aile Hukûkunda Boşanma ve Sonuçları,* Doktora Ödevi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Esener, Turhan, "Boşanmanın Fer'i Neticelerine Dair Mukaveleler", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 8/3-4 (Eylül-Ekim/1951): 610-628.

Gayretli, Mehmet, *Tanzimat Sonrasından Cumhuriyet'e Kadar Olan Dönemde Kanunlaştırma Çalışmaları,* Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.

Gümüş, Emine, *İslâm Hukûkuna Göre Eşler Arasında Denklik*, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999.

Günay, H. Mehmet, *Evlenme Akdinde Bâtıl- Fâsit Ayırımı*, İstanbul: Nun Yayınları, 2008.

Günay, Hacı Mehmet "Nüşûz", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 33: 303-304. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi, 2007.

Güneşlioğlu, Filiz, *Boşanma ve Boşanmanın Hukûkî Sonuçları*, Yüksek Lisans Tezi, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid el-Kazvini, *es-Sünen,* Kâhire, 1994.

İbn Rüşd el-Hâfid, Muhammed b. Ahmed, *Bidâyetü'l-Mücтehid ve Nihâyetü'l-Muktesid, Beyrut: Dar'ul Fikr. 1983.*

Kahveci, Nuri, "Boşanma Sonucu Manevi Tazminat Olgusuna İslam Aile Hukuku Açısından Bir Yaklaşım", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 3/5(Haziran 2005): 119-148.

Kallek, Cengiz, "İbn Ferhûn", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi,* 19: 492-493. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1999.

Karaman, Hayreddin, *Ana Hatlarıyla İslâm Hukûku 2*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1985.

Karaman, Hayreddin, *Mukayeseli İslâm HukûkuI,* 8. bs. İstanbul: İz yayıncılık, 2013.

Kayabaş, Ebru, *Hukûk-ı Aile Kararnâmesi*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Köseoğlu, Zahit, *İslam Aile Hukukunda Kocanın Nafaka Yükümlülüğü,* Yüksek Lisans Tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Küçüktiryaki, Ahmet Yasin, "Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Sonrası Aile Hukûku AlanındakiGelişmeler ve Hukûk-ı Aile Kararnâmesi", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13/26, (2014), 177-201.

Küçüktiryaki, Ahmet Yasin, *Osmanlı Aile Hukûku*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2017.

Merginâni, Ali b. Ebû Bekir, *El Hidâye 2*, çev. Ahmet Meylâni, İstanbul: Kahraman Yayınları, 1986.

Nuri, Celal, *Kadınlarımız*, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

Öztan, Bilge, *Aile Hukuku*, Ankara: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, 1979.

Öztan, Bilge, *Medenî Hukuk'un Temel Kavramları*, 11. bs. Ankara: Turhan Kitapevi Yayınları, 2003.

Pekdemir, Şevket, "Evlilikte Denklik Konuları Üzerine Bir Değerlendirme", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi,*1,(2015), 113-149.

Savaş, Abdurrahman "Evlenmenin Yokluğu", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8/1-2, (2000), 121-140.

Serahsi, Şemsûleimme, *El Mebsût 2 -3*, Beyrut: Dar'ul- Fikr, 1989.

Şeyhülislâm Yenişehirli Abdullah Efendi, *Behcetü'l fetâvâ,* 1. bs. İstanbul: Klasik Yayınları, 2011.

Şirbînî, Muhammed el- Hâtibi, *el- Muğni'el-muhtâcilâ Mâ'rifeti Me'âni el- Elfâz el-Minhac III*, Mısır: Matbaa Mustafa Halebi, 1958.

Şirin, Şükrü, *İslâm Aile Hukûkunda Mehir,* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

Tevrat, *Levililer,* l8/6-18; 20/10-21.

Toprak, Zafer, "Yüzüncü Yılında Hukûk-ı Aile Kararnâmesi", *Toplumsal Tarih*, 288 (2017), 50-54.

Ünal, Mehmet, "Medenî Kanunun Kabulünden Önce Türk Aile Hukûkuna İlişkin Düzenlemeler ve Özellikle 1917 Tarihli Hukûk-i Aile Kararnâmesi", *Ankara Üniversitesi Hukûk Fakültesi Dergisi*, 34/1, (1977), 195-231.

Yakut, Esra, "İslam-Osmanlı Hukuku'nda Erkek Tarafından Koyulan Şart Veya Belirlenen Süre İle Evlilik Akdinin Sona Erdirilmesi", *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 2/4 (2016), 63-69.

Yazıcı, Abdurrahman, "İslâm Hukûkunda Gayri Müslimlerin Hukûkî Özerkliği: Osmanlı Aile Hukûku Kararnâmesi Örneği", *Erzincan Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi,*62 (2015), 1-25.

Yazıcı, Abdurrahman, **"**Osmanlı Hukûk-ı Âile Kararnâmesi (1917) ve Sadreddin Efendi'nin Eleştirileri", *Erzincan Kültür Eğitim Vakfı Akademi Dergisi,* 62 (2015), 567-584.

Yılmaz, İbrahim, *İslâm Hukûkunda Boşanma,* Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2006.

Yurtseven, Yılmaz, "1917 Hukûk-ı Aile Kararnâmesi ve Osmanlı Aile Hukûkuna Getirdiği Yenilikler", *Selçuk Üniversitesi Hukûk Fakültesi Dergisi*, 11/1-2(2003), 199-250.

Zuhaylî, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, Fehmi Ulus, Abdurrahim Ural, Yunus Vehbi Yavuz, Nurettin Yıldız, İstanbul: Risale Yayınevi, 1991.